

**ΤΕΙ: ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ: Σ.Δ.Ο.
ΤΜΗΜΑ: ΔΙ.Κ.Σ.Ε.Ο**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ:
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΜΑΡΓΑΡΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΑΤΖΟΥΛΑΤΟΥ ΒΑΡΒΑΡΑ
ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ**

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2008

ΤΕΙ: ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ: Σ.Δ.Ο

ΤΜΗΜΑ: ΔΙ.Κ.Σ.Ε.Ο

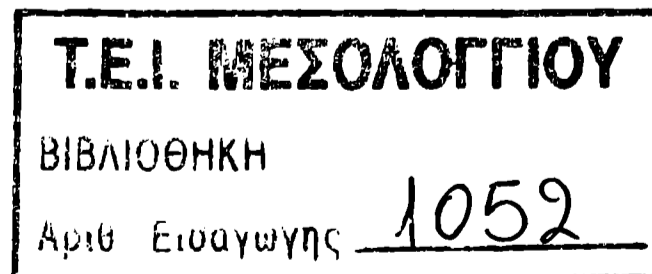
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ:
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΜΑΡΓΑΡΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΑΤΖΟΥΛΑΤΟΥ ΒΑΡΒΑΡΑ

ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

A. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	9
1. Η Έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	10
B. ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	15
1. Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Αποσαφήνιση του Όρου για το Συγκεκριμένο Φαινόμενο.	16
2. Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ιδιότητα του Πολίτη και Φύλο.....	23
Γ. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	31
1. Παράγοντες που Οδηγούν στον Κοινωνικό Αποκλεισμό.....	32
2. Ψυχοκοινωνικοί Παράγοντες Ανάπτυξης του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	33
3. Η Κοινωνική διάσταση του φαινομένου.....	35
4. Η Πολιτισμική Διάσταση του Φαινομένου.....	36
5. Η Οικονομική Διάσταση του Φαινομένου.....	38
Δ. ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	40
1. Έρευνες στην Ελλάδα για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό.....	41
1.1. Συνοπτικά Αποτελέσματα της Έρευνας	45
1.2. Τα άτομα Απομακρυσμένων Ορεινών Περιοχών.....	50
Ε. ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕΣΩ ΠΕΝΤΑΕΤΟΥΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....	53
1. Καταπολέμηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού μέσω Πενταετούς Κοινοτικού Προγράμματος.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΠΑΙΔΙΑ

A. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	59
1. Προσέγγιση στον ορισμό της λέξης Παιδί.....	60
2. Στάδια Ανάπτυξης του Παιδιού.....	60

2.1. Βρεφική ηλικία.....	61
2.2.Νηπιακή ηλικία.....	62
2.3. Σχολική ηλικία.....	64
2.4. Εφηβική ηλικία.....	65
B. ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	67
1. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	68
Γ. ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.....	73
1. Κέντρο Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας.....	75
2. Ηλιαχτίδα, Σύλλογος για το Παιδί και την Οικογένεια.....	76
3. ΑΡΣΙΣ (κοινωνική οργάνωση υποστήριξης νέων).....	76
4. Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος.....	77
Δ. ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	78
1. Το Χαμόγελο Του Παιδιού.....	79
2. Τι είναι κακοποίηση.....	79
2.1. Σωματική κακοποίηση.....	80
2.2. Σεξουαλική κακοποίηση.....	80
2.3. Συναισθηματική κακοποίηση.....	80
2.4. Εκμετάλλευση.....	81
2.5. Παραμέληση.....	81
Ε. UNICEF.....	82
1. UNICEF.....	83
1.2. UNICEF - Χαμένα Παιδιά.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

A. ΠΑΙΔΙΑ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	88
1. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Παιδιά μια ιδιαίτερη σχέση.....	89
2. Φτώχεια και Κοινωνικός αποκλεισμός.....	91

B. ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ.....	95
1. Μετανάστευση, Εκπαίδευση Μεταναστών Μαθητών.....	97
1.1. Σχολική Εκπαίδευση.....	98
1.2. Οικονομική κατάσταση.....	100
2. Ο Κοινωνικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων και κατά συνέπεια και των Τσιγγανόπουλων.....	102
2.1. Λόγοι που εξαιτίας τους, οδηγούνται στον Κοινωνικό Αποκλεισμό.....	102
3. Άτομα με ειδικές ανάγκες.....	103
3.1. Άτομα με ειδικές ανάγκες – Ομάδα χρονίως πασχόντων.....	104
3.2. Αιτίες που προκαλούν τον Κοινωνικό Αποκλεισμό στα άτομα με ειδικές ανάγκες.....	104
3.3. Μέτρα αντιμετώπισης κατά του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες.....	105
4. Σχέση μεταξύ Κοινωνικού Αποκλεισμού και χρήσης ναρκωτικών (παιδιών και ατόμων νεαρής ηλικίας).....	106
4.1. Λόγοι Κοινωνικού Αποκλεισμού των χρηστών ναρκωτικών.....	107
4.2. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χρήστες ναρκωτικών.....	107
4.3. Μέτρα αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού των νεαρών χρηστών ναρκωτικών.....	108
5. Μονογονεϊκές οικογένειες.....	109
6.Ανήλικοι παραβάτες.....	112
Γ. ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	116
1. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαίδευση.....	117
2. Οι αποκλεισμένοι του εσωτερικού σχολείου.....	119
3. Η υπόθεση μας.....	120
4. Η Έρευνα.....	122
4.1. Ευρήματα.....	123
4.2. Το παιχνίδι.....	123
4.3. Συμπέρασμα έρευνας.....	123
5. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαιδευτικές Ανισότητες.....	124
5.1.Εκπαιδευτικές Ανισότητες και Φτώχεια.....	126
5.2. Ανισότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.....	127
5.3. Προτάσεις Πολιτικής.....	129
6. Αγορά Εργασίας, Απασχόληση, Ανεργία και Κοινωνικός Αποκλεισμός.....	131
6.1. Εργατικό Δυναμικό : Η εξέλιξη του.....	132

7. Τα Χαρακτηριστικά της Μακροχρόνιας Ανεργίας.....	133
7.1. Η Εξέλιξη της Ανεργίας στην Περιφέρεια Αττικής 1988-1995.....	135
7.2. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	136
8. Γυναίκες και Μεταβολές στη Διάρθρωση της Απασχόλησης.....	138
Δ. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	142
1. Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	143
1.1. Η προστασία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	149
2. Στρατηγικές για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό.....	152
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	157
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	162

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσουμε το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ως μια ευπαθή ομάδα της κοινωνίας μας, και να αναλύσουμε τις αιτίες και τα χαρακτηριστικά του φαινομένου αυτού. Θα εξετάσουμε αν τα παιδιά υφίστανται Κοινωνικό Αποκλεισμό, και με πιο τρόπο τον βιώνουν. Θα προτείνουμε μέτρα για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, μέσω της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και με τη βοήθεια των δράσεων των Κοινωνικών Οργανώσεων.

Η εργασία μας **δομείται** σε τρία κεφάλαια, όπου το καθένα θα αποτελείται από ενότητες. Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας θα ασχολείται με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό. Θα αποτελείται από πέντε ενότητες που θα είναι οι εξής: ενότητα Α' ο ορισμός του Κοινωνικού Αποκλεισμού, ενότητα Β' αποσαφήνιση του όρου κοινωνικός αποκλεισμός, ενότητα Γ' παράγοντες και διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού, ενότητα Δ' έρευνες στην Ελλάδα για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό και ενότητα Ε' καταπολέμηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού μέσω πενταετούς κοινοτικού προγράμματος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τα Παιδιά. Θα αποτελείται από πέντε ενότητες που θα είναι οι εξής: ενότητα Α' ανάλυση του ορισμού της λέξης Παιδί και τα στάδια ανάπτυξης του, στην ενότητα Β' θα γίνει αναφορά στη Σύμβαση Δικαιωμάτων των Παιδιών, στην ενότητα Γ' θα ασχοληθούμε με τις Διακηρύξεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις κοινωνικές οργανώσεις, στην ενότητα Δ' θα ασχοληθούμε με την

οργάνωση το Χαμόγελο του Παιδιού και τέλος στην ενότητα Ε΄ θα ασχοληθούμε με μία ακόμη μεγάλη κοινωνική οργάνωση τη UNICEF.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας θα ασχοληθούμε με τις προσεγγίσεις στις μορφές του Κοινωνικού Αποκλεισμού. Το τρίτο κεφάλαιο θα αποτελείται από τέσσερις ενότητες που θα είναι οι εξής: ενότητα Α΄ Παιδιά , Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, ενότητα Β΄ ευπαθείς ομάδες , ενότητα Γ΄ μορφές του Κοινωνικού Αποκλεισμού και ενότητα Δ΄ πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η μέθοδος που θα ακολουθήσουμε για να γράψουμε την εργασία μας θα είναι η Βιβλιογραφική μέθοδος, και πληροφορίες από το δια-δίκτυο. (internet)

Η υπόθεση της εργασίας μας θα είναι να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τον όρο Κοινωνικός Αποκλεισμός καθώς και τη σχέση του με τα παιδιά. Θα προτείνουμε λύσεις για την αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού καθώς και λύσεις για την αποφυγή της εκμετάλλευσης των παιδιών από τους ενήλικες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1
ΟΡΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1ο
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α'

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Είναι άρετο δύσκολο να προσδιορίσει κανείς με βεβαιότητα τι είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Αλλά αυτό που αποτελεί κοινό τόπο είναι ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός περιλαμβάνει με διάφορη ένταση σε δύο ιστορίες απ' αυτές που περιγράφονται παρακάτω την άρνηση περίπου η οποία είναι στις αρχές της δουλειάς για να εργάζεσαι, αλληλεγγύη, αλλά και τις προοπτικές για τις επαρκείς δυνατότητες να είσαι ένα μέλος πλήρη και ενεργητικό της κοινωνίας. Ένα άτομο αποκλείεται από την κοινωνία όταν αποκλείεται από τουλάχιστον τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν την κοινωνία.

Διάλογος της Μόνικας Σαρλντέφ (μετάφραση από τον Τάσο Λαζαρίδη)

Οι άνθρωποι αποκλείονται από την κοινωνία με διάφορους τρόπους. Χαρακτηριστικό είναι να μην μπορείς να είσαι μέλος της κοινωνίας.

Αυτό είναι η κοινωνική απομόνωση. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις.

Αυτό είναι η κοινωνική απομόνωση. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις. Είναι δύσκολο να είσαι μέρος της κοινωνίας και να μην μπορείς να συμμετέχεις.

1. Η Έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Η χρήση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού είναι συχνή τα τελευταία χρόνια στο δημόσιο και κοινωνικό διάλογο. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό προϋπήρχε πριν χρησιμοποιηθεί ο όρος αυτός. « Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε σε κοινοτικό κείμενο για πρώτη φορά το 1989. Εκείνη τη χρονιά η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ήταν αντικείμενο και της Απόφασης του Συμβουλίου και των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων του 1989 και της δήλωσης των επικεφαλής Κρατών ή Κυβερνήσεων που υιοθέτησαν τον κοινωνικό χάρτη. Από τότε, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της χρήσης του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σαν όρου σε κοινοτικά κείμενα, όσο και σαν κατηγορία προγραμμάτων που ενισχύονται οικονομικά από την Κοινότητα». (Καβουνίδη, 2005:48)

Είναι αρκετά δύσκολο να προσδιορίσει κανείς με βεβαιότητα το χρονικό διάστημα κατά το οποίο φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες, ο Ηλίας Κατσούλης από επιστημονική πλευρά πιστεύει ότι « η περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων εκδηλώνεται με ιδιαίτερη σφοδρότητα σε δύο ιστορικές περιόδους της σύγχρονης ευρωπαϊκής κοινωνίας :την πρώτη περίοδο η οποία είναι στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν η μακρόχρονη οικονομική κρίση, πλήττει τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, τότε έχουμε την περιθωριοποίηση σε ένα αριθμό ατόμων που συνεχώς αυξάνεται. Την δεύτερη περίοδο, την τοποθετούμε στα τέλη της δεκαετίας του '80, όταν η πτώση των τειχών που χώριζαν Ανατολή και Δύση προκαλούν την προσέλευση των οικονομικών και πολιτικών προσφύγων που κατακλύζει ορισμένες χώρες της κεντρικής αλλά και της Νότιας Ευρώπης και οξύνει τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού, ιδιαίτερα ορισμένων κατηγοριών ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων ». (Κατσούλης, 2005 : 22)

Όπως καταλαβαίνουμε η διαδικασία της οικονομικής αναδιάρθρωσης, η μεγάλη έκταση που έχει πάρει η μετανάστευση, είναι δύο από τους παράγοντες που οδήγησαν στην γέννηση του όρου κοινωνικός αποκλεισμός, όπως ακόμα οι μεταβολές στην συνοχή άτυπων διαπροσωπικών δικτύων, έπαιξαν και αυτές το δικό τους ρόλο, όλες οι παραπάνω διαδικασίες που φυσικά δεν είναι οι μόνες που συνδέονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, διαφέρουν σε κάθε χώρα της κοινότητας και ακόμα από περιοχή σε περιοχή της ίδιας χώρας ακόμα και στην ένταση τους. Έτσι δημιουργούνται καταστάσεις στις οποίες παρατηρούμε διαφορές ως προς την μορφή τους, την ποικιλία τους και την έκτασή τους.

Αυτή η ανομοιογένεια των καταστάσεων έχει οδηγήσει σε δυσκολίες τον ορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού, με αποτέλεσμα αν και είναι γνωστές οι διαδικασίες που τον προκαλούν και μάλιστα αποδεκτές και γνωστός ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του, δεν υπάρχει ακόμα συμφωνία σε ένα συγκεκριμένο ορισμό.

Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η εμπειρία των φορέων που έχουν ασχοληθεί με τον κοινωνικό αποκλεισμό σε τοπικό επίπεδο έχει αναδείξει σαν κοινά χαρακτηριστικά των καταστάσεων αποκλεισμού «την έλλειψη δυνατότητας άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων του ατόμου χωρίς βοήθεια, την κακή εικόνα των ατόμων αυτών για τον εαυτό τους και για την ικανότητα τους να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, τον κίνδυνο μονιμοποίησης των αναγκών ενίσχυσης και το στιγματισμό των ατόμων και των συνοικιών των αστικών περιοχών όπου κατοικούν».(Επιτροπή, 1992)

Όσο αφορά τα κοινωνικά δικαιώματα του ατόμου γίνονται αναφορές σε αυτά σε συζητήσεις σχετικές με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. Βέβαια τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι τα ίδια στις δώδεκα χώρες –μέλη της κοινότητας. Επίσης σε κάθε κράτος-μέλος περιορίζεται για ορισμένους πολίτες η άσκηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, αν και διαφέρουν βέβαια από χώρα σε χώρα οι ομάδες που επηρεάζονται και οι μηχανισμοί που διαμορφώνουν τον περιορισμό.

Το 1992 το Συμβούλιο Υπουργών έκανε λόγο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας. Στα πλαίσια της εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, υιοθετήθηκε η Σύσταση Συμβουλίου για Επαρκείς Πόρους και Κοινωνική Βοήθεια (Council Recommendation on Sufficient Resources and Social Assistance), στην οποία είναι εμφανής η έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η Σύσταση ζητά από τα κράτη –μέλη « να αναγνωρίσουν το βασικό δικαίωμα του ατόμου σε κοινωνικούς πόρους και κοινωνικές παροχές για να ζει με τρόπο σύμφωνο με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, σαν μέρος μιας περιεκτικής και συνεπούς εκστρατείας καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, και να προσαρμόζουν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας ανάλογα ».(Commission, 1993).

Η λέξη « αποκλεισμός » υπονοεί την ύπαρξη περιορισμών στην πρόσβαση, είτε γίνονται με τη θέληση του ατόμου είτε όχι. Όπως έχει επισημανθεί όμως(Room et al, 1991), όταν δεν υλοποιούνται τα κοινωνικά δικαιώματα σε ορισμένους τομείς, το γεγονός αυτό, μπορεί να οφείλεται στο ότι ο πολίτης δεν μπορεί να τα υλοποιήσει ή στο ότι δεν επιθυμεί συνειδητά να τα υλοποιήσει. Όταν όμως η αδυναμία υλοποίησης των δικαιωμάτων ή η επιλογή της μη υλοποίησης είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών, όπως από την παιδεία ή από την πληροφόρηση, πρέπει να θεωρούνται σαν περιπτώσεις αποκλεισμού.

Όταν οι άνθρωποι είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι μπορεί να αποκλείονται από διάφορες πλευρές της κοινωνίας στην οποία ζουν : από την απασχόληση, την εκπαίδευση, τη στέγαση, τις κοινωνικές επαφές κ. λ. π . Σύμφωνα με την οικονομική και κοινωνική Επιτροπή, κάποιες από τις

αιτίες στις οποίες οφείλονται ορισμένες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να είναι ψυχολογικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές και πολιτικές ενώ κάποιες άλλες μορφές να οφείλονται σε φυσικές μειονεξίες. Τέτοιου είδους καταστάσεις δεν συνοδεύονται απαραίτητα από έλλειψη εισοδήματος όπως στην περίπτωση της φτώχειας (Economic And Social Committee,1998). Με παρόμοιο τρόπο η επιτροπή σημειώνει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι δυνατόν να προκληθεί από μια πληθώρα αποστερήσεων, φραγμών δικαιωμάτων, διακρίσεων και ξενοφοβίας, ορισμένες από τις οποίες δημιουργούνται από τις ίδιες τις δημόσιες πολιτικές (European Commission, 2000) . Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι δυνατόν να αγκαλιάζει κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής. (Schoukens and Carmichael, 2008:87) .

Άλλος ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού εκτός από εκείνο των κοινωνικών δικαιωμάτων, πού έχει συζητηθεί είναι εκείνος πού έχει «σαν σημείο αναφοράς τη σχέση του ατόμου με τους κύριους θεσμούς ή μηχανισμούς παραγωγής και διανομής πόρων στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες -η αγορά εργασίας, το κράτος και η οικογένεια ή η κοινότητα». (Καβουνίδη,2005:53)

«Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός παραπέμπει σε μια κοινωνία διχοτομημένη στη βάση του μέσα και του έξω , όπου το μέσα ορίζεται από ιδιότητες κοινωνικής κανονικότητας και το έξω από ιδιότητες και χαρακτηριστικά που αναιρούν την κοινωνία και της δημιουργούν προβλήματα.... ». (Πετράκη,1998:20) Ο προβληματισμός της Γ. Πετράκη στρέφεται γύρω από την υιοθέτηση και διάδοση της έννοιας ‘κοινωνικός αποκλεισμός ’, την οποία βλέπει ως εργαλείο περιγραφής και ορισμού της ‘εξόδου ’ από την κοινωνική κανονικότητα .

« Οι Room και συνεργάτες ορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ως “ άρνηση και μη πραγμάτωση των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών, παραπέμποντας σε περιορισμούς της πρόσβασης τους σε κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, ανεξάρτητα αν οι περιορισμοί αυτοί είναι σκόπιμοι ή όχι”. Σύμφωνα με τον Pereirinha (ο. π), ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με έλλειμμα είτε πολιτικής ολοκλήρωσης, είτε κοινωνικής, είτε διαπροσωπικής –στην κοινωνία – ολοκλήρωσης ». (Κασιμάτη,1998:16)

Επίσης στο Πράσινο βιβλίο της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τονίζεται ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός “...υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην εργασιακή ζωή, εκδηλώνεται σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Θίγει όχι μόνο άτομα ...αλλά και κοινωνικές ομάδες...οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού ή εξασθένησης των παραδοσιακών μορφών των κοινωνικών σχέσεων”. Ο Τσιάκαλος ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως “ παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών, όπου “δημόσια” χαρακτηρίζονται τα αγαθά στα οποία θεωρητικά έχουν πρόσβαση όλοι οι

άνθρωποι και “κοινωνικά” εκείνα τα οποία χρηματοδοτούνται και παρέχονται από την οργανωμένη κοινωνία.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αλλού περιγράφεται ως κατάσταση που βιώνουν κάποια άτομα ή ομάδες ατόμων και αλλού ερμηνεύεται ως διαδικασία. Στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πράσινο βιβλίο), ο κοινωνικός αποκλεισμός περιγράφεται με αναφορά σε κάποιες καταστάσεις και σε κάποια αίτια, χωρίς να αναφέρεται κάποιο κοινό, ενοποιητικό στοιχείο των καταστάσεων και των αιτιών αυτών, ενώ ο όρος δεν διαφοροποιείται απόλυτα από τις έννοιες της φτώχειας και της περιθωριοποίησης. Στο πλαίσιο της Στοχοθετημένης Κοινωνικοοικονομικής Έρευνας, ο κοινωνικός αποκλεισμός περιγράφεται ως «προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας χωρίς όμως πάλι να αναφέρεται μια κάποια κοινή γενεσιουργός αιτία». (Τσιάκαλος, κοινωνικός αποκλεισμός, ορισμοί και πλαίσιο)

Η Καβουνίδη όμως στο ‘Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα’ επισημαίνει ως κοινά χαρακτηριστικά των καταστάσεων αποκλεισμού τα εξής:

- αδυναμία άσκησης κοινωνικών δικαιωμάτων χωρίς βοήθεια
- κακή εικόνα για τον εαυτό μας και τις ικανότητες
- κίνδυνος μονιμοποίησης των αναγκών ενίσχυσης
- κίνδυνος στιγματισμού.

Η ίδια εντοπίζει ως κυριότερα στοιχεία της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των αποστερήσεων, την επιμονή τους χρονικά, τη συγκέντρωση σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, καθώς και την αντίσταση στις παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές.

«Ο κοινωνικός αποκλεισμός υπερβαίνει την περίπτωση του αποκλεισμού από την καταναλωτική κοινωνία (διάκριση αποκλεισμού –φτώχειας) και εκτείνεται μέχρι και τον αποκλεισμό από μια θέση στην κοινωνία. Υπό το πρίσμα αυτό, ανέρχονται στο προσκήνιο των συζητήσεων, οι « δίοδοι » μέσω των οποίων τα άτομα εντάσσονται στο κοινωνικό σύνολο και ενσωματώνονται στις μορφές ζωής του, δηλαδή το κράτος, η αγορά εργασίας και η κοινωνία των πολιτών, ως το σύνολο των μη κρατικών οργανώσεων που ασχολούνται με θέματα ατομικής και προσωπικής ζωής και κυρίως τα οικογενειακά και προσωπικά δίκτυα». (Τσιάκαλος, Κοινωνικός Αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία)

Είναι δεδομένο ότι αυτοί που δε μετέχουν αποφασιστικά στα κέντρα λήψης αποφάσεων υπολείπονται στην απορρόφηση των δημόσιων και κοινωνικών αγαθών. Όταν λοιπόν οι οικονομικοί και άλλοι μετανάστες κινούνται στα όρια της νομιμότητας, αποτελεί de facto

αποτέλεσμα η τοποθέτηση τους χαμηλότερα οικονομικά ή- αν θέλετε- στα αποκλεισμένα κοινωνικά στρώματα.

Όπως μπορούμε να καταλάβουμε από τους παραπάνω ορισμούς, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ένας επιστημονικά αμφισβητούμενος όρος που περιβάλλεται με πολλές ασάφειες.

«Κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια διαφορετική έννοια από εκείνη της φτώχειας και της περιθωριοποίησης, είναι η παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών, που προσφέρονται σε σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης όπως η εργασία , η εκπαίδευση, η υγεία, η ψυχαγωγία, οι κοινωνικές σχέσεις, οι πολιτιστικές δραστηριότητες κ.α, η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως και στην οικονομική ανέχεια και περιθωριοποίηση. Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός » χαρακτηρίζει δηλαδή ,τόσο μια κατάσταση ,όσο και μια διαδικασία». (Τσιάκαλος, Κοινωνικός Αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία)

Εξαιτίας των καινούριων μορφών αποστερήσεων που έχουν παρουσιαστεί τα τελευταία χρόνια ,τα άτομα ή οι ομάδες που τις βιώνουν, δεν αποστερούνται μόνο σε ένα τομέα αλλά σε περισσότερους. Αποτέλεσμα αυτών των αποστερήσεων είναι να δημιουργούνται ομάδες πληθυσμού οι οποίες δεν μπορούν να λάβουν μέρος στον οικονομικό και κοινωνικό τρόπο ζωής ,τον οποίο μπορούν και απολαμβάνουν οι πολλοί. Τις καινούριες πολυδιάστατες μορφές αποστέρησης τις ονομάζουμε κοινωνικό αποκλεισμό.

Η έννοια αυτή έχει το πλεονέκτημα ότι όχι μόνο επισημαίνει και τονίζει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του φαινομένου αλλά επίσης τονίζει το γεγονός ότι οι διάφορες αποστερήσεις δεν μπορούν να αποδίδονται στις προσωπικές αποτυχίες ή στην ανικανότητα των ατόμων που βιώνουν τις αποστερήσεις αυτές. Τέλος οι ανεπάρκειες και οι ελλείψεις των πολιτικά παρεχόμενων υπηρεσιών στους διάφορους τομείς συμβάλλουν στην αύξηση του αποκλεισμού.

Προσδιορίζοντας το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αργότερα θα πρέπει να αναζητήσουμε τις πολύπλοκες διαστάσεις και μορφές του φαινομένου αυτού.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄

Η ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ

1. Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Αποσαφήνιση του Όρου και οι απόψεις για το συγκεκριμένο φαινόμενο

Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού προϋπήρχε πριν ακόμα χρησιμοποιηθεί ο όρος αυτός. Άρα νέοι όροι δεν περιγράφουν πάντοτε νέα φαινόμενα. Συχνά, ιδιαίτερα στο χώρο της πολιτικής πρακτικής, νέοι όροι αποτελούν επινόηση και χρησιμοποιούνται για να αντικαταστήσουν ‘δυσάρεστους’ όρους. Ίσως εξαιτίας της εμπειρίας αυτής, είναι διαδεδομένη η άποψη ότι αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός”. «Χαρακτηριστικό είναι σχετικά το παρακάτω απόσπασμα από άρθρο του Γ. Βότση στην εφημερίδα “Ελευθεροτυπία” (13 Ιανουαρίου): ‘Προβλήματα γνωστά και δυσεπίλυτα ,που καλύπτονται από το μοντέρνο όρο κοινωνικός αποκλεισμός ’ –επινοηθέντα εσχάτως και χρησιμοποιούμενο ευρύτατα, αφ’ ότου οι στρατιές των πεινασμένων της Ανατολής γκρέμισαν σύνορα και τείχη απαγορεύσεων για να στεγιάσουν την απελπισία τους στο κοινωνικό περιθώριο, κάτω από τον παραδείσιο ήλιο της Δύσης :φτώχεια, πείνα και ανεργία, δουλεμπόριο, εξαναγκασμός σε πορνεία, άγρια εκμετάλλευση της εργατικής τους δύναμης, παντελής έλλειψη ασφάλισης και κοινωνικής πρόνοιας, διώξεις, κατατρεγμός ταπεινώσεις, εξευτελισμός και βεβαίως εγκληματικότητα καθ’ ότι φυτώριο της ανέκαθεν η παρανομία και η αδικία και κάκιστος σύμβουλος η πείνα και η απελπισία .

Προβλήματα στοιχειώδους προσαρμογής σε μια κοινωνία ξένη και τόσο εχθρική, όσο προτρέπεται να βλέπει τους εξαθλιωμένους φυγάδες σαν επίβουλους άρπαγες, αλλόφυλους και αλλόδοξους, φοβερή απειλή για την τάξη και ασφάλεια, την ιδιοκτησία και την ευημερία, τα χρηστά ήθη και την κοινωνική συνοχή».

Βεβαίως εύκολα μπορούμε να δείξουμε ότι η άποψη του αρθρογράφου, πως δηλαδή ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός ‘έχει επινοηθεί εσχάτως για να καλύψει γνωστά φαινόμενα ’, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Διότι ούτε τόσο πρόσφατη είναι η χρήση του ούτε χρησιμοποιείται από όλους τους επιστήμονες ως περίπου συνώνυμο των καταστάσεων που περιγράφονται στο άρθρο .Όμως, χωρίς αμφιβολία, είναι δικαιολογημένη η υποψία για πολλές περιπτώσεις ανθρώπων, οργανώσεων και υπηρεσιών που πράγματι χρησιμοποιούν τον όρο “κοινωνικός αποκλεισμός ”ως συνώνυμο άλλων όρων, όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία οι διακρίσεις, ο ρατσισμός κ. α

Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι συχνά η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εκφέρεται μαζί με την έννοια της “φτώχειας”, ότι η μακρόχρονη ανεργία μετονομάζεται σε “αποκλεισμό από την αγορά εργασίας” και ότι ο ρατσισμός και οι διακρίσεις ταυτίζονται με τον κοινωνικό

αποκλεισμό. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Ο Strobel (1996:174) σημειώνει σχετικά: “Η επιτυχία του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” πιθανόν να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι έχει υποστεί μια αλλαγή στη σημασία του και έχει μετατραπεί σε ευφημισμό. Ενώ αρχικά αναφερόταν στην πράξη της απόρριψης κάποιου από μια ομάδα, από ένα θεσμό ή από ένα κοινωνικό χώρο (ή της απαγόρευσης να συμμετέχει σε αυτά), τώρα αναφέρεται στο αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, στην κατάσταση αυτών που αποκλείονται, χωρίς ένδειξη σχετικά με το “από πού αποκλείονται” και “ποιος τους αποκλείει””.

Τα παραπάνω αναπαράγονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τροφοδοτούν τους προσεκτικούς παρατηρητές με υλικό που ενισχύει την άποψη ότι με τον όρο “κοινωνικός αποκλεισμός” απλώς παλαιά προβλήματα χαρακτηρίζονται με “νεότευκτους” όρους. Η, στην καλλίτερη περίπτωση, ότι παλαιά και διαφορετικά ως προς τη φύση τους προβλήματα απλώς παρατίθενται κάτω από ένα ενιαίο όρο.

Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας “Καθημερινή”(21 Ιουλίου 1996) ,στο οποίο παρουσιάζεται “χάρτης των κοινωνικά αποκλεισμένων”. Μετά τις εισαγωγικές προτάσεις “είναι αυτοί που η ζωή τους οδηγεί στο περιθώριο, εκεί όπου τα κοινωνικά δικαιώματα καταργούνται στην πράξη και η κοινωνική προκατάληψη τους στιγματίζει ανεξίτηλα – αποκλεισμένοι από κάθε είδους αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες, στερούνται ό,τι απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών” παρατίθενται οι παρακάτω δεκαπέντε κατηγορίες ανθρώπων, ως εκείνες που συνθέτουν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων: ‘φτωχοί, άνεργοι, οι κάτοικοι των αποβιομηχανοποιημένων περιοχών, ηλικιωμένοι, γυναίκες στην αγορά εργασίας, οι αποκλεισμένοι από τη μόρφωση, παράνομοι μετανάστες παλινοστούντες πρόσφυγες από την πρώην Ε Σ Σ Δ, τοξικομανείς, πάσχοντες ή φορείς του AIDS, Τσιγγάνοι, αποφυλακισμένοι, χρονίως πάσχοντες, άτομα με ειδικές ανάγκες, άστεγοι’.

Όταν οι άνθρωποι προσπαθούν με διάφορες περιγραφές να αποσαφηνίσουν έναν όρο, ο οποίος μάλιστα αναφέρεται σε αυτούς, η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη στη περίπτωση μάλιστα που ασχολούμαστε με κοινωνικά προβλήματα. Όταν ένας όρος δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί πλήρως τότε η μη αποσαφήνιση του δημιουργεί πάντοτε σε διαφορετικούς ανθρώπους διαφορετικές αναπαραστάσεις του φαινομένου στο οποίο αναφέρεται και η περιγραφή των ανθρώπων εκ μέρους μας βοηθάει στην αποσαφήνιση των διαφορών. Όμως, αυτό που μας απασχολεί σε τέτοιου είδους περιγραφές και απαραίτητα ενδιαφέρει στη διαδικασία αποσαφήνισης ενός όρου, είναι σχετικά με το κοινό στοιχείο που συνδέει τις ομάδες του πληθυσμού και μας δίνει το δικαίωμα να τις συμπεριλάβουμε κάτω από ένα κοινό όρο. Σε σχέση με αυτό το σημαντικό ερώτημα για ένα περιοδικό όπως είναι το NITRO (τ.15, Ιανουάριος 1997) οι κοινωνικά αποκλεισμένοι αποτελούνται από παρόμοιες ομάδες με εκείνες που παρουσιάζονται στο

δημοσίευμα της εφημερίδας ‘Καθημερινή’ και το κοινό στοιχείο που τις ενώνει αποδίδεται με τον τίτλο ‘it’s a dog life’.

Όσο και εάν ξενίζει το γεγονός, το δημοσίευμα στο NITRO αποδίδει αρκετά πιστά την αντίληψη που επικρατεί έξω από την επιστημονική κοινότητα σχετικά με το “τι είναι κοινωνικός αποκλεισμός”. Ως κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται στον καθημερινό λόγο η κατάσταση διαβίωσης σε συνθήκες ανέχειας και μάλιστα στο περιθώριο της κοινωνίας –με όλη την ασάφεια και σχετικότητα που χαρακτηρίζουν τόσο την έννοια ‘συνθήκες ανέχειας’ όσο και κυρίως, την έννοια ‘κοινωνικό περιθώριο’.

Ο Γεώργιος Τσιάκαλος, συχνά γίνεται αποδέκτης του ερωτήματος «τι είναι κοινωνικός αποκλεισμός» αρνείται όμως να απαντήσει “τι είναι” και προτιμά να απαντά τι εννοεί όταν ο ίδιος χρησιμοποιεί τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός. Με αυτόν τον τρόπο υπονοεί ότι στη καθημερινή γλώσσα και στις επιστημονικές δημοσιεύσεις όπως και στις δεκάδες εκδηλώσεις επιστημονικού ή πολιτικού χαρακτήρα που γίνονται τα τελευταία χρόνια και έχουν ως θέμα τον κοινωνικό αποκλεισμό ο όρος υποδηλώνει διαφορετικό περιεχόμενο για διαφορετικούς χρήστες του.

Τις περισσότερες φορές στις συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό διάφοροι επιστήμονες και πολιτικοί συχνά προσπαθούν να επιβάλλουν το δικό τους ορισμό και χαρακτηρίζουν τους άλλους ορισμούς λανθασμένους. Αυτό φυσικά δεν επιτρέπεται. Προφανώς ορισμένοι ορισμοί χρησιμοποιούνται από τόσους πολλούς ανθρώπους ώστε γίνονται ισχυροί και αποκτούν σχεδόν αποκλειστικό χαρακτήρα. Αυτό δεν είναι ούτε αποτέλεσμα σύμβασης ούτε γραφειοκρατικής επιβολής- είναι συνήθως αποτέλεσμα της χρηστικής αξίας που έχει ο συγκεκριμένος ορισμός και συνίσταται στην ικανότητα του να περιγράφει ολοκληρωμένα ένα ιδιαίτερο φαινόμενο, να περιγράφει αποκλειστικά αυτό και επιπλέον με τη χρήση του να μπορούν να ερμηνεύονται και να προβλέπονται φαινόμενα που βρίσκονται σε αιτίαση σχέση με το φαινόμενο που περιγράφει ο όρος.

Ο αριθμός των συνεδριών, συμποσίων, σεμιναρίων, ημερίδων κλπ. Για τον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου παίρνουν μέρος πολλοί επιστήμονες και πολιτικοί είναι δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με την πρωτογενή επιστημονική εργασία που είχε προηγηθεί και κυρίως σε σχέση με των ανθρώπων που συμμετείχαν ενεργητικά στη διαμόρφωση του επιστημονικού προβληματισμού στον τομέα αυτό. Ο Γεώργιος Τσιάκαλος θεωρεί σημαντικό να γνωρίζουμε ότι αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστεί το περιεχόμενο του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” και ότι δεν είναι κυρίως ή, τουλάχιστον, δεν είναι η επιστημονική κοινότητα αυτή που με τους δικούς της κανόνες προσεγγίζει το συγκεκριμένο ζήτημα.

Αντίθετα η εμφάνιση προβλημάτων σε περιπτώσεις κατ’ ανάθεση έρευνας δεν είναι σπάνιες, όταν η κατ’ ανάθεση έρευνα αναφέρεται σε φαινόμενα που μπορούν να χαρακτηριστούν κοινωνικά προβλήματα και όταν, συνεπώς, τα αποτελέσματα των ερευνών τείνουν να επηρεάσουν

την πρακτική πολιτική. Στα τελευταία τριάντα χρόνια υπήρξαν στην Ευρώπη αρκετές περιπτώσεις μεγάλων προγραμμάτων έρευνας κατ' ανάθεση που οδήγησαν την έρευνα σε λανθασμένους και επικίνδυνους δρόμους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση τη Δυτικής Γερμανίας με τα πολλά κατ' ανάθεση ερευνητικά προγράμματα σε θέματα μετανάστευσης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών/τριών και των παιδιών τους στη δεκαετία του 1970. Σε αυτά τα προγράμματα, από τον τρόπο με τον οποίο ετίθετο το πρόβλημα εκ μέρους των χρηματοδοτών αποκλείονταν για πολλά χρόνια η δυνατότητα εξαγωγής ενός σημαντικού πορίσματος σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση: δηλαδή του πορίσματος, ότι η διδασκαλία στη μητρική γλώσσα είναι πολύ σημαντική για την επιτυχία στην εκπαίδευση παιδιών μειονοτήτων και μεταναστών. Το γεγονός αυτό είχε καταστροφικές συνέπειες στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής για τα παιδιά των μεταναστών και συνέβαλε αισθητά στην εμφάνιση ρατσισμού στη χώρα αυτή.

Παρόμοια τείνει να εξελιχθεί η υπόθεση ερευνών και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων κατ' ανάθεση σε θέματα αντιμετώπισης του ρατσισμού στην Ελλάδα- που περιορίζονται ως προς την έρευνα σε απλουστευτικά ερμηνευτικά σχήματα και ως προς τις παρεμβάσεις σε απλοϊκά προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης .

Ο Γεώργιος Τσιάκαλος αναφέρθηκε στα προβλήματα που υπάρχουν στις κατ' ανάθεση έρευνες για να τονίσει ότι η εννοιολογική αποσαφήνιση ενός όρου δεν αποτελεί θέμα ακαδημαϊκής περιέργειας που μπορεί να ικανοποιηθεί με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο στο πλαίσιο της επιτρεπτής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αυθαιρεσίας. Το δικαίωμα στην αυθαιρεσία αναγκαστικά περιορίζεται από το γεγονός ότι ο ορισμός ενός φαινομένου, στις περιπτώσεις που αυτό θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα, δεν περιγράφει απλώς το φαινόμενο, αλλά, επιπλέον, προδιαγράφει την πολιτική αντιμετώπιση του. Συνεπώς, ο ορισμός καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση πολιτικής αντιμετώπισης του κοινωνικού προβλήματος αποτελεί μέρος της λύσης ή μέρος της διαίωσις του προβλήματος. Από το τελευταίο προκύπτει επίσης ότι η περιπλάνηση στον κόσμο των διαφορετικών μεταξύ τους ορισμών δεν έχει έναυσμα την ακαδημαϊκή περιέργεια αλλά έχει ιδιαίτερα πρακτική σημασία.

Από την άλλη μεριά έχουμε τις διατυπώσεις που κάνει ο Strobel, όχι για τα προβλήματα που παρουσιάζονται στις κατ' ανάθεση έρευνες αλλά για τις αλλαγές που διαπιστώνει να υπάρχουν στην ευρωπαϊκή σκέψη σε ό,τι αφορά τη θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η πρώτη διατύπωση του κάνει λόγο για τους κοινωνικά αποκλεισμένους ως τα άτομα και τις οικογένειες όπου οι πόροι τους είναι τόσο μικροί ώστε να μη μπορούν να ενταχθούν ούτε στο ελάχιστο του αποδεκτού τρόπου ζωής της χώρας στην οποία ζουν με αποτέλεσμα το Ευρωπαϊκό για τους ποιους θεωρεί κοινωνικά αποκλεισμένους ανθρώπους το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των υπουργών το 1975 όπου θεωρεί ως κοινωνικά αποκλεισμένους τα άτομα ή τις οικογένειες των οποίων οι πόροι δεν είναι καθόλου μεγάλοι αναφέρεται στη θεώρηση των κοινωνικά

αποκλεισμένων ως άτομα ή οικογένειες των οποίων οι πόροι είναι τόσο μικροί ώστε να αποκλείονται από το ελάχιστο του αποδεκτού τρόπου ζωής της χώρας στην οποία ζουν, εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Υπουργών το 1975.

Η δεύτερη αναφέρεται στον ορισμό των κοινωνικά αποκλεισμένων ως ομάδες ανθρώπων που δεν απολαμβάνουν ουσιαστικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, εκ μέρους του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1994.

Πρόκειται για μια σαφή μετακίνηση από ένα ορισμό που θεμελιώνεται αποκλειστικά σε οικονομικά δεδομένα προς ένα ορισμό που θεμελιώνεται με αναφορά σε δικαιώματα.

Σε δικαιώματα, τα κοινωνικά δικαιώματα, θεμελιώνεται και ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού στον οποίο προχώρησε το Παρατηρητήριο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που παρακολουθεί τις εθνικές πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού (1991): Ορίζουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό πρώτον και κυρίως σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών και με βάση την αντίληψη το παρατηρητήριο διατυπώνει την άποψη ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να αναλυθεί με τους όρους της άρνησης ή της μη-πραγματοποίησης κοινωνικών δικαιωμάτων.

Ο παραπάνω ορισμός από την πλευρά του Παρατηρητηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που οδηγεί στο εξής συμπέρασμα, ότι δηλαδή η ασάφεια του όρου και η σύγχυση που επικρατεί γύρω από αυτόν δεν είναι ούτε τυχαία ούτε αναγκαία, αλλά είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η αποσαφήνιση του οδηγεί σε διαπιστώσεις στις οποίες οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της ευρωπαϊκής ένωσης δεν είναι πρόθυμες να αποδεχτούν. Αν αποδεχτούν τον συγκεκριμένο ορισμό σημαίνει ότι θα πρέπει να υλοποιηθούν τα κοινωνικά δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους που αποτελούν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Από τη παραπάνω διαπίστωση μπορούμε να κατανοήσουμε και τους λόγους για τους

Οποίους υπάρχει διαφορά ως προς την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ανάμεσα στο πράσινο βιβλίο ως κείμενο οδηγό για την κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και στην έκθεση του παρατηρητηρίου, ως κείμενο αυτογνωσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

«Ο ορισμός του παρατηρητηρίου μας δίνει δυο εκδοχές ως προς την σημασία του : Η πρώτη εκδοχή είναι ότι μπορούμε να μιλάμε για κοινωνικά αποκλεισμένους ανθρώπους μόνο όταν είναι πολίτες της χώρας μας, εφόσον ο συγκεκριμένος ορισμός συνδέει την απόλαυση των κοινωνικών δικαιωμάτων με την έννοια του πολίτη. Μια δεύτερη εκδοχή είναι ότι για να απολαύσει κάποιος τα κοινωνικά δικαιώματα χρειάζεται να αποκτήσει τα πολιτικά δικαιώματα». (Τσιάκαλος, Κοινωνικός Αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία)

Γεγονός είναι πάντως ότι ο ορισμός του παρατηρητηρίου χαρακτηρίζεται από μια ασάφεια ως προς τον ακριβή αριθμό αλλά και τον ακριβή προσδιορισμό του περιεχομένου των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία αποτελούν αντικείμενο πολιτικών αγώνων και συγκρούσεων και όχι κάτι

δεδομένο. Μιλώντας για αποκλεισμό υποδηλώνουμε περιορισμούς στην πρόσβαση, ηθελημένους ή όχι. Πολίτες μπορεί να αποτυγχάνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους είτε από δική τους ανικανότητα ή από λανθασμένη επιλογή. Όπου ανικανότητα ή επιλογή είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών – από την εκπαίδευση, από την πληροφόρηση κ.λ.π – μπορούν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση στην πρόσβαση. Πάντως όσον αφορά την παραπάνω προσέγγιση του αποκλεισμού –παρεμπόδιση στην πρόσβαση-Ο Γεώργιος Τσιάκαλος θεωρεί ότι υποδηλώνεται μια κατάσταση που είναι ιδιαίτερα πρόσφορη και υποστηρίζει ότι ουσιαστικά αυτό που πρέπει να κάνουμε για να περιορίσουμε την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι να βρούμε το κοινό στοιχείο που διαπερνά τα αγαθά, τα οποία στερούνται οι κοινωνικά αποκλεισμένοι με αποτέλεσμα να οδηγούνται στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση. Επίσης θεωρεί ότι όσοι απαρτίζουν τον χάρτη των κοινωνικά αποκλεισμένων δεν έχουν την δυνατότητα απορρόφησης δημόσιων και κοινωνικών αγαθών και ότι το φαινόμενο αυτό μπορεί να ονομαστεί κοινωνικός αποκλεισμός. Με λίγα λόγια ο Γεώργιος Τσιάκαλος όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ονομάζει κοινωνικό αποκλεισμό την παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών δικαιωμάτων και δημόσιων αγαθών όπως είναι π.χ αυτά της εκπαίδευσης, του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης κλπ, η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως και στην οικονομική ανέχεια και στην περιθωριοποίηση. Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζει τόσο μια κατάσταση όσο και μια διαδικασία.

Όταν ο Τσιάκαλος μιλάει για απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών εννοεί ότι ένας άνθρωπος διαθέτει εκτός από το προσωπικό του εισόδημα δημόσιο και κοινωνικό πλούτο όπου ο βαθμός χρήσης του διαφέρει σίγουρα από άτομο σε άτομο. Για παράδειγμα όταν κάποια παιδιά έχουν πάει μόνο στο δημοτικό όπου θεωρείται υποχρεωτική εκπαίδευση έχουν απορροφήσει ένα μικρό ποσό από το δημόσιο και κοινωνικό πλούτο αντίθετα όταν άλλα παιδιά συνεχίζουν τη φοίτηση τους στο Γυμνάσιο και στο λύκειο τότε απορροφούν σίγουρα πολύ μεγαλύτερο ποσό του πλούτου αυτού από τα προηγούμενα παιδιά όπου η φοίτηση τους σταμάτησε στο δημοτικό. Φυσικά υπάρχουν και παιδιά που συνεχίζουν τις σπουδές τους μέχρι και το πανεπιστήμιο όπου τότε αυτά τα παιδιά έχουν απορροφήσει σίγουρα το πιο μεγάλο ποσό δημόσιου και κοινωνικού πλούτου σε σχέση με όλα τα προηγούμενα παιδιά.

Το ίδιο συμβαίνει και όταν ένα άτομο επισκεφθεί ένα μουσείο που επιδοτείται από το κράτος ή ένα νοσοκομείο δημόσιο στο οποίο επενδύονται μεγάλα χρηματικά ποσά και το άτομο μπορεί να κάνει χρήση αυτού όταν παραστεί ανάγκη υγείας τότε απορροφά ένα μέρος του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου. Βέβαια όσο λιγότερο δημόσιο και κοινωνικό πλούτο απορροφά ένας άνθρωπος τόσο μεγαλύτερο κίνδυνο διατρέχει να αντιμετωπίσει τις δυσάρεστες συνθήκες της φτώχειας, αυτό που όμως μπορεί να οδηγήσει κάποιες ομάδες ανθρώπων στη φτώχεια είναι γιατί κάποιες από αυτές έχουν περισσότερες δυνατότητες και άλλες λιγότερες να απορροφήσουν

δημόσιο πλούτο. Π. χ σε ορισμένες περιπτώσεις δικαίωμα δημόσιου πλούτου έχουν μόνο οι ντόπιοι και όχι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.

Άλλες ομάδες που αντιμετωπίζουν το συγκεκριμένο πρόβλημα είναι οι μειονότητες και οι πρόσφυγες, όπως είναι οι πόντιοι που τις περισσότερες φορές οι σπουδές που έχουν κάνει και γενικά τα επαγγελματικά εφόδια που έχουν ακυρώνονται είτε γιατί για την χρήση τους απαιτείται τυπική αναγνώριση είτε γιατί στην κοινωνία μας τα συγκεκριμένα εφόδια δεν συμφωνούν με το δικό μας οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, μια άποψη που επικρατεί γενικά πολλά χρόνια στη χώρα μας. Επίσης υπάρχουν ορισμένες ομάδες που δεν μπορούν να απορροφήσουν δημόσιο πλούτο και αυτό γιατί πρέπει να υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις που επιτρέπουν την πρόσβαση σε αυτόν όπως π. χ αυτό παρατηρείται στα άτομα με ειδικές ανάγκες .

Πρέπει να πούμε ότι η ύπαρξη του κοινωνικού αποκλεισμού και η αναπαραγωγή του δεν γίνονται τυχαία. Υπάρχουν δόγματα και ιδεολογίες αλλά και η έλλειψη πολιτικής βούλησης για μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν αποτελούν εμπόδιο στο να υπάρχει ισότιμη απορρόφηση δημόσιου πλούτου για όλες τις ομάδες ανθρώπων .

Βέβαια όλα αυτά τα άτομα που αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό κατά την απορρόφηση του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν και τον αποκλεισμό τους από το πολιτικό γίνεσθαι όπου αποτελεί το σημαντικότερο αγαθό δημοσίου πλούτου.

Τέλος πρέπει να αναρωτηθούμε αν τελικά ο κοινωνικός αποκλεισμός που ορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο είναι άραγε ένα νέο φαινόμενο. Ο Γεώργιος Τσιάκαλος, σημειώνει ότι η απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα δεν μπορεί παρά να είναι καταφατική. Παρόλο που γνωρίζει όπως και οι περισσότεροι από εμάς ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αποτελεί για την κοινωνία νέο φαινόμενο αφού προϋπήρχε στα αγαθά της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης ακόμη και της πρόσβασης σε οδικό δίκτυο .Στα παλαιότερα χρόνια αποτελούσε πολύ σημαντική αιτία για την καταστροφή και εξαθλίωση ολόκληρων κοινωνικών τάξεων.

Η διαφορά που υπάρχει στη σημερινή κατάσταση σε σχέση με αυτή που προϋπήρχε όσον αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι ότι υπάρχει ο δημόσιος πλούτος όπου αποτελεί κατά μια έννοια το σύνολο των αγαθών στα οποία έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι που ζουν σε μια χώρα. Ο δημόσιος χαρακτήρας ορισμένων αγαθών κατοχυρώνεται μάλιστα στους συνταγματικούς χάρτες των περισσότερων χωρών, όπως πολύ χαρακτηριστικά συμβαίνει με το αγαθό της εκπαίδευσης.

Είναι η αντίληψη ότι ορισμένα αγαθά πρέπει να είναι δημόσια, δηλαδή να παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους σε συνδυασμό με τη γνώση ότι ο δημόσιος χαρακτήρας τους αναιρείται από την οικονομική ή άλλου είδους δυσπραξία ορισμένων ανθρώπων, που οδηγεί στην κατοχύρωση του κοινωνικού τους χαρακτήρα. Που σημαίνει ότι η παραγωγή τους και η προσφορά τους στους ανθρώπους χρηματοδοτείται από την οργανωμένη κοινωνία και οργανώνεται από αυτήν. Από την

παραπάνω αντίληψη προκύπτει η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. Πολύ απλά κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται ως ιδιαίτερο φαινόμενο με την ισχυροποίηση της αντίληψης περί κοινωνικών δικαιωμάτων.

2. Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ιδιότητα του Πολίτη και Φύλο

Η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει χρησιμοποιήσει τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» για να ομαδοποιήσει τις καινούργιες μορφές αποστέρησης που άρχισαν να διαμορφώνονται από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και που αποδίδονται σε μεγάλο βαθμό σε οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες όπως στη διαδικασία της οικονομικής και κυρίως της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης με τα συνακόλουθα υψηλά επίπεδα ανεργίας καθώς και στη διαδικασία της μαζικής μετανάστευσης προς τις χώρες-μέλη της Ένωσης. Βασικό στοιχείο αυτών των μορφών αποστέρησης είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας τους. Τα άτομα αποστερούνται όχι μόνο σε έναν τομέα όπως το εισόδημα, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η υγεία ή η στέγαση, αλλά αποστερούνται ταυτόχρονα σε διάφορους τομείς (Karantinos and Cavounidi, 1992:82).

Η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεώρησε ότι η φτώχεια και οι άλλες μορφές αποστέρησης που συνδέονται με αυτές τις διαδικασίες περιορίζουν την πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά δικαιώματα και επομένως τη δυνατότητα να συμμετέχει κάποιος/κάποια ως «πλήρης» πολίτης της κοινωνίας. Εκφράστηκαν φόβοι ότι ο αποκλεισμός σημαντικού τμήματος του πληθυσμού από το συνήθη τρόπο ζωής και τα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι πολλοί απειλεί την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Για το λόγο αυτό η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αποτέλεσε αντικείμενο πολλών προγραμμάτων της Ένωσης, ενώ διατέθηκαν αξιόλογα κονδύλια για την υλοποίησή τους (Καβουνίδη, 1996:78).

«Ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται συνήθως αρνητικά, σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα που θεωρούνται να εμπεριέχονται στη λεγόμενη «κοινωνική ιδιότητα του πολίτη» (social citizenship). Η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη είναι εκείνη η διάσταση της έννοιας του πολίτη που αναφέρεται στην άσκηση κοινωνικών δικαιωμάτων όπως εκείνων της εκπαίδευσης, της υγείας ή το δικαίωμα σε εισόδημα που να επιτρέπει έναν αποδεκτό τρόπο ζωής. Ο κοινωνικός αποκλεισμός παραπέμπει στην παρεμπόδιση της άσκησης αυτών των κοινωνικών δικαιωμάτων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι πάντα νομοθετημένα ή κωδικοποιημένα σαν τέτοια. Αλλά σε όλες τις χώρες-μέλη είναι γενικά αποδεκτό ότι ο κάθε πολίτης δικαιούται να απολαμβάνει ένα ορισμένο επίπεδο και ποιότητα διαβίωσης, αν και το

ελάχιστο επίπεδο που θεωρείται ότι δικαιούται κανείς διαφέρει αρκετά ανάμεσα στις χώρες-μέλη»(Καβουνίδη,1996:88).

Βασικό, λοιπόν, σημείο αναφοράς για τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη. Σήμερα η έννοια της ιδιότητας του πολίτη και των διάφορων διαστάσεών της, όπως η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, βρίσκεται στο επίκεντρο πολύ πλούσιων προβληματισμών. Διεξάγονται γόνιμες έρευνες και συζητήσεις για την έννοια αυτή στους χώρους της κοινωνικής ιστορίας, πολιτικής επιστήμης, της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τον Tilly (1995:67), το ανανεωμένο ενδιαφέρον που σημειώνεται σήμερα για την ιδιότητα του πολίτη προέκυψε σαν αποτέλεσμα των πρόσφατων πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων στην Ευρώπη από τη μια μεριά και της πρόκλησης των μεταμοντέρνων θεωρητικών ρευμάτων από την άλλη. Από τη δεκαετία του 1960, τα καινούργια κοινωνικά κινήματα όπως το γυναικείο και εκείνα της ειρήνης, της οικολογίας κ.λπ., έκαναν στροφή από την παραδοσιακή πολιτική προς τη διεκδίκηση και επιβολή της ταυτότητάς τους. Ταυτόχρονα, το μεταναστευτικό ρεύμα προς ορισμένες χώρες της Ευρώπης συνοδεύτηκε από πολιτικές συζητήσεις για τα δικαιώματα του πολίτη και για το ποιος πρέπει να θεωρείται πολίτης του έθνους-κράτους καθώς και από πιέσεις από ορισμένες πλευρές για τον περιορισμό της μετανάστευσης. Επίσης, τις τελευταίες δεκαετίες, πολλές δυτικές χώρες που αντιμετώπιζαν σοβαρή δημοσιονομική κρίση ξεκίνησαν προσπάθειες για τον περιορισμό των υφιστάμενων δικαιωμάτων σε κοινωνικές υπηρεσίες, υγειονομική περίθαλψη, επιδόματα ανεργίας κ.λπ., που μέχρι τότε είχαν θεωρηθεί κατακτήσεις δεδομένες, μη αναστρέψιμες. Αυτές οι εξελίξεις ώθησαν τις ερευνητικές αναζητήσεις για την ιστορική καταγωγή των δικαιωμάτων του πολίτη και για το μέλλον των δικαιωμάτων αυτών. Σύμφωνα με τον Tilly (1995:69), ανάμεσα στα σημαντικά ερωτήματα που έχουν προκύψει από τη διασταύρωση των παραπάνω εξελίξεων και που πρέπει να διερευνηθούν είναι:

- 1) Τι είναι η ιδιότητα του πολίτη; Από πού προήρθε; Πώς διαφοροποιείται και πώς αλλάζει;
- 2) Τι σχέση έχει η ιδιότητα του πολίτη με τις ταυτότητες που αναπτύσσουν και χρησιμοποιούν οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή, όπως εκείνες της κοινωνικής τάξης, φυλής, εθνικότητας, κοινωνικού φύλου κ.λπ.;
- 3) Πώς δημιουργήθηκαν οι «ισχυρές» μορφές της ιδιότητας του πολίτη που γνωρίζουμε σήμερα;

Επειδή ακριβώς η ιδιότητα του πολίτη και μια συγκεκριμένη της διάσταση, η κοινωνική, αποτελεί το σημείο αναφοράς για την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, ο προβληματισμός για την ιδιότητα του πολίτη αφορά άμεσα τις συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό. Συνήθως οι συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό ασχολούνται με επείγοντα κοινωνικά προβλήματα και τη χάραξη της κοινωνικής πολιτικής, παίρνοντας σαν δεδομένο ότι όλοι εννοούμε περίπου τα ίδια πράγματα με τον κοινωνικό αποκλεισμό, αν και δεν έχουμε καταλήξει σε έναν ορισμό του. Είναι

όμως απαραίτητο να τεθεί το θέμα της εννοιολόγησης του κοινωνικού αποκλεισμού και άρα και της ιδιότητας του πολίτη. Σκοπός της υπόλοιπης εισήγησης είναι μια σύντομη, μερική, εξέταση ορισμένων πτυχών του προβληματισμού που έχει αναπτυχθεί γύρω από την έννοια της ιδιότητας του πολίτη, και ιδιαίτερα σε σχέση με το κοινωνικό φύλο. «Η έννοια της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη πηγάζει από το έργο του T.H.Marshall (1995:99) για την εξέλιξη της ιδιότητας του πολίτη, έργο που εκδόθηκε πρώτη φορά το 1950. Σύμφωνα με τον Marshall, η εξέλιξη της ιδιότητας του πολίτη χωρίζεται σε τρία στάδια. Κατά το πρώτο στάδιο, το 18^ο αιώνα, αποκτήθηκε η αστική ιδιότητα του πολίτη, που αποτελείται από τα δικαιώματα που είναι απαραίτητα για την προσωπική ελευθερία, όπως τα δικαιώματα του λόγου, της σκέψης ή της θρησκείας. Κατά το δεύτερο στάδιο, το 19^ο αιώνα, αποκτήθηκε η πολιτική ιδιότητα του πολίτη, που αφορά το δικαίωμα της συμμετοχής στην πολιτική εξουσία, είτε άμεσα, είτε έμμεσα με την ψηφοφορία. Τέλος κατά το τρίτο στάδιο, τον 20^ο αιώνα, αναπτύχθηκε η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, δηλαδή η θεμελίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Το δικαίωμα σε ένα αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης, σύμφωνα με τον Marshall, εξασφαλίζεται από θεσμούς όπως το εκπαιδευτικό σύστημα και οι κοινωνικές υπηρεσίες. Το κράτος πρόνοιας αναπτύσσεται ως ο εγγυητής αυτών των κοινωνικών δικαιωμάτων».(Καβουνίδη,1998:367)

Ο Marshall έβλεπε την ανάπτυξη των κοινωνικών δικαιωμάτων του πολίτη ως αντίδοτο στην σκληρότητα του καπιταλισμού. Τις κοινωνικές ανισότητες που αναγνώριζε ότι γεννούσε ο καπιταλισμός, θα τις άμβλυνε η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Η κοινωνική τάξη δεν θα ήταν η μοναδική αρχή διανομής πόρων, θα υπήρχαν και τα κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη σαν αντιστάθμισμα. Δηλαδή, η αγορά εργασίας και κεφαλαίου δε θα ήταν ο μοναδικός μηχανισμός διανομής πόρων, αλλά θα υπήρχε και ένας δημόσιος μηχανισμός διανομής. Η ανάπτυξη των κοινωνικών δικαιωμάτων θα προστάτευε τους πολίτες από τις αβεβαιότητες της αγοράς της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η πρόσβαση στην παιδεία, την υγεία κ.λπ. δε θα ήταν συνάρτηση μόνο του εισοδήματος ή της κοινωνικής τάξης. Τα βασικά αυτά αγαθά θα ήταν εξασφαλισμένα για όλους τους πολίτες. Οι πολίτες θα ήταν ισότιμα μέλη της κοινότητας.

Όπως επισημάνθηκε πριν από χρόνια από διάφορες φεμινίστριες συγγραφείς, το μοντέλο του Marshall βασίζεται στην υπόθεση ότι ο πληθυσμός είναι ένα ομοιογενές σύνολο, ενώ στην πραγματικότητα απαρτίζεται από διάφορες ομάδες που είχαν και έχουν διαφορετικές σχέσεις με τις τρεις μορφές της ιδιότητας του πολίτη με τις οποίες ασχολείται στο έργο του. Το κοινωνικό φύλο αποτελεί βασικό άξονα της διαφοροποίησης στην πρόσβαση στις ιδιότητες αυτές.

«Στο δυτικό κόσμο τουλάχιστον, οι διάφορες ιδιότητες του πολίτη δεν έχουν καταταχθεί ομοιόμορφα κατά φύλο. Για παράδειγμα, στην Αγγλία, που ήταν το βασικό σημείο αναφοράς για το μοντέλο του Marshall (Mann 1987), πολλές διαστάσεις και της αστικής και της πολιτικής ιδιότητας του πολίτη δεν ίσχυσαν για τις γυναίκες παρά μόνο τον 20^ο αιώνα. Για παράδειγμα, οι

γυναίκες δεν είχαν διάφορες από τις προσωπικές ελευθερίες της αστικής ιδιότητας του πολίτη. Δεν είχαν δικαίωμα να διαλέξουν την κατοικία τους παρά ήταν υποχρεωμένες να διαμένουν εκεί που ήθελε ο σύζυγος. Οι παντρεμένες γυναίκες δεν είχαν το δικαίωμα ιδιοκτησίας ακινήτων. Ούτε ήταν ελεύθερες να διαλέγουν επάγγελμα, μια και υπήρχαν περιορισμοί που τις απέκλειαν από διάφορα επαγγέλματα και μορφές εργασίας. Το δικαίωμα ψήφου κατακτήθηκε πριν από ορισμένες από τις όψεις αυτές της αστικής ιδιότητας του πολίτη. Έτσι, η εμπειρία των γυναικών της Αγγλίας είναι αντίθετη με το μοντέλο του Marshall, σύμφωνα με το οποίο κατακτάται η αστική ιδιότητα του πολίτη και μετά η πολιτική ιδιότητα. Μάλιστα υπάρχει σοβαρή επιχειρηματολογία που υποστηρίζει ότι σήμερα οι γυναίκες στις δυτικές χώρες δεν απολαμβάνουν όχι μόνο την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, το τελευταίο «στάδιο» του Marshall της ανάπτυξης της ιδιότητας του πολίτη, αλλά ούτε και τις άλλες δύο ιδιότητες του πολίτη, την αστική και την πολιτική, παρ' όλο τη σχετική νομοθετική τους επικύρωση» (Walby 1994, James 1996).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το μοντέλο του Marshall στηρίζεται στην αντίληψη της ομοιογένειας του πληθυσμού, δηλαδή θεωρεί ότι όλοι αποκτούν ταυτόχρονα στην ίδια πρόσβαση στα διάφορα δικαιώματα. Όπως και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το μοντέλο βασίζεται συγκεκριμένα στην εμπειρία των λευκών αντρών και είναι η δική τους εμπειρία που θεωρείται κοινή για όλο τον πληθυσμό.

«Αλλά όπως έχει επισημανθεί τα τελευταία χρόνια από διάφορους συγγραφείς (π.χ. Lister 1990, Lister 1995, Walby 1994), τελικά το πρόβλημα δεν περιορίζεται στο ότι δεν αναγνωρίζεται η ύπαρξη διαφορετικών εμπειριών από ποικίλες κοινωνικές ομάδες ως προς την απόκτηση των δικαιωμάτων. Το πρόβλημα δεν είναι απλά και μόνο να «προστεθούν» οι εμπειρίες των γυναικών, διαφόρων εθνοτήτων ή άλλων ομάδων, και να γίνει διαπίστωση ότι υπήρχαν καθυστερήσεις για ορισμένες ομάδες ως προς τη χρονική στιγμή που απέκτησαν τις διάφορες ιδιότητες του πολίτη.

Απεναντίας, το πρόβλημα είναι ότι το ίδιο το μοντέλο βασίζεται στην εμπειρία του άντρα και ότι η ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη βασίστηκε στον αποκλεισμό των γυναικών. Είναι ένα μοντέλο με έντονο φυλετικό χαρακτήρα, σφραγισμένο με το στοιχείο του φύλου. Είναι ένα μοντέλο που περιέχει συγκεκριμένες προϋποθέσεις για το δημόσιο και το ιδιωτικό και τη συνάρθρωση των δύο. Όπως παρατηρεί η James (1996:130), η αντίληψη της ιδιότητας του πολίτη στο δημοκρατικό φιλελευθερισμό «αποκλείει καθετί το παραδοσιακό γυναικείο. Οι δραστηριότητες, αξίες, τρόποι σκέψης και πράξης που έχουν από καιρό ταυτιστεί με τις γυναίκες θεωρούνται συνολικά εκτός πολιτικού κόσμου και πολιτών και δίχως σχέση μαζί τους».(Καβουνίδα, 1998;368)

Ιστορικά, η απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη συνδέθηκε με την ικανότητα της οπλοφορίας και της στρατιωτικής θητείας καθώς και με την υποτιθέμενη οικονομική ανεξαρτησία. Με αυτή τη σύνδεση, σημειώνει ο Tilly (1995:101), έγινε δομικό στοιχείο της οργάνωσης του

κράτους, δηλαδή του εγγυητή των δικαιωμάτων του πολίτη, το υπάρχον σύστημα των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων.

Η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη αναπτύχθηκε και αυτή με βάση το υπάρχον σύστημα των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων. Βασίστηκε σε ένα συγκεκριμένο καταμερισμό της εργασίας κατά φύλο με τρόπο που απέκλεισε τις γυναίκες από την ίδια πρόσβαση στα κοινωνικά δικαιώματα που απολάμβαναν οι άντρες. Κλειδί για την πρόσβαση στα κοινωνικά δικαιώματα έγινε η συμμετοχή σε μισθωτή εργασία. Τα δικαιώματα και παροχές που συνδέονται με την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, όπως π.χ. η σύνταξη, δεν είναι το ίδιο ανοιχτά σε όλους και όλες αλλά θεμελιώνονται μέσω της μισθωτής εργασίας. Ο καταμερισμός της εργασίας κατά φύλο, σύμφωνα με τον οποίο οι γυναίκες επωμίζονται το βάρος της παροχής προσωπικής φροντίδας των μελών της οικογένειας – είτε παιδιών, συζύγων, είτε ηλικιωμένων συγγενών - συνεπάγεται την παρεμπόδιση της ανάπτυξης της ίδιας σχέσης με την αγορά εργασίας που έχουν οι άντρες. Η πραγματοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων περνά μέσα από την αγορά εργασίας, από τη μισθωτή εργασία. Η χωρίς πληρωμή παροχή φροντίδας στο σπίτι δε θεμελιώνει δικαιώματα, δεν αναγνωρίζεται να έχει την ίδια αξία όπως η συμμετοχή σε μισθωτή εργασία.

Όπως έχει σημειωθεί, η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι στενά συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της μισθωτής κοινωνίας (O'Connor 1993). Το κράτος πρόνοιας διαμορφώθηκε μέσα από τις συλλογικές κινητοποιήσεις των εργαζομένων, κυρίως αντρών και δομήθηκε σύμφωνα με ορισμένες προϋποθέσεις. Βασική προϋπόθεση για πρόσβαση στα κοινωνικά δικαιώματα αποτέλεσε η μακροχρόνια συμμετοχή σε μισθωτή εργασία, που είναι χαρακτηριστική της εμπειρίας των αντρών και πολύ λιγότερο των γυναικών, λόγω του καταμερισμού της εργασίας κατά φύλο.

«Συγκεκριμένα, στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ παρατηρείται ένα διαβαθμισμένο σύστημα πρόσβασης στα κοινωνικά δικαιώματα. Σε πολλά συστήματα, διακρίνονται οι εξής κατηγορίες. Πρώτα, υπάρχει μια κατηγορία δικαιούχων, κυρίως αντρών, που έχουν ατομικά δικαιώματα σε διάφορες παροχές, δικαιώματα που θεμελιώνονται από τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Μια δεύτερη κατηγορία δικαιούχων αποτελείται από τα μέλη της οικογένειας. Η θεμελίωση των δικαιωμάτων των τελευταίων εξαρτάται από τις ασφαλιστικές παροχές άλλου μέλους της οικογένειας που συμμετέχει στην αγορά εργασίας. Υπάρχει επίσης μια ακόμη κατηγορία, κυρίως γυναικών, που λαμβάνει παροχές ή επιδόματα, που δε θεμελιώνονται μέσω της αγοράς εργασίας αλλά που δίνονται με βάση την ανάγκη που συνήθως υπολογίζεται στο επίπεδο του νοικοκυριού και που συνήθως είναι στο όριο της φτώχειας» (O'Connor 1993).

Για παράδειγμα, στην περίπτωση των συντάξεων, οι γυναίκες συνήθως δεν έχουν άμεση πρόσβαση σε συντάξεις του ίδιου επιπέδου που απολαμβάνουν οι άντρες, λόγω του ρόλου της φροντίδας που επωμίζονται στο σπίτι. Οι γυναίκες που εργάζονται και θεμελιώνουν μεν ατομικό

δικαίωμα συνταξιοδότησης, πολύ συχνά λαμβάνουν μικρότερες συντάξεις απ'ό,τι οι άντρες επειδή έχουν διακόψει τη συμμετοχή τους στην απασχόληση για να φροντίζουν παιδιά ή άλλα μέλη της οικογένειας. Γυναίκες που δε θεμελιώνουν ατομικό δικαίωμα μπορεί να έχουν έμμεση πρόσβαση σε σύνταξη, μέσω του συζύγου, εφόσον παραμένουν παντρεμένες. Και τέλος, άλλες γυναίκες χωρίς άμεση ή έμμεση πρόσβαση, αναγκάζονται να προσφύγουν στις συντάξεις του κράτους που υπολογίζονται με βάση την ανάγκη (Walby,1994). Όπως και αλλού, και στην περίπτωση της Ελλάδας οι συντάξεις αυτές, που είναι ίσες με εκείνες του Ο.Γ.Α. είναι πενιχρές.

Έτσι, λοιπόν, με την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, οι γυναίκες εξασφάλισαν παροχές πρόνοιας κυρίως μέσω της εξαρτημένης τους θέσης στην οικογένεια ως συζύγων. Το σύστημα πρόνοιας βασίστηκε σε συγκεκριμένες αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες οι γυναίκες τεκνοποιούν και κατά συνέπεια είναι «φυσικό» να τους ανατίθεται ο ρόλος της παροχής φροντίδας στους κόλπους της οικογένειας. Αναπτύχθηκε το κράτος πρόνοιας σύμφωνα με ένα πρότυπο όπου ο άντρας με την εργασία του «τρέφει» την οικογένεια και η γυναίκα εκτελεί απλήρωτη εργασία στο σπίτι και παραμένει μακριά από την αγορά εργασίας. Μπορεί αυτό το πρότυπο να ήταν όντως το ιδανικό πολλών αντρών και γυναικών την εποχή που εμφανίστηκε το κράτος πρόνοιας, αλλά πολύ συχνά οι οικονομικές συνθήκες που γνώρισαν πολλές ομάδες του πληθυσμού δεν επέτρεψαν την πραγματοποίηση αυτού του ιδανικού. Αυτό το μοντέλο του «αντρα-κουβαλητή» (male-breadwinner) που αποτέλεσε το υπόβαθρο του κράτους-πρόνοιας, ίσως ίσχυε σε αρκετά μεγάλο βαθμό για γυναίκες της μεσαίας τάξης στο τέλος του 19^{ου} αιώνα σε ορισμένες χώρες της Δύσης, αλλά όχι για τις γυναίκες της εργατικής τάξης (Lewis 1992).

Η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη είναι και αυτή, λοιπόν, δομημένη πάνω σε συγκεκριμένη συνάρθρωση του δημόσιου και του ιδιωτικού, όπου η μισθωτή εργασία που εκτελείται στη δημόσια σφαίρα στηρίζεται σε απλήρωτη εργασία που εκτελείται στην ιδιωτική σφαίρα. Η ιδιότητα του πολίτη γενικώς, και όχι μόνο η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, συνδέεται ιστορικά με τη συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα, όπως αυτή ορίστηκε. Ιστορικά οι γυναίκες έχουν αποκλειστεί με πολλούς και διάφορους τρόπους από τη σφαίρα αυτή, όπως με περιορισμούς στη συμμετοχή τους στη μισθωτή εργασία, με περιορισμούς στη δημόσια ομιλία τους και με απειλές βίας αν κυκλοφορούν χωρίς συνοδό σε δημόσιους χώρους (Walby,1994, James 1996).

Μια συγκεκριμένη συνάρθρωση του δημοσίου και του ιδιωτικού και τα συνακόλουθά της αποτελούν τόσο σημαντικά δομικά στοιχεία της ιδιότητας του πολίτη που έχουν εκφραστεί πολλές αμφιβολίες εάν η ανάπτυξη αυτής της ιδιότητας του πολίτη μπορεί και πρέπει να αποτελέσει στόχο των γυναικών. Όπως θέτει το θέμα η Walby (1994), μήπως η ιδιότητα του πολίτη είναι τόσο διαποτισμένη με συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τα φύλα σχετικές με τη δημόσια σφαίρα και το πλέγμα της αγοράς και του κράτους, που δεν μπορεί να αποτελεί οικουμενικό πρόγραμμα, δηλαδή δεν μπορεί ποτέ να επιτευχθεί για όλους και όλες. Ο στόχος ποιος είναι; μια καινούργια

εννοιολόγηση της ιδιότητας του πολίτη που να είναι «ουδέτερη» ως προς το κοινωνικό φύλο ή μια εννοιολόγηση που να αναγνωρίζει διαφορές ανάμεσα στις γυναίκες και τους άντρες; Ο στόχος πρέπει να είναι οι γυναίκες να συμμετέχουν όλο και περισσότερο με ίσους όρους στη δημόσια σφαίρα ή να ανατιμηθούν οι υφιστάμενοι ρόλοι τους στην ιδιωτική σφαίρα, με ανάλογους επαναπροσδιορισμούς της πολιτικής, της κοινωνικής συμβολής κ.λπ., που να αναδείξουν αξίες και δραστηριότητες που έχουν παραδοσιακά ταυτιστεί με τις γυναίκες. Το δίλημμα αυτό – η επιδίωξη της ισότητας ή της αναγνώρισης της διαφοράς – απασχολεί από παλιά το γυναικείο κίνημα. Αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι το «καινούργιο» ως προς το δίλημμα αυτό είναι ότι εκφράζεται όλο και περισσότερο η πεποίθηση ότι δεν είναι αντικρουόμενες έννοιες η ισότητα και η διαφορά και γίνονται όλο και περισσότερες για τη σύνθεση των δύο (Lister 1995, James 1996).

Αλλά δε σταματούν εδώ οι δυσκολίες που ενέχονται σε μια προσπάθεια εννοιολόγησης της ιδιότητας του πολίτη με τρόπο που να μπορεί να αποτελεί οικουμενικό πρόγραμμα που να αφορά όλο τον πληθυσμό. Μεταξύ άλλων, η Lister (1995) εξετάζει ένα δίλημμα που έχει προκύψει από τη μεταμοντέρνα κριτική προσέγγιση, αλλά που απασχολεί πλέον συγγραφείς και άλλων προσεγγίσεων. Αφορμή είναι η «ασυμβίβαστη ένταση» που επισημαίνει ανάμεσα στα ιδανικά της ισότητας και της οικουμενικότητας από τη μία, που αποτελούν ιδανικά βασικά στην έννοια της ιδιότητας του πολίτη, και από την άλλη στην έμφαση των μεταμοντέρνων θεωρήσεων στη διαφορά και την πολλαπλότητα. Ανακύπτουν δύο ερωτήματα. 4 Πρώτα, μπορεί μια έννοια που στηρίχτηκε στον αποκλεισμό των γυναικών να ξαναδιατυπωθεί με τρόπο ώστε να συμπεριληφθούν οι γυναίκες πραγματικά και όχι μόνο σαν προσθήκη; Και δεύτερον, μπορεί να «χωρέσει» σε μια τέτοια αναδιατύπωση η πλήρης αναγνώριση των διαφορετικών και μεταβαλλόμενων ταυτοτήτων που έχουν οι γυναίκες; Όπως σημειώνει η Lister, τα δύο ερωτήματα αυτά δείχνουν πως «τη φεμινιστική πρόκληση στην ψεύτικη οικουμενικότητα της γλώσσας του αφηρημένου ατομισμού, κάτω από την οποία κρυβόταν ένας πολίτης οπωσδήποτε αρσενικός, έχει διαδεχθεί μια παρόμοια πρόκληση στην ψεύτικη οικουμενικότητα της κατηγορίας «γυναίκα» (Lister 1995:3). Ψεύτικη επειδή όλα τα άτομα έχουν πολλαπλές ταυτότητες, που είναι μάλιστα ρευστές και επαναδιαπραγματεύονται συνέχεια, ενώ η τοποθέτησή τους σε κατηγορίες συνεπάγεται και τη συγκάλυψη άλλων διαφορών και ταυτοτήτων.

Σύμφωνα με τη Lister, η αποδόμηση της κατηγορίας «γυναίκα» σαν ενιαία δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι πρέπει να εγκαταλειφθεί η προσπάθεια να αναδιατυπωθεί η έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Πρέπει να αναδιατυπωθεί με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη μεν το κοινωνικό φύλο ή και άλλες κοινωνικές διαφοροποιήσεις, αλλά, από την άλλη, οι διαφοροποιήσεις αυτές να μην καταλήξουν να θεωρηθούν πάγιες κατηγορίες που εμποδίζουν την αναγνώριση άλλων διαφορών και ταυτοτήτων.

Η ιδιότητα του πολίτη είναι έννοια που χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση και κατανόηση της διαφορετικής κοινωνικής ενσωμάτωσης διαφόρων ομάδων. Ταυτόχρονα είναι έννοια που αντιπροσωπεύει ένα πολιτικό πρόγραμμα, ένα πολιτικό ιδανικό. Παραπέμπει σε οικουμενικά δικαιώματα πολιτικής και κοινωνικής συμμετοχής, δηλαδή για όλους ασχέτως του φύλου, φυλής, εθνικότητας κ.λπ. Πρέπει να διασταυρωθούν οι συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό, που ορίζεται συνήθως αρνητικά ως προς την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη, με τις συζητήσεις για την ιδιότητα του πολίτη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

1. Παράγοντες που οδηγούν στον Κοινωνικό Αποκλεισμό

Ο υποτιμητικός και περιφρονητικός τρόπος αντιμετώπισης της διαφορετικότητας των ανθρώπων είναι γνωστός από παλιά, σχεδόν ανήκει στην αιωνιότητα της ανθρώπινης ιστορίας.

Οι κοινωνίες πάντα συμπεριφέρονταν μειωτικά στους φτωχούς, τους ανάπηρους, τους ψυχικά άρρωστους ακόμα και στους ξένους.

«Η προκατάληψη λοιπόν για τον διαφορετικό άνθρωπο έχει τις ρίζες της στο πολύ μακρινό παρελθόν. Από τότε υπήρχαν οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες, με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους την διαφορετική ράτσα (η λέξη προέρχεται από την αραβική *ras* και σημαίνει κεφάλι). Από αυτή τη λέξη προήλθε ο ρατσισμός, δηλαδή ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση, σε βάση τη φυλή, μικρών ομάδων από τα δικαιώματα και τα προνόμια, που απολαμβάνει η ευρύτερη κοινωνία». (Λασιθιωτάκη, Ο φαύλος κύκλος των διακρίσεων)

Η ετερότητα, δηλαδή το να είναι κάποιος διαφορετικός από τους άλλους και να ανήκει σε αριθμητικά μικρότερες πληθυσμιακές ομάδες, δείχνει να είναι ένα από τα κυριότερα στοιχεία του κοινωνικού αποκλεισμού και του ρατσισμού.

Ένα άτομο γίνεται θύμα του κοινωνικού αποκλεισμού, επειδή και μόνον ανήκει σε μια ομάδα με συγκεκριμένα και διαφορετικά χαρακτηριστικά, κοινωνικά, οικονομικά, επαγγελματικά, ή επειδή πάσχει από οργανική, πνευματική ή ψυχική αρρώστια. « Τα αίτια του αποκλεισμού είναι πολλαπλά, η μόνιμη ανεργία, και, ιδίως, η μακροχρόνια ανεργία, ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, η εξέλιξη των οικογενειακών δομών και η παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, η αύξηση του ατομικισμού και η παρακμή των παραδοσιακών αντιπροσωπευτικών θεσμών, και τέλος, η μεγάλη έκταση που έχει πάρει η μετανάστευση τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση και οι μετακινήσεις του πληθυσμού, έχει επίσης συμβάλει στο φαινόμενο του Κοινωνικού Αποκλεισμού. Οι πρόσφατες γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη έχουν τροφοδοτήσει καινούργια κύματα μετανάστευσης προς την Κοινότητα. Έτσι έχουν προστεθεί καινούργιες πηγές στις ήδη υπάρχουσες παραδοσιακές πηγές μετανάστευσης, προς τις διάφορες χώρες της Κοινότητας ». (Καβουνίδη, 2005: 51)

«Η αύξηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού έχει επίσης αποδοθεί στις μεταβολές, στη συνοχή άτυπων διαπροσωπικών δικτύων. Έχει υποστηριχθεί ότι η οικογένεια καθώς και άλλα

διαπροσωπικά δίκτυα όπως οι φίλοι και οι γείτονες δεν παίζουν τον ίδιο ρόλο στήριξης των ατόμων σε ανάγκη όπως παλαιότερα. Οι αλλαγές στο ρόλο των δικτύων αυτών, συνήθως αποδίδονται σε αλλαγές στις οικογενειακές δομές ή στις αξίες και στις αντιλήψεις». (Καβουνίδη, 2005: 51)

Όλα αυτά τα φαινόμενα συνδέονται μερικές φορές με παραδοσιακές μορφές φτώχειας που συγγετρώνονται σε παρακμάζουσες αστικές ή σε αγροτικές περιοχές οι οποίες υπολείπονται της γενικής προόδου στην κοινωνία. Τα άτομα που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό δοκιμάζονται σκληρά, συναντούν συνεχώς εμπόδια στην άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων τους, όπως είναι η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση, μέσα στην κοινωνία, που ζουν. Η παραβίαση των ατομικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων τους είναι για αυτούς μια διαρκής τραυματική εμπειρία, που τα αναγκάζει να ζουν σε συνθήκες κυριολεκτικά ανεπίτρεπτης εξαθλίωσης.

Στον άνθρωπο δεν είναι ευχάριστο να ζει μόνος του. Αντίθετα, υπάρχει έμφυτη η ανάγκη της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον και τους άλλους ανθρώπους. Μέσα στο περιβάλλον συντελείται η μάθηση, η απόκτηση εμπειριών και βιωμάτων, μέσα στο περιβάλλον δημιουργούνται οι συνθήκες για εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση. Αυτές είναι και οι αιτίες που οδήγησαν στην δημιουργία οργανωμένων κοινωνιών και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ένταξη ενός ατόμου σε μια κοινωνία ή έστω μια κοινωνική ομάδα, που διαθέτει κύρος και δύναμη, του εξασφαλίζει ασφάλεια και σταθερότητα, άρα περισσότερες δυνατότητες εξέλιξής του.

2. Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες ανάπτυξης του Κοινωνικού Αποκλεισμού

«Κάθε άτομο προσπαθεί να βρει την θέση του μέσα στην κοινωνία. Αυτό γίνεται σταδιακά. Στο πρώτο στάδιο, τα άτομα συγκρίνονται με τους άλλους και αποκτούν επίγνωση για το ποια και πώς είναι, τι ικανότητες έχουν και σε ποια θέση της κοινωνίας βρίσκονται.

Στο δεύτερο στάδιο, τα άτομα, παρατηρούν αν αυτή η θέση που κατέχουν δεν παρέχει δυνατότητες εξέλιξης και θετική αξιολόγηση του εαυτού τους, προσπαθούν να μετακινηθούν σε μια άλλη θέση, καλύτερη, μια θέση με περισσότερο κύρος, δύναμη και επιρροή.

Σε αυτό το στάδιο τα άτομα, για να κατακτήσουν τη θέση που επιθυμούν, στρέφονται σε δύο τρόπους, ή προσπαθούν να κατακτήσουν αξιοκρατικά και με έντιμα μέσα μια καλύτερη κοινωνική θέση ή προσπαθούν να μειώσουν τους άλλους με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίσουν μια καλύτερη θέση για τον εαυτό τους και με λιγότερο κόστος ψυχικής ενέργειας.

Η αίσθηση να ανήκει το άτομο σε μια ομάδα με κύρος, είναι ανάγκη για μια συνεχή διατήρηση και βελτίωση της κοινωνικής του θέσης μέσα στην κοινωνία.

Γι' αυτό το λόγο ο άνθρωπος έχει την ανάγκη να δημιουργεί υποομάδες μέσα στην κοινωνία. Τα άτομα προσπαθούν να ενταχθούν στην καλύτερη, την ισχυρότερη και μεγαλύτερη κοινωνική ομάδα, αυτή που θεωρούν πιο αξιόπιστη και ικανή να τους δώσει όσο περισσότερα θετικά στοιχεία αξιολόγησης αλλά και δύναμης μέσα στην κοινωνία.

Η ανάγκη και η αίσθηση του να ανήκεις σε μια ισχυρή ομάδα εξηγεί τους λόγους της δημιουργίας, της καλλιέργειας και διατήρησης των κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των ομάδων. Η επιθυμία διάκρισης του ατόμου οδηγεί στο να προσπαθούμε τα παιδιά μας να σπουδάσουν και να γίνουν διακεκριμένα, να κάνουμε παρέα με ξεχωριστούς ανθρώπους, να υπερηφανευόμαστε για την καταγωγή μας και τους προγόνους μας κ.α.

Όμως δεν είναι δυνατόν να είμαστε όλοι διακεκριμένοι, πλούσιοι, έξυπνοι, όμορφοι, μορφωμένοι και υγιείς. Κι έτσι, αναπτύσσουμε τον ανταγωνισμό και την επιθετικότητα, προκειμένου να αποκλεισθούν όσο γίνεται περισσότεροι από το μοίρασμα του αγαθού της διάκρισης και της δύναμης.

Για το άτομο, η αίσθηση και η ανάγκη του να ανήκει το άτομο σε μια ομάδα και κατά προτίμηση σε μια μεγάλη ομάδα είναι πολύ ισχυρή. Μέσω της ομάδας αισθάνεται ότι μπορεί να διατηρήσει ακόμα και να βελτιώσει τη θέση του, να αντέξει καλύτερα τη σύγκριση και τον ανταγωνισμό. Το να αποκτήσει κάποιος μια ταυτότητα μέσα σε μια ομάδα είναι εύκολο, η ανάγκη των ανθρώπων να οργανωθούν και να ανήκουν σε μια ομάδα είναι πολύ μεγάλη.

Οι περισσότερες ομάδες εκπέμπουν ένα μήνυμα διεκδίκησης και αναπτύσσουν μια παράλογη επιχειρηματολογία, μόνο και μόνο για να εξασφαλίσουν ένα μεγάλο κομμάτι από τις κοινωνικές παροχές και διακρίσεις. Ένα τέτοιο επιχείρημα είναι μια κατάσταση αδυναμίας για κάποιους συνανθρώπους μας. Με κριτήριο την φυσική, ψυχική, πνευματική, και κοινωνική αδυναμία, μερικά άτομα αποκλείονται από τις ίσες ευκαιρίες και δεν μπορούν να εξασφαλίσουν μια ισότιμη και δίκαιη κοινωνική θέση». (Λασιθιωτάκη, Ο φαύλος κύκλος των διακρίσεων)

3. Η κοινωνική διάσταση του φαινομένου

« Στο κοινωνικό επίπεδο, το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται με τη κρίση των κοινωνικών δεσμών και των οικογενειακών σχέσεων, την ανεύρεση των παραγόντων που διαμορφώνουν την κοινωνική συνοχή, την αποδιοργάνωση στην κατασκευή των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, στις διαδικασίες που οδηγούν στην αποκοινωνικοποίηση και περιθωριοποίηση των ατόμων και των ομάδων. Η στήριξη των κοινωνικών δομών βοηθούν στην συνοχή και ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και της ομαλής συναισθηματικής ενσωμάτωσης του, στο κοινωνικό πλαίσιο ». (Βλάχος – Κυρίτση 2003:10)

Οι ομάδες που υπάρχουν στην κοινωνία επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την διαφορετικότητα των ατόμων που τις αποτελούν, η οποία μάλιστα καθορίζει και την λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα των ομάδων αυτών. Το μεγαλύτερο λάθος όμως που γίνεται είναι ότι πολλοί πιστεύουν ότι αυτή η διαφορετική συμπεριφορά των ατόμων είναι απλά ένδειξη της προσωπικής τους ιδιοσυγκρασίας, λανθασμένη άποψη, γιατί η συμπεριφορά αυτή είναι και αποτέλεσμα δυνάμεων, κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών ή φυλετικών. Αν ένα άτομο μεγάλωσε χωρίς πλούτη αλλά μέσα στη φτώχεια και λόγω της φτώχειας κοινωνικά απομονωμένο, η αρνητική του στάση και συμπεριφορά του προς τη κοινωνία και τους θεσμούς της ως προσωπικών του μόνο επιλογών, δείχνει ότι έτσι παραβλέπεται όλη η ουσία του γεγονότος. Ως προσωπική ή ατομική μπορεί να περιγραφεί η έκφραση την οποία παρόμοιες στάσεις μπορούν να πάρουν. Όμως οι ίδιες στάσεις δημιουργούνται από τις κοινωνικές διεργασίες στις οποίες το άτομο έχει υποβληθεί.

Ο άνθρωπος έχει την τάση να υπεραπλουστεύει τα χαρακτηριστικά του άλλου, στην πραγματικότητα δίνει έμφαση σε κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αγνοεί κάποια άλλα, τα οποία μάλιστα μπορεί να μη συμφωνούν με την εικόνα που έχει ήδη σχηματίσει για αυτόν. Οι εντυπώσεις που σχηματίζουμε για τους άλλους επιτελούν μια πολύ σημαντική λειτουργία: προετοιμάζουν το έδαφος και διευκολύνουν τις ανθρώπινες διαπροσωπικές σχέσεις. Επίσης, βοηθούν τον άνθρωπο να οργανώσει την σκέψη του αφού έχει ήδη δεχθεί πάρα πολλές φορές πληροφορίες. Εκτός από τις εντυπώσεις μια πολύ σημαντική λειτουργία της ανθρώπινης νόησης είναι το ότι έχει την ικανότητα να οργανώνει και να κατατάσσει όλα τα εισερχόμενα δεδομένα σε κατηγορίες. Όταν γνωρίζουμε ότι ένα αντικείμενο ανήκει σε κάποια κατηγορία μας βοηθά να έχουμε την ανάλογη συμπεριφορά προς αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και όταν κατηγοριοποιούμε ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων. Εξαιτίας αυτής της ανθρώπινης ανάγκης να τοποθετεί τους

ανθρώπους σε κατηγορίες δημιουργείται το φαινόμενο των στερεοτύπων. Τα στερεότυπα είναι μια μορφή κατηγοριοποίησης και γενίκευσης που γίνεται ανάμεσα στους ανθρώπους. Ένα κοινωνικό στερεότυπο αναφέρεται σε μια ομάδα χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τα οποία θεωρούνται κοινά χαρακτηριστικά των μελών μιας κατηγορίας»(Βλάχος – Κυρίτση, 2003: 11

Τα στερεότυπα όπως και η κατηγοριοποίηση βοηθούν τον άνθρωπο να προβλέπει και να προλαμβάνει κάποιους πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης ενός ατόμου που ανήκει σε μια ομάδα \κατηγορία. Όμως τα στερεότυπα που δημιουργούνται έχουν και μια αρνητική πλευρά και αυτό γιατί πολλές φορές προσάπτουμε στερεοτυπικά χαρακτηριστικά στα μέλη μιας ομάδας που μπορεί να ανταποκρίνονται στο ελάχιστο ή και να μην ανταποκρίνονται καθόλου στην πραγματικότητα. Το να απευθύνουμε σε κάποιον ένα στερεοτυπικό χαρακτηριστικό ή να κάνουμε μια υπόθεση ότι πιθανόν το άτομο αυτό να εμφανίσει κάποια από τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου στερεοτύπου μόνο και μόνο επειδή προσάπτουμε το συγκεκριμένο στερεότυπο στην ομάδα που ανήκει αυτό δεν σημαίνει ότι επειδή ανήκει σε αυτή την ομάδα έχει ή θα εμφανίσει στο μέλλον τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που μπορεί ούτε καν να τα κατέχει. Η ανάπτυξη στερεοτύπων και προκαταλήψεων είναι αρκετά περίπλοκη, γιατί εισέρχονται μέσω πολύπλοκων και λεπτών διαδικασιών, ιδεολογίες φορτισμένες και διαποτισμένες από πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες .

4. Η Πολιτισμική Διάσταση του φαινομένου

«Η πολύπλοκη διαδικασία κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης πολιτισμικής αγωγής / συνείδησης, όπου ένα άτομο αποκτά τις αξίες, την γνώση, την στάση και την συμπεριφορά που τον /την παρακινεί ή προδιαθέτει στο να αντιμετωπίζει τους άλλους ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων διαφορετικά και άνισα βάσει φυλετικών εθνικών, σεξουαλικών διανοητικών και σωματικών κριτηρίων ή βάσει του φύλου μπορεί να ορισθεί ως: κοινωνικός ρατσισμός. Η πολιτισμική αρμονία και σταθερότητα ως στόχος και κοινωνικός όρος δέχονται ότι υπάρχουν αξίες και πεποιθήσεις που όλοι εγκρίνουμε και αποδεχόμαστε και ότι μπορούμε να τις ενισχύσουμε και πρέπει να τις ενισχύσουμε εάν επιθυμούμε να συνεχίσουμε να έχουμε πολιτισμική αρμονία και αυτό φυσικά θα το επιτύχουμε με το να «ανεχόμαστε» και να σεβόμαστε την πολιτισμική προσέγγιση ότι η κοινωνία αποτελείται από διαφορετικές ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, ενθαρρύνει την διατήρηση των πολιτισμικών παραδόσεων και των ιστορικών στοιχείων των διαφόρων εθνικών ομάδων και τονίζει την ενότητα μέσα από την διαφορετικότητα. Αυτό που ενώνει όλες τις ομάδες είναι η πολιτική εξουσία του κράτους, το οποίο θεωρείται ουδέτερο και έχει ως έργο τη διασφάλιση και την απονομή δικαιοσύνης » (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:12)

Ο πλουραλισμός θεωρείται ότι ενθαρρύνει όλους τους πολίτες να συμμετέχουν ενεργά στην διαμόρφωση της κοινωνίας, μέσα βέβαια στο πλαίσιο κοινά αποδεκτών αξιών, πρακτικών και διαδικασιών, με αποτέλεσμα μια πολυπολιτισμική κοινωνία να θεωρείται ότι λειτουργεί πιο αποτελεσματικά στη βάση του πλουραλισμού . Η κοινωνία αποτελείται από μια ομοιογενή πλειοψηφία και από μικρές μειονότητες με τους δικούς τους διαφορετικούς πολιτισμούς που πρέπει να κατανοηθούν να γίνουν αποδεκτοί και στην ουσία να αφεθούν ελεύθεροι για να μπορέσουν να υπάρξουν αρμονικές σχέσεις και συνοχή στην κοινωνία.

Γνωρίζοντας τους πολιτισμούς των άλλων θα περιορίσουμε τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις έναντι ατόμων που διαφοροποιούνται γλωσσικά και πολιτισμικά από την κυρίαρχη ομάδα.

Μία δημοκρατική, πλουραλιστική, κοινωνία, με κοινωνική συνοχή και πολιτισμική ετερογένεια θα πρέπει να αναζητά να επιτύχει ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση και στην ενεργό υποστήριξη των ουσιαστικών στοιχείων των πολιτισμών και των τρόπων ζωής όλων των εθνικών ομάδων, από την μια πλευρά και από την άλλη την αποδοχή, από όλες τις ομάδες κοινά αποδεκτών αξιών, που χαρακτηρίζουν την κοινωνία στο σύνολο της

«Παρά τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στις απόψεις των θεωρητικών αναλυτών, που υιοθετούν την πολιτισμική προσέγγιση, φαίνεται ότι όλοι συμφωνούν στους παρακάτω βασικούς στόχους :

α . μεταρρύθμιση του σχολείου με στόχο την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλους τους μαθητές

β. βελτίωση της σχολικής επίδοσης και ενίσχυσης της αυτό-αντίληψης των παιδιών , των εθνικών /μεταναστευτικών ομάδων,

γ. καλλιέργεια του σεβασμού και της ανεκτικότητας, καθώς και θετικών στάσεων έναντι ατόμων με διαφορετική εθνική, πολιτισμική, φυλετική και θρησκευτική προέλευση,

δ. ανάπτυξη στους μαθητές της ικανότητας να εξετάζουν εκπαιδευτικά και κοινωνικά φαινόμενα και γεγονότα μέσα από την οπτική διαφόρων πολιτισμών και όχι μόνο του κυρίαρχου πολιτισμού).
(Βλάχος – Κυρίτση, 2003:13)

Πολλοί θεωρητικοί όμως θεωρούν ιδιαίτερα απλουστευτική της θέση της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης των μεταναστευτικών ομάδων, ότι δηλαδή η προώθηση της ενίσχυσης της αυτό αντίληψης τους, η βελτίωση της σχολικής τους επίδοσης και ο περιορισμός των προκαταλήψεων και των ρατσιστικών στάσεων επιδρούν πολύ λίγο στην υπόθεση της ισότητας εκπαιδευτικών και κοινωνικών ευκαιριών, επηρεαζόμενοι περισσότερο από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, καθώς και από τους μηχανισμούς της κυρίαρχης ομάδας ώστε να ασκείται έλεγχος. Αυτοί λοιπόν οι υποστηρικτές βλέπουν την πολυπολιτισμική προσέγγιση ως έναν απατηλό μηχανισμό, ένα περισπασμό από την ουσία που συνιστούν οι διαφορετικές σχέσεις εξουσίας, οι διακρίσεις και η

μειονεκτική θέση των εθνικών ή μεταναστευτικών ομάδων. Εστιάζουν την προσοχή τους περισσότερο στους θεσμούς και τις δομές της κοινωνίας και λιγότερο στα χαρακτηριστικά των εθνικών ή μεταναστευτικών ομάδων.

Ο θεσμικός επομένως ρατσισμός εκδηλώνεται σε ένα πλέγμα νόμων και διαταγμάτων του κράτους, καθώς και σε μεγάλους οργανισμούς και θεσμούς που επιτρέπουν την διαφορετική μεταχείριση των μελών διαφόρων εθνικών ή μεταναστευτικών ομάδων. Ο τονικός και θεσμικός ρατσισμός δεν αποκλείονται αμοιβαία, αλλά βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση μεταξύ τους .

5. Η Οικονομική Διάσταση του φαινομένου

«Στο οικονομικό επίπεδο ο κοινωνικός αποκλεισμός εκφράζεται κατά κύριο λόγο ως απουσία συμμετοχής στη παραγωγική διαδικασία και την αγορά εργασίας, ως ανισότητα στη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία και ως αδυναμία συμμετοχής σε όλες τις σύγχρονες μορφές της κοινωνικής ζωής. Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες η διατήρηση και ανανέωση των μορφών φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού έρχονται σε αντίθεση με την αρχή της οικονομικής ανάπτυξης των εθνικών κρατών και της ισότητας των θεμελιακών δικαιωμάτων του πολίτη». (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:15)

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε την κρίση της Ευρωπαϊκής οικονομίας να αυξάνεται συνεχώς, βλέποντας να γεννιούνται συνεχώς άνεργοι, παρατηρούμε επίσης τις ραγδαίες και βαθιές κοινωνικές αλλαγές, κυρίως όσον αφορά την οργάνωση της οικογένειας, το γεγονός του ότι υπάρχει συνεχώς η τάση για συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, όλα τα παραπάνω βρίσκονται ανάμεσα στους παράγοντες που οξύνουν το πρόβλημα και συντελούν στην εμφάνιση και επιτάχυνση ορισμένων ακραίων μορφών κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς όμως και στην αύξηση της συνειδητοποίησης του.

Ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας είναι ένα από τα προβλήματα που απασχολούν όλο και περισσότερο την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη. Ο αποκλεισμός όλο και περισσότερων και διαφορετικότερων πληθυσμιακών ομάδων, τόσο από την αγορά όσο και ευρύτερα από την συμμετοχή στην κοινωνία, εντείνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει κάποια διάσπαση του πληθυσμού ανάμεσα στους ενταγμένους και αποκλεισμένους από την αγορά εργασίας και να παρουσιάζονται διάφορα φαινόμενα όπως αυτό του ρατσισμού, της ξενοφοβίας της εγκληματικότητας και των φασιστικών εκδηλώσεων. Η διάκριση ανάμεσα στη φτώχεια και το κοινωνικό αποκλεισμό είναι σαν μια διάκριση ανάμεσα στους ανεπαρκείς και

άνισους χώρους που δεν έχουν σχέση με τα υλικά αγαθά και ανάμεσα στη μη επαρκή και άνιση συμμετοχή στην κοινωνία. Αν συγκρίνουμε τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό θα διαπιστώσουμε ότι το δεύτερο φαινόμενο είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο ενώ η φτώχεια εκλαμβάνεται «ως έλλειψη υλικών πόρων, ιδιαίτερα εισοδήματος, απαραίτητων για την συμμετοχή στην κοινωνία», ο κοινωνικός αποκλεισμός «είναι ένας πιο περιεκτικός όρος που αναφέρεται σε μια δυναμική διαδικασία μερικού ή ολικού αποκλεισμού από οποιοδήποτε από τα κοινωνικά οικονομικά πολιτικά ή πολιτισμικά συστήματα που προσδιορίζουν την κοινωνική ενσωμάτωση ενός ατόμου στην κοινωνία» (Walker and walker, 1997:8) Η έννοια της φτώχειας σημαίνει αποκλεισμό από αγαθά και υπηρεσίες ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού υπερβαίνει την περίπτωση του αποκλεισμού από την καταναλωτική διαδικασία και βλέπουμε ότι εκτείνεται μέχρι τον αποκλεισμό από μια θέση στην κοινωνία, πράγμα που δικαιολογεί και την εμφάνιση που δίνεται στο κοινωνικό ρόλο της απασχόλησης και της εργασίας .

Πολλές φορές η φτώχεια μπορεί να οδηγήσει σε αποκλεισμό κάποιων ανθρώπων από την κοινωνική ζωή και αυτό συμβαίνει κυρίως στις κοινωνίες που στηρίζονται στην αγορά εργασίας και παρουσιάζουν ανισότητες όσον αφορά τα εισοδήματα. Επίσης στις ταχύρυθμες κοινωνίες ο κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού για τις φτωχές και κοινωνικά μειονεκτικές ομάδες είναι μεγαλύτερος γιατί η προσαρμοστικότητα τους στους ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης καθίσταται δυσκολότερη και ότι θα εξαλειφθεί με την πρόοδο και την ανάπτυξη . Από την στιγμή όμως που εμφανίστηκαν οι νέες μορφές φτώχειας και περιθωριοποίησης η παραπάνω άποψη για τον κοινωνικό αποκλεισμό έπαψε να υπάρχει και αυτό γιατί το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού παραπέμπει πια στις παραδοσιακές καταστάσεις φτώχειας προσπερνώντας κάθε εμπόδιο που βρίσκεται στο δρόμο του από τους θεμελιακούς κοινωνικούς θεσμούς .

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ΄

ΈΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

1. Έρευνες στην Ελλάδα για τον κοινωνικό Αποκλεισμό

Στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι κυβερνήσεις και άλλοι δημόσιοι αλλά και ιδιωτικοί φορείς έχουν προσχωρήσει στην εκπόνηση συγκεκριμένων προγραμμάτων καταπολέμησης του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, στην Ελλάδα οι κυβερνήσεις και οι αρμόδιοι φορείς ψάχνουν ακόμη στα τυφλά για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού που με τον καιρό γίνεται όλο και απειλητικότερο για την εσωτερική κοινωνική συνοχή και ειρήνη. Οι συζητήσεις που γίνονται για τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν για την καταπολέμηση του φαινομένου έχουν βασιστεί περισσότερο σε υποθέσεις παρά σε δεδομένα. Γενικά οι γνώσεις μας για τις παλιές και τις καινούριες μορφές αποστέρησης είναι ελάχιστες όπως ελάχιστες είναι οι γνώσεις μας για το πώς έχουν μεταμορφωθεί παλαιές μορφές κοινωνικής αποστέρησης κάτω από την επίδραση καινούριων οικονομικών και κοινωνικών διαδικασιών ή για τους συνδυασμούς παλαιών και καινούριων μορφών που έχουν δημιουργηθεί.

«Η διαπίστωση του Peter Glotz ότι οι ανεπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες της δύσης σταδιακά εξελίσσονται σε κοινωνίες των Δύο Τρίτων, παρά την ελλιπή εμπειρική της θεμελίωση, περίπου περιγράφει την κατάσταση στις χώρες αυτές. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η Ελλάδα αποτελεί μια κάποια εξαίρεση και τέλος πάντων δεν μπορεί ακόμη να ενταχθεί στην κατηγορία των χωρών εκείνων στις οποίες η πλειοψηφία μεν ευημερεί αλλά ένας αυξανόμενος αριθμός ατόμων ζει κάτω από το μέσο επίπεδο ζωής ή ακόμη και κάτω από το όριο διαβίωσης. Η, κατ' αρχήν, θετική αυτή κατάσταση αιτία έχει την επιβίωση ορισμένων πρωτογενών θεσμών προστασίας, π.χ. της οικογένειας, αλλά και την λειτουργία, εκεί όπου υπάρχουν, των κοινοτικών δομικών στοιχείων αλληλεγγύης. Από την άλλη μεριά, η περιορισμένη ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών, γενικά ή σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ελλιπής ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους αλλά και η περιορισμένη παρουσία άλλων κοινωνικών φορέων (π.χ. της εκκλησίας) στην κοινωνική βοήθεια κάνουν επιτακτικό το σχεδιασμό μιας μακρόπνοης και με συγκεκριμένους στόχους κοινωνικής πολιτικής και μάλιστα σε πολλά επίπεδα :στο επίπεδο του κράτους, στο επίπεδο του δήμου και της κοινότητας, αλλά και στο επίπεδο μη κρατικών ή δημόσιων οργανισμών. Αυτή η ανάγκη ανάληψης μιας εκτεταμένης προσπάθειας προσφοράς κοινωνικής προστασίας, αλλά προπάντων κοινωνικής προοπτικής, με την έννοια της επανένταξης των αποκλεισμένων στον εθνικό τρόπο ζωής, γίνεται επιτακτικότερη τα τελευταία χρόνια, λόγω της παρουσίας και μάλιστα σε εκτεταμένο βαθμό του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και στην Ελλάδα. Με αυτό ο GLOTZ δεν θέλει βέβαια, να υποστηρίξει ότι το φαινόμενο της φτώχειας ή της περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων είναι νέο στην Ελλάδα. Το αντίθετο συμβαίνει. Τα τελευταία όμως χρόνια –και λόγω της μεγάλης διάρκειας της οικονομικής κρίσης αλλά και λόγω

της μαζικής εισροής μεταναστών από τις χώρες της βαλκανικής αλλά και της Αφρικής- μεταβάλλεται και η Ελλάδα σταδιακά σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Η συσσώρευση, σε μια χρονική περίοδο δέκα περίπου ετών, τόσο πολλών και διαφορετικών σε βαρύτητα προβλημάτων, που το καθένα από μόνο του απαιτεί ένα διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης, δημιούργησε για την Ελλάδα ένα διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης, δημιούργησε μια κατάσταση η οποία προς το παρόν τουλάχιστον είναι πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστεί με τις υπάρχουσες κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και με την υπάρχουσα επιστημονική γνώση».(Κατσούλης, 2005:14)

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται στην απουσία κοινά αναγνωρισμένων και θεσμοθετημένων δικαιωμάτων και ως εκ τούτου επικεντρώνεται στις διαδικασίες μετάβασης από μια κοινωνική κατάσταση σε κάποια άλλη και την ώθηση του ατόμου προς τις παρυφές του συστήματος. Συγκροτείται ως αντίθεση στην ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύστημα και συνιστά ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο .Με αυτή την έννοια δεν αναφέρεται ούτε ταυτίζεται με τη φτώχεια και τις επιπτώσεις της στο υποκείμενο. Η έννοια της φτώχειας αναφέρεται στην υλική θέση του ατόμου στην οικονομική ιεραρχία και αποδίδει πρωταρχική σημασία στις οικονομικές συνθήκες διαβίωσης , συνιστώντας ένα σύνολο μετρήσιμων οικονομικών δεδομένων . Αντίθετα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναγνωρίζει ένα σύνολο επιδράσεων και παραγόντων(κοινωνικών -οικονομικών -πολιτικών) οι οποίοι επιδρούν πολυσύνθετα στην κοινωνική θέση του ατόμου και τη σχέση του με το θεσμοθετημένο σύστημα. Έτσι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού υποκατέστησε ως ένα βαθμό την έννοια της φτώχειας σαν εργαλείο ανάλυσης των κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς συλλαμβάνει την κοινωνική πραγματικότητα ως ένα πολυδιάστατο πεδίο, όπου δεν είναι μονοσήμαντη η επίδραση οικονομικών αιτιών στην κοινωνική θέση του ατόμου.

«Ακόμα κι αν οι έρευνες που έχουν γίνει για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό είναι ελάχιστες, υπάρχουν κάποιες πολύ σημαντικές οι οποίες δεν περιορίζοντα μόνο στην επιστημονική ανάλυση των διαφόρων περιπτώσεων Κοινωνικού Αποκλεισμού και της συναγωγής συμπερασμάτων, αλλά προχωρούν και στην κατάθεση συγκεκριμένων προτάσεων λείψεως μέτρων που, κατά την εκτίμηση των υπεύθυνων ερευνητών – ερευνητριών, θα μπορούσαν να οδηγήσουν, ορθά εφαρμοζόμενα, είτε στην επίλυση είτε στην πρόληψη των συγκεκριμένων προβλημάτων. Μια από αυτές τις έρευνες είναι η επιστημονική μελέτη που έχει γίνει από τους ερευνητές – ερευνήτριες του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών. Στη συγκεκριμένη μελέτη συμμετέχουν 49 επιστήμονες του ΕΚΚΕ και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των ερευνών τους που αναφέρονται σε θέματα Κοινωνικού Αποκλεισμού. Η συλλογική αυτή δουλειά αποτελεί ένα δίτομο έργο στο οποίο, πέρα από την παρουσίαση της υπάρχουσας κατάστασης όπως αυτή διαμορφώνεται σε σχέση με τις διάφορες ομάδες κινδύνου (παλινοστούντες μετανάστες, άνεργοι, παράνομο ξένο εργατικό δυναμικό, πολιτικοί πρόσφυγες, άτομα με ειδικές ανάγκες, τοξικομανείς – αποφυλακισμένοι,

τσιγγάνοι κλπ) και εκτός των προτάσεων που οι συγγραφείς καταθέτουν για τον περιορισμό του Αποκλεισμού, αναδεικνύονται με συστηματικό τρόπο οι υπάρχουσες ελλείψεις στον τομέα των παρεχόμενων υπηρεσιών, κυρίως όμως καταγράφονται οι ανάγκες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά κλάδο και ειδική κατηγορία, ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού στη χώρα μας. Ο στόχος της δημοσίευσης των αποτελεσμάτων των ερευνών αυτών είναι βέβαια η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης πάνω στα προβλήματα των αποκλεισμένων, από τις ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες και τη συμμετοχή στον εθνικό τρόπο ζωής, κοινωνικών ομάδων. Επίσης, στόχος της δημοσίευσης αυτής είναι να προσφέρει βοήθεια και ένα συγκεκριμένο προσανατολισμό στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες αλλά και στον πολιτικό κόσμο γενικότερα, στην κατεύθυνση της εκπόνησης εκείνων των πολιτικών και της λείψεις εκείνων των μέτρων που ενδείκνυνται για την καταπολέμηση του φαινομένου του Κοινωνικού Αποκλεισμού. Γι' αυτό άλλωστε όπως αναφέραμε και παραπάνω οι επιμέρους μελέτες καταθέτουν συγκεκριμένες προτάσεις λήψης μέτρων που θα μπορούσαν να επιλύσουν τα συγκεκριμένα προβλήματα ή να συμμετέχουν στην πρόληψη αυτών». (Κατσούλης, 2005:15)

Το ΕΚΚΕ, με τη δημοσίευση της συλλογικής αυτής εργασίας έκανε από ελληνικής πλευράς ένα αποφασιστικό βήμα στην κατεύθυνση αυτή. Στην εργασία αυτή την επιστημονική ευθύνη έχει ο καθηγητής Ηλίας Κατσούλης, ενώ την ευθύνη του συντονισμού ο Κ. Δημήτρης Καραντινός, τη δύσκολη δουλειά της επιμέλειας των διαφόρων μελετών την ανέλαβαν οι κ.κ. Λάουρα Μαράτου – Αλιπράντη και Εμμυ Φρόνιμου και τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής κ.κ. Β. Κοτζαμάνη, Α. Κουβέλη, Θ. Μαλούτα, Η. Νικολακόπουλος, Χ. Συμεωνίδου, Π. Τσάρτα και Ν. Φακιολά που συνέβαλλαν, καθένας στον τομέα της υπευθυνότητάς του ώστε η ερευνητική τους προσπάθεια να ολοκληρωθεί εντός του προγραμματισθέντος χρόνου. Στην έρευνα αυτή καταγράφονται οι τομείς στους οποίους εκδηλώνονται φαινόμενα Κοινωνικού Αποκλεισμού όπως : στην εκπαίδευση, στην συνδεδεμένη με την οικονομική κρίση τάση από βιομηχανοποίησης περιοχών και στις δυσλειτουργίες στην αγορά εργασίας και στις προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες, όπως επίσης και στις ειδικές κατηγορίες πληθυσμού που υπάρχουν στην κοινωνία μας.

«Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε κάποιο άρθρο όπου παρουσιάζει συνοπτικά τα συμπεράσματα της έρευνας του Ι Ν Ε/ Γ Σ Ε Ε-Α Δ Ε Δ Υ για λογαριασμό του Νομαρχιακού Κ Ε Κ του Ν . Κυκλάδων με τίτλο : ‘ Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό : Ειδικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού στον Νομό των Κυκλάδων ’ . συμπεράσματα και αποτελέσματα μιας έρευνας για τον κοινωνικό αποκλεισμό σχετική με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του και συγκεκριμένα στο νομό των Κυκλάδων. Η δομή της παρούσας έρευνας χαρακτηρίζεται από τρία βασικά στάδια: ένα ποσοτικό, ένα ποιοτικό, και ένα ποιοτικό με συνεντεύξεις βάθους. Τα τρία αυτά στάδια στηρίζονται στη χρήση και εφαρμογή τριών διαφορετικών αντίστοιχων μεθόδων για να επιτευχθούν οι στόχοι της κάθε φάσης της έρευνας.

Στο πρώτο μέρος της έρευνας εξετάζεται η έκταση αλλά και η ένταση του κοινωνικού αποκλεισμού με όρους μόνο ποσοτικούς. Για αυτό το σκοπό έχουμε την στρωματοποιημένη δειγματοληψία με τυχαίο δείγμα (880 ατόμων) των κατοίκων αλλά και την ανάδειξη εκείνων των κοινωνικών ομάδων που παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού στις Κυκλάδες. Επιπλέον, εξετάζονται τα ιδιαίτερα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι του Νομού των Κυκλάδων και καταγράφονται σε ένα πρώτο επίπεδο οι σχέσεις τους με τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε η ποιοτική μέθοδος ώστε να διερευνηθούν σε βάθος οι ιδιαίτερες πλευρές και τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν οι διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού στις Κυκλάδες. Ειδικότερα στο δεύτερο μέρος επιδιώχθηκε να διαχωριστούν οι περιπτώσεις κοινωνικής ευπάθειας και κοινωνικού αποκλεισμού, με ιδιαίτερη έμφαση στις διαδικασίες και τους παράγοντες που επιδρούν στην μετάπτωση του ατόμου στον κοινωνικό αποκλεισμό ή τη διατήρηση του σε μία κατάσταση κοινωνικής ευθραυστότητας. Η δεύτερη φάση της έρευνας ταυτίζεται με τη διεξαγωγή διακοσίων (200) ποιοτικών συνεντεύξεων με αντικείμενο τις βιοματικές διαδικασίες ευπάθειας και αποκλεισμού της κάθε ομάδας που επιλέξαμε αυτής καθ' αυτής. Μεθοδολογικά, κατασκευάστηκαν τόσα ερωτηματολόγια και οδηγοί συνέντευξης όσες ήταν οι ομάδες που έπρεπε να ερωτηθούν. Έτσι κατασκευάστηκε μία τυπολογία διαδικασιών οι οποίες αποτυπώνονται σε «στάδια» τυπικής μετάβασης του ατόμου και προϋποθέτουν την εφαρμογή διαφορετικού τύπου παρεμβάσεων ώστε να αποτραπεί ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Στο τρίτο μέρος της έρευνας διερευνήθηκαν οι τρόποι βίωσης του αποκλεισμού από τα ίδια τα υποκείμενα καθώς και οι στρατηγικές που αναπτύσσουν για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του. Κατόπιν επιδιώχθηκε η προσέγγιση της προβληματικής της κοινωνικής ευπάθειας και του αποκλεισμού μέσα από το πρίσμα των εκπροσώπων των τοπικών φορέων που εμπλέκονται εμμέσως ή αμέσως με πρακτικές κοινωνικής πολιτικής.

Μέσα από μια σειρά συνεντεύξεων / συζητήσεων (17) με τοπικούς δημόσιους λειτουργούς [1] έγινε προσπάθεια ανασυγκρότησης του λόγου τους, και ειδικότερα του τρόπου με τον οποίο κατανοούν τα κοινωνικά προβλήματα, τις ομάδες που πλήττονται από αυτά καθώς και τις δυνατότητες άρθρωσης μέτρων κοινωνικής πολιτικής στο τοπικό επίπεδο. Επιχειρήθηκε, ακόμη η διερεύνηση των όψεων της κοινωνικής πολιτικής που ασκείται στο νομό των Κυκλάδων και η καταγραφή των εκτιμήσεων των υποκειμένων που εμπλέκονται άμεσα σε αυτή, είτε ως οργανωτές και διαμεσολαβητές είτε ως διεκπεραιωτές της. Ανώτερος στόχος ήταν ο εντοπισμός δυσλειτουργιών και ελλείψεων, καθώς επίσης δυνατοτήτων και προοπτικών». (Ειδικά χαρακτηριστικά του Κοινωνικού Αποκλεισμού στο Νομό Κυκλάδων)

1.1.Συνοπτικά αποτελέσματα της έρευνας

«Στο πέρας της πρώτης φάσης που αντιστοιχεί στην ποσοτική έρευνα, «τα βασικά συμπεράσματα συνοψίζονται στις ακόλουθες διαπιστώσεις που κατά κανόνα αφορούν το σύνολο του πληθυσμού που κατοικούν μόνιμα στις Κυκλάδες:

- Η παρουσία του ανδρικού πληθυσμού στο δείγμα εμφανίζει ελαφριά υπεροχή σε σχέση με το γυναικείο πληθυσμό στις Κυκλάδες.

- Στα νησιά των Κυκλάδων δεν παρατηρείται πρόβλημα δημογραφικής γήρανσης.

- Η πλειοψηφία των κατοίκων που ερωτήθηκαν είναι παντρεμένοι με πολύ μικρό εύρος στατιστικού λάθους, γεγονός που επιβεβαιώνει αυτή την πραγματικότητα για το σύνολο των ενήλικων πληθυσμιακών ομάδων των Κυκλάδων.

- Οι οικογένειες που υπάρχουν στις Κυκλάδες έχουν κατά το ήμισυ περίπου δύο παιδιά.

Το δε ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών εμφανίζεται χαμηλό (ποσοστό 2,20%).Επίσης, το υψηλότερο ποσοστό των ατόμων που δεν ανήκουν σε καμία κατηγορία κινδύνου έχει δύο παιδιά (37,16% των ερωτηθέντων).

- Το υψηλότερο ποσοστό των ατόμων που δεν ανήκουν σε καμία κατηγορία κινδύνου έχει παιδιά κάτω των 18 ετών (ποσοστό 44,17%).

- Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (69,02%) έχει γεννηθεί στον τόπο που διαμένει τη χρονική στιγμή της έρευνας.

- Ως προς το χρόνο παραμονής στην παρούσα οικία, τα αποτελέσματα δείχνουν μία μεγάλη σταθερότητα στην μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος. Το 72,85% διαμένει πάνω από 10 χρόνια στην κατοικία που ζει σήμερα.

- Η πλειοψηφία των ερωτώμενων που απάντησαν διέμεναν πριν από την παρούσα κατοικία σε άλλο νομό της Ελλάδος (ποσοστό 55,51%), αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό (38,69%) διέμενε στο ίδιο νησί πριν από τον παρόντα τόπο κατοικίας.

- Ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού (ποσοστό επί του συνόλου των περιπτώσεων 40,70%) δηλώνει ότι αντιμετωπίζει προβλήματα μετακίνησης τα οποία εμφανίζονται ποικίλα και πολυεπίπεδα.»(Το κομμάτι είναι από το internet αλλά πως γράφεται; Ρωτήσω

Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του νομού των Κυκλάδων, συγκριτικά με την περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου και το σύνολο της χώρας εμφανίζεται χαμηλό. Συγκεκριμένα η εκπαίδευση που αφορά την τεχνική επαγγελματική κατάρτιση δεν της δίνεται η κατάλληλη σημασία που πρέπει, δείχνοντας ότι δεν τη θεωρούν σημαντική με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καταλάβουν πόσο σημαντική μπορεί να είναι μια τέτοια εκπαίδευση για το βιοτικό τους επίπεδο στη μετέπειτα πορεία της ζωής τους .Επίσης το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο μπορεί να περιορίσει μακροπρόθεσμα τις δυνατότητες, ανάπτυξης και παροχής αναβαθμισμένων τουριστικών

προϊόντων και υπηρεσιών. Όσον αφορά την βελτίωση των τουριστικών υπηρεσιών θα μπορούσε να παίξει πολύ σημαντικό ρόλο αν ήταν σε θέση οι κάτοικοι να αναπτύξουν μια ανάλογη Τεχνικό – επαγγελματική κατάρτιση και αυτό βέβαια με τη βοήθεια του κράτους γιατί δυστυχώς από έρευνες που γίνονται έχουν βρεθεί ότι τέτοια προγράμματα ή και εναλλακτικές μορφές επιμόρφωσης, συγκεντρώνονται προνομιακά στα μεγαλύτερα και οικονομικά περισσότερο ανεπτυγμένα νησιά (Νάξος, Σαντορίνη, Τήνο, Πάρο) όπου η οικονομική ανάπτυξη και το διαθέσιμο μορφωτικό κεφάλαιο είναι περισσότερο ανεπτυγμένα .

Η συμμετοχή του ενήλικου πληθυσμού στα συνολικά επίπεδα του Εργατικού δυναμικού των Κυκλάδων είναι ικανοποιητική και ανταποκρίνεται στα μέσα Ευρωπαϊκά επίπεδα . Σε αυτό το γεγονός σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει και ο οικοτεχνικός χαρακτήρας της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και η παρουσία των νοικοκυριών στο σύνολο του ενήλικου πληθυσμού είναι ιδιαίτερα χαμηλή .

Ωστόσο, διερεύνηση του πραγματολογικού υλικού της έρευνας για την ανεργία, μας οδήγησε στη παρουσία ακραίων καταστάσεων. Πιθανόν εντοπίστηκε το φαινόμενο της ανεργίας που όμως φαίνεται να είχε μικρή διάρκεια λόγω της εποχιακής απασχόλησης στον τουρισμό . Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται ότι επικρατούν σημαντικά ποσοστά ανέργων ιδιαίτερα μεγάλης διάρκειας (πάνω από δύο χρόνια). Οι άνεργοι της παραπάνω κατηγορίας εμφανίζεται περισσότερο στη Σύρο, τη Μήλο και την Πάρο, κάτι που ενδέχεται να σχετίζεται με την εμφάνιση έντονων κοινωνικών ανισοτήτων και το ενδεχόμενο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού.

Ο οικοτεχνικός χαρακτήρας της τουριστικής ανάπτυξης αλλά και η παρουσία των νοικοκυριών στο σύνολο του ενήλικου πληθυσμού που είναι ιδιαίτερα χαμηλή, έπαιξαν σημαντικό ρόλο και αυτό φαίνεται από την συμμετοχή του ενήλικου πληθυσμού στα συνολικά επίπεδα του εργατικού δυναμικού των Κυκλάδων είναι ικανοποιητική και ανταποκρίνεται στα μέσα Ευρωπαϊκά επίπεδα .

- «Η διερεύνηση του πραγματολογικού υλικού της έρευνας για την ανεργία συνέβαλε στον εντοπισμό από τη μια πλευρά του φαινομένου της πολύ μικρής διάρκειας της ανεργίας, που έχει σχέση με την εποχιακή απασχόληση στον τουρισμό. Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται ότι επικρατούν σημαντικά ποσοστά ανέργων ιδιαίτερα μεγάλης διάρκειας . το φαινόμενο αυτό παρατηρείται στη Σύρο, τη Μήλο και την Πάρο, κάτι που ενδέχεται να σχετίζεται με την εμφάνιση έντονων κοινωνικών ανισοτήτων και τον ενδεχόμενο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού . Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων δεν εμφανίζει κανένα πρόβλημα υγείας (ποσοστό 77,5 % επί του συνόλου των ερωτώμενων), ενώ ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό δηλώνει ότι έχει μέλος στην οικογένεια με πρόβλημα υγείας. (ποσοστό 26.26% των ερωτηθέντων

- Σχεδόν οι μισοί (46,52%) των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι τα εισοδήματά τους είναι μέτρια ως προς την επιβίωσή τους. Κοινωνικά επιδόματα και βοηθήματα δηλώνουν ότι λαμβάνουν

μόνο το 7,28% του δείγματος, αλλά η κατανομή είναι εντελώς ανισομερής λόγω της έλλειψης πληροφόρησης και κοινωνικών υπηρεσιών στα μικρά νησιά .

- Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (δηλ. 562 άτομα στα 580) δεν ανήκουν σε καμία από τις ομάδες που διατρέχουν τον κίνδυνο του αποκλεισμού. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί σε ποσοστό 63,86% του συνόλου των ερωτηθέντων. Οι ηλικιωμένοι είναι η πιο πολυπληθής ομάδα κοινωνικής ευπάθειας. Ακολουθούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις, οι κάτοικοι ορεινών περιοχών, οι νέοι άνεργοι, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι ηλικιωμένοι άνεργοι, οι μετανάστες και τελευταίοι εμφανίζονται οι παλιννοστούντες.

- Αυτοί που δεν ανήκουν σε καμία κατηγορία κινδύνου (562 περιπτώσεις στις 880) αποτελούν στη μεγάλη τους πλειοψηφία τους παντρεμένους /ες (ποσοστό 72,42%).

- Το 87,37% που δεν ανήκουν σε καμία ομάδα κινδύνου δεν αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα υγείας .

- Η δειγματοληπτική έρευνα έδειξε ότι στις κοινωνικές ομάδες οι οποίες ενδέχεται να βιώνουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, το μορφωτικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα χαμηλό συγκριτικά με όσους δεν εντάσσονται σε καμία κατηγορία κοινωνικής ευπάθειας . Μοναδική εξαίρεση αποτελούν οι μετανάστες, στους οποίους είναι αξιόλογα τα ποσοστά των αποφοίτων Α.Ε.Ι.

- Οι κοινωνικές ομάδες που εμφανίζουν συμπτώματα κοινωνικής ευπάθειας και ενδέχεται να βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού, αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες πρόσβασης στην απασχόληση. Στη βάση των αποτελεσμάτων της δειγματοληπτικής έρευνας παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ανεργίας και ταυτόχρονα πολύ χαμηλά επίπεδα απασχόλησης. Οι δυσκολίες συμμετοχής στην απασχόληση είναι περισσότερο έντονες στις μονογονεϊκές οικογένειες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες (Α Μ Ε Α) και τους κατοίκους ορεινών περιοχών. Αντίθετα δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες δυσκολίες πρόσβασης στην απασχόληση στους μετανάστες και τους παλιννοστούντες.

Όπως μπορούμε να καταλάβουμε από αυτή τη φάση της έρευνας είναι ότι οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες δεν φαίνονται να αποτελούν σημαντικό μέρος του πληθυσμού των κατοίκων των Κυκλάδων, παρ' όλα αυτά όταν εμφανίζεται πρόβλημα κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα έντονο και σημαντικό.

Ο συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων ανάλυσης του κοινωνικού αποκλεισμού στις Κυκλάδες, μας βοήθησε να καταλάβουμε πόσο πολύπλοκο είναι το φαινόμενο και ανέδειξε τις διαφορετικές του πλευρές αλλά και τις επιπτώσεις που έχει στο άτομο και το κοινωνικό σύνολο .Επιπλέον ανέδειξε πόσο διαφορετική είναι η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα σε σχέση με τις Ευρωπαϊκές χώρες που είναι περισσότερο ανεπτυγμένες. Το πιο σημαντικό εύρημα

που προέκυψε από την συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι μια από τις κύριες αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα είναι η απορύθμιση του ιδιωτικού χώρου (π.χ οικογένεια) σε αντιδιαστολή με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπου είναι κυρίαρχη η επίδραση της απορύθμισης του δημόσιου χώρου (π .χ πολιτικές απασχόλησης). Αυτό επιβεβαιώνεται από τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν οι ομάδες των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες και όχι άλλων ευπαθών ομάδων όπως π.χ των ανέργων.»(στο ίδιο,) Από αυτή την άποψη , σίγουρα χρειάζεται μια πολιτική με την οποία να προωθηθούν οι κατάλληλες έρευνες για τον κοινωνικό αποκλεισμό όπου είναι αναγκαίο για να κατανοήσουμε το φαινόμενο και να υπάρξουν οι κατάλληλες παρεμβάσεις ώστε να αντιμετωπιστεί σωστά σε εθνικό και τοπικό επίπεδο .

Μετά από τις τρεις φάσεις της έρευνας οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι στις Κυκλάδες τελικά πλούτος, φτώχεια, υψηλό επίπεδο διαβίωσης, μεσαία, ελάχιστα και μηδενικά εισοδήματα συνυπάρχουν . Αν και το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού δεν είναι γενικευμένο στις Κυκλάδες, όπου αυτό εμφανίζεται είναι έντονο. Οι περιπτώσεις που εντοπίζονται είναι ακραίες και χαρακτηρίζονται από κοινωνική απομόνωση και μειονεξία. Αντίθετα, εντοπίζεται ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικής ευπάθειας που εδώ συμμετέχουν όλες οι κοινωνικές ομάδες της έρευνας. Οι διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού σαφώς διακρίνονται από αυτό που ονομάζουμε «κοινωνική ευπάθεια ».

Ο οικογενειακός και ο ευρύτερος κοινωνικός δεσμός παίζει έναν πολύ καθοριστικό ρόλο στις διαδικασίες αποκλεισμού. Η οικογένεια προστατεύει και βοηθάει δίχως όρια . Όταν κλονίζεται ο οικογενειακός δεσμός ή επιβαρύνεται από συσσωρευμένα προβλήματα και κρίσεις καθιστά το ευάλωτο κοινωνικά άτομο εκτεθειμένο. Παρ' όλα αυτά, σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις η οικογένεια έχει παίξει ρόλο διφορούμενο και ίσως ασυνείδητα να έχει παράγει κάποιες στιγμές με τις πρακτικές της κάποιες μορφές αποκλεισμού. Τέτοιες περιπτώσεις συναντάμε στα άτομα με ειδικές ανάγκες των οποίων την ευθύνη την έχουν ολοκληρωτικά οι γονείς, γι' αυτό το λόγο μάλιστα τέτοιες καταστάσεις απαιτούν την παρέμβαση εξειδικευμένων επαγγελματιών και όχι απλών κοινωνικών λειτουργών.

Η τελευταία παρατήρηση έχει άμεση σχέση με την επόμενη . Υπάρχουν τα δημόσια και ιδιωτικά κοινωνικά προβλήματα για τα οποία επικρατεί μια διαφορετική αντίληψη. Δηλαδή, τα προβλήματα της φτώχειας, της έλλειψης εργασίας, της προσωπικής αναπηρίας του διαζυγίου και της έλλειψης οικογένειας της χρήσης ναρκωτικών θεωρούνται προβλήματα που εντάσσονται στην αυστηρά ιδιωτική σφαίρα και άρα, το κράτος, οι επίσημοι φορείς, αλλά πολλές φορές η γειτονιά δεν «νομιμοποιούνται» να παρέμβουν. Αντίθετα, υπάρχουν προβλήματα τα οποία θεωρούνται θεσμοθετημένα και καλύπτουν παραδόξως ένα μέρος από τα παραπάνω προβλήματα: τα προβλήματα της ανεργίας, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, της εισροής των μεταναστών, των ναρκωτικών, των ασφαλιστικών ταμείων, θεωρούνται προβλήματα της πολιτείας και άρα το κράτος

είναι υπεύθυνο και υποχρεούται να παρέμβει. Αυτή η αντίληψη που επικρατεί για τα κοινωνικά προβλήματα δημιουργεί «χώρους απαγορευμένους» για τη δημόσια αντίληψη και «χώρους δημόσιας παρέμβασης». Στην πρώτη κατηγορία τον λόγο έχει μόνο η οικογένεια ενώ στη δεύτερη μόνο οι δημόσιοι φορείς

Όσον αφορά την σχέση των ανέργων σύμφωνα με την έρευνα με τις κοινωνικές υπηρεσίες και ιδιαίτερα τις υπηρεσίες απασχόλησης, παρουσιάζεται υποτονική, θα μπορούσαμε να πούμε ανύπαρκτη. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει σχεδόν καμία επαφή αλλά στη περίπτωση που μπορεί να υπάρξει, περιορίζονται σε τυπικές γραφειοκρατικές σχέσεις που αφορούν τη διεκπεραίωση κοινωνικών δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με το πραγματολογικό υλικό της έρευνας, οι κοινωνικές υπηρεσίες θα πρέπει να αναπτυχθούν και σε αυτό θα βοηθήσει η σχέση τους με τις αναπτυξιακές προτεραιότητες του Νομού. Όσον αφορά τις παρεμβάσεις που κάνουν θα πρέπει να είναι πιο εξειδικευμένες. Ως καθοριστικοί παράγοντες για τη θέση του ατόμου στην αγορά εργασίας, πέρα από τους δομικούς περιορισμούς που επιβάλλει η οικονομική διάρθρωση των Κυκλάδων, αναδείχθηκε το μορφωτικό επίπεδο και η οικογένεια. Συνεπώς, οι οποιεσδήποτε παρεμβάσεις που γίνονται για να υποστηριχθούν οι άνεργοι, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι δύο παραπάνω μεταβλητές κατά την εφαρμογή τους και να μην αντιμετωπίζεται ο άνεργος ως αυθύπαρκτη και μεμονωμένη μονάδα, αλλά στο πλαίσιο των κοινωνικών του σχέσεων και δυνατοτήτων.

Οι μετανάστες παλιννοστούντες

Η ένταξη των ομάδων αυτών στην ελληνική κοινωνία ενδυναμώνεται από τον περιορισμό τους σε ένα καθεστώς ημινομιμότητας για τους παλιννοστούντες και έλλειψης νομιμότητας για τους μετανάστες. Όσο υπάρχουν οι ανισότητες και συντηρούνται και αναπαράγονται, νομιμοποιούνται από το ήδη υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο και δεν μπορούν να ασκήσουν ισότιμα τα κοινωνικά τους δικαιώματα. Γι αυτό το λόγο ακολουθείται μια στρατηγική για να εντάσσονται στην τοπική κοινωνία και στην αγορά εργασίας η οποία στηρίζεται στην αναπαραγωγή των ανισότιμων όρων πρόσβασής τους.

Οι ανισότητες αυτές σίγουρα δυσκολεύουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη ζωή αυτών των ομάδων αλλά τα κοινωνικά δίκτυα που έχουν δημιουργηθεί για την υποστήριξη αυτών των ανθρώπων προλαμβάνουν κάποιες καταστάσεις όπως αυτές του κοινωνικού αποκλεισμού, με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να οδηγούνται σε θέσεις απασχόλησης και μάλιστα αν ο οικογενειακός δεσμός που υπάρχει είναι πολύ δυνατός τότε ακόμα καλύτερα γιατί τότε η συμμετοχή τους στην εργασία και η κοινωνική τους ενσωμάτωση αποτρέπει να εμφανιστεί η απόλυτη φτώχεια και να οδηγηθούν σε καταστάσεις εξαθλίωσης, επιτρέποντας τους να έχουν τη δυνατότητα βελτίωσης της κατάστασής τους. Ωστόσο υπάρχουν και περιπτώσεις όπου οι παραπάνω παράγοντες συνδυάζονται

αρνητικά με αποτέλεσμα άτομα από τις συγκεκριμένες ομάδες να οδηγούνται στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η σχέση που έχουν με τις κοινωνικές υπηρεσίες τις περισσότερες φορές είναι ανύπαρκτη σε αυτό συμβάλλει το νομικό καθεστώς που δεν τους δίνει τη δυνατότητα να ασκήσουν ισότιμα τα κοινωνικά τους δικαιώματα και βέβαια η παραμονή τους σε καθεστώς ημινομιμότητας για τους παλινοστούντες ή και παρανομίας και η αρνητική συνήθως εμπειρία από την επαφή τους με συγκεκριμένους φορείς όπως η αστυνομία που ελέγχει την άδεια παραμονή τους, λειτουργούν αποτρεπτικά στην επαφή τους με υπηρεσίες που παρέχονται από τις τοπικές κοινωνίες .

1.2. Τα άτομα απομακρυσμένων ορεινών περιοχών

Τα άτομα αυτά που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές είναι πολύ δύσκολο να λαμβάνουν μέρος στην κοινωνική ζωή του ελληνικού αστικού χώρου με αποτέλεσμα να γίνονται ορατές οι ανισότητες στους συγκεκριμένους πληθυσμούς και φυσικά να προκαλούνται προβλήματα που έχουν σχέση με κάποιους τομείς της κοινωνικής ζωής όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση κ. λ. π

Ο ισχυρός κοινωνικός δεσμός στο επίπεδο της οικογένειας προβλήματα ή της κοινότητας είναι ένας υποστηρικτικός παράγοντας στην κοινωνική ζωή των τοπικών κοινωνιών. Βέβαια η κοινωνική απομόνωση που υπάρχει σε κάποιες απομακρυσμένες περιοχές συνοδεύεται με κοινωνικά μειονεκτήματα όπως είναι αναμενόμενο ,χαρακτηριστικά έχουμε την χαλάρωση του κοινωνικού δεσμού που είναι πολύ σημαντική και επιπλέον τη γήρανση, τις χρόνιες παθήσεις κ.λ.π. με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε διαδικασίες έντονου κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι τοπικοί φορείς αντιμετωπίζουν την κοινωνική πολιτική ως μία αρμοδιότητα της κεντρικής κρατικής εξουσίας. Επιπλέον το κράτος είναι αρμόδιο για να δίνει επίλυση στα κοινωνικά προβλήματα όπως είναι η ανεργία, η ύπαρξη μεταναστών, τα ναρκωτικά κ. λ. Σε ότι αφορά τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν προσπαθούν να επιλυθούν από την οικογένεια καθώς και από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Μέσα από τις συνεντεύξεις που δόθηκαν από εκπροσώπους των φορέων δίνονται στοιχεία για τις δράσεις που αναλαμβάνουν ώστε να βοηθήσουν όσο είναι δυνατόν τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες . Ωστόσο , μπορούμε να πούμε ότι οι ενέργειες βοήθειας φαίνεται να στηρίζονται περισσότερο στην προσωπική πρωτοβουλία δείχνοντας έτσι ότι υπάρχουν πολλές ελλείψεις όσον αφορά τις συστηματικές και ολοκληρωμένες παρεμβάσεις της κοινωνικής πολιτικής στο νομό των Κυκλάδων. Αυτή η έλλειψη μας επιβεβαιώνει ότι όντως υπάρχει μια αδυναμία στο να ληφθούν κάποιες πρωτοβουλίες για την χάραξη και υλοποίηση κοινών πολυδιάστατων δράσεων

που να ανταποκρίνονται στις τοπικές και περιφερειακές ανάγκες. Σε αυτό το σημείο, διακρίνουμε τις δυνατότητες που προσφέρονται μέσα από προγράμματα άσκησης κοινωνικής πολιτικής (π.χ τα επιδοτούμενα προγράμματα ενίσχυσης απασχόλησης) αλλά και την αδυναμία αξιοποίησης αυτών των δυνατοτήτων, όσο και των πλεονεκτημάτων που μπορεί να προκύψουν αν λάβει δράση η τοπική κοινωνία. Ο λόγος των εκπροσώπων των φορέων μας δείχνει ότι δεν υπάρχει κάποιος σχεδιασμός, μία σωστή στρατηγική τόσο σε ζητήματα απασχόλησης, ανάπτυξης, ανεργίας όσο και, ιδιαίτερα, όταν πρόκειται για τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Συνοψίζοντας μπορούμε να επισημάνουμε ως γενικές παρατηρήσεις που αφορούν τις διαστάσεις και τα τυπικά χαρακτηριστικά των διαδικασιών του κοινωνικού αποκλεισμού τα εξής:

- Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια πολυδιάστατη διαδικασία που συνίσταται στη συσσώρευση διαφορετικών επιβαρύνσεων και στην ταυτόχρονη αδυναμία των τυπικών και άτυπων μορφών αλληλεγγύης να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Η ύπαρξη χαρακτηριστικών που καθιστούν τα άτομα κοινωνικά ευάλωτα (χαρακτηριστικά ευπάθειας) δε μετασχηματίζεται αναγκαστικά σε κοινωνικό αποκλεισμό. Οι στρατηγικές των δρώντων υποκειμένων ή η αποτελεσματική λειτουργία των κοινωνικών δεσμών μπορούν να αναστείλουν αυτήν την εξέλιξη.
- Η οικονομική ένδεια (φτώχεια, αδυναμία κάλυψη των βασικών αναγκών , διαγωγή του βίου κάτω από τα όρια ενός ανεκτού βιοτικού επιπέδου) αποτελεί μια κεντρική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού, όχι όμως και τη μοναδική πτυχή του. Η περιθωριοποίηση από εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής, η αδυναμία ένταξης στην αγορά εργασίας, η στέρηση θεμελιακών δικαιωμάτων είναι όψεις που στην αλληλοδιαπλοκή τους συνιστούν τον κοινωνικό αποκλεισμό .
- Υποστηρικτικό ρόλο προς τα αδύναμα κοινωνικά μέλη της διαδραματίζει και η κοινότητα, ιδιαίτερα σε ολιγομελείς και κλειστές κοινωνίες. Η συνδρομή της κοινότητας συχνά όμως συνοδεύεται από άδηλες μορφές κοινωνικού ελέγχου και έρχεται να επικυρώσει μια άτυπη κατηγοριοποίηση των κοινωνικά ασθενών μελών, που τα στιγματίζει κοινωνικά.
- Τα απειλούμενα από τον κοινωνικό αποκλεισμό άτομα δεν αποτελούν απαθή και αδρανή υποκείμενα. Οργανώνουν πολυσχιδείς στρατηγικές δράσης με σκοπό την αντιμετώπιση τόσο των υλικών όσο και των κοινωνικών και ηθικών πτυχών του κοινωνικού αποκλεισμού . Η ανάληψη άτυπων μορφών εργασίας , αλλά και η κινητοποίηση ποικιλώνυμων κοινωνικών δικτύων αποτελούν τις σημαντικότερες ``επιβιωτικές τεχνικές.

- Η σχέση των ευπαθών κοινωνικά ομάδων προς τις κοινωνικές υπηρεσίες καθορίζεται από την γραφειοκρατική και διεκπεραιωτική λογική που διαπερνά τις τελευταίες, από την δυσλειτουργία των δίαυλων επικοινωνίας και ενημέρωσης, από την λειτουργία πελατειακών δικτύων που λειτουργούν διαμεσολαβητικά . Εμπειρομένη εμφανίζεται η πεποίθηση των δικαιούχων πως οι κοινωνικές υπηρεσίες αδυνατούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην επίλυση των προβλημάτων τους. Ως εκ τούτου προσανατολίζουν τις αξιώσεις τους κατά κανόνα στη λήψη οικονομικής ενίσχυσης (επιδομάτων)». (Ειδικά χαρακτηριστικά του Κοινωνικού Αποκλεισμού στο Νομό Κυκλάδων)

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε΄

Η ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

και φαινόμενα, η οποία είναι σε θέση να αντιμετωπίσει με ολόκληρη συνέπεια και με ολόκληρη δύναμη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αλλαγή.

Επίσης, είναι από αναγκαία προϋπόθεση η ύπαρξη ενός κοινωνικού κέντρου, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει ως φορέας της αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής. Η ύπαρξη ενός τέτοιου κέντρου είναι απόλυτα αναγκαία για να μπορεί να αντιμετωπίσει με ολόκληρη δύναμη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αλλαγή.

Επιπλέον, είναι από αναγκαία προϋπόθεση η ύπαρξη ενός κοινωνικού κέντρου, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει ως φορέας της αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής. Η ύπαρξη ενός τέτοιου κέντρου είναι απόλυτα αναγκαία για να μπορεί να αντιμετωπίσει με ολόκληρη δύναμη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αλλαγή.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η κοινωνία πρέπει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει με ολόκληρη δύναμη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αλλαγή. Η ύπαρξη ενός τέτοιου κέντρου είναι απόλυτα αναγκαία για να μπορεί να αντιμετωπίσει με ολόκληρη δύναμη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αλλαγή.

1. Καταπολέμηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού μέσω πενταετούς κοινοτικού προγράμματος

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί τα τελευταία χρόνια έναν από τους παράγοντες οι οποίοι λαμβάνονται υπόψη προκειμένου για την χάραξη της κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο. Η περίοδος της οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησε τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και διακόπηκε βίαια στα μέσα της δεκαετίας του '70 από τις παρενέργειες της πετρελαϊκής κρίσης, συνοδεύτηκε από την εμφάνιση κοινωνικών φαινομένων, τα οποία απασχόλησαν πολύ νωρίς την πολιτική επιστήμη και την κοινωνιολογία .

Η ακατάλληλη υποδομή αλλά και η έλλειψη οργάνωσης για την προσέλευση των μεταναστών από τις χώρες του τρίτου κόσμου , η οποία σε συνδυασμό με τη φτώχεια και την περιθωριοποίηση πολλών ομάδων του πληθυσμού στις χώρες - μέλη επηρέασε την υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα. Σε πολλές μεγάλες πόλεις μάλιστα παρατηρήθηκαν για πρώτη φορά και φαινόμενα «γκετοποίησης» με κύρια χαρακτηριστικά την απομόνωση και τον διαχωρισμό ολόκληρων κοινωνικών ομάδων με βάση την οικονομική κατάσταση ή την εθνοτική ή φυλετική καταγωγή.

Εκτός, όμως από αντικείμενο επιστημονικής μελέτης, τα φαινόμενα αυτά βρέθηκαν στο επίκεντρο εκείνων ακριβώς των πολιτικών διεργασιών και πρωτοβουλιών που επιδίωκαν την ίδρυση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ασφάλειας και προόδου για τους πολίτες της Ε.Ε. «Ιδιαίτερα από το 1997 και την υπογραφή της συνθήκης του Άμστερνταμ μέχρι και σήμερα, παρατηρείται μια έντονη πολιτική και νομική δραστηριότητα κοινοτικής έμπνευσης με στόχο την καταπολέμηση γενικότερα όλων των διακρίσεων, είτε οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό , είτε όχι.

Η κοινή βούληση των κρατών –μελών της Ε.Ε να περιορίσουν τα βαθύτερα αίτια που γεννούν τους δύο τελευταίους κινδύνους εκφράστηκε για πρώτη φορά επίσημα τον Μάρτη του 2000 . Οι ηγέτες των 15, κατά την διάρκεια της συνόδου κορυφής στην Λισσαβόνα αποφάσισαν ότι η μάχη ενάντια στην φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό θα επιτευχθεί αποτελεσματικά μέσα από μια μέθοδο ανοιχτού συντονισμού σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Λίγους μήνες αργότερα στην Νίκαια της Γαλλίας , τον Δεκέμβρη του 2000, αλλά και στη Στοκχόλμη τον Ιούνιο του 2001, επιβεβαιώθηκε, αφενός η ομόφωνη επιλογή για μία συνολική μελέτη και προώθηση μιας βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και μιας πολιτικής απασχόλησης , για το χρονικό διάστημα 2001-2010, με απώτερο στόχο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής στην Ένωση».(Καψάλης, Μετανάστες – Υγεία και Κοινωνικός Αποκλεισμός)

Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας ανάπτυξης κοινών συγκρίσιμων δεικτών και μιας κοινής βάσης για την ανταλλαγή ορθών πρακτικών και εμπειριών καθιερώνονται Εθνικά Σχέδια Δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τον Ιούνιο του 2001 τα κράτη μέλη υπέβαλλαν τις εθνικές τους εκθέσεις σχετικά με το ζήτημα αυτό. Στις εκθέσεις αυτές κάθε ένα κράτος κατέγραφε τις διαστάσεις του προβλήματος ενώ ταυτόχρονα παρουσίαζε και τα μέτρα που θεωρούσε πρόσφορα για την αντιμετώπιση του για τα επόμενα δύο χρόνια .

Οι εκθέσεις αυτές, σε δεύτερη φάση, τροφοδότησαν την σύνταξη της κοινής έκθεσης , η οποία παρουσιάστηκε έξι μήνες αργότερα και αποτελείται από μια σύνθεση της συνολικής εικόνας που επικρατεί στον χώρο της Ένωσης και από μια ανά κράτος –μέλος ανάλυση της κατάστασης και των βασικών τάσεων που επικρατούν. Έτσι, για πρώτη φορά εγκρίνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα πολιτικό κείμενο που αναγνωρίζει το κεντρικό ρόλο της κοινωνικής πολιτικής για την μείωση των ανισοτήτων και την καθιέρωση της κοινωνικής συνοχής.

Επίσης, χάρη σε αυτά τα νέα δεδομένα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Λάακεν τον Δεκέμβρη του 2001 υιοθέτησε 18 κοινούς στατιστικούς δείκτες για την κοινωνική ενσωμάτωση, έτσι ώστε να είναι εφικτή η διακρατική αποτίμηση των αντίστοιχων εθνικών πολιτικών. Οι 18 αυτοί κοινοί δείκτες αντιστοιχούν σε τέσσερις βασικούς τομείς της κοινωνικής ενσωμάτωσης, οι οποίοι είναι οι εξής: η φτώχεια, η απασχόληση, η εκπαίδευση και η υγεία. Σε ότι αφορά στην φτώχεια, η οποία είναι ένας μετρήσιμος παράγοντας κοινωνικού αποκλεισμού, είναι ήδη δυνατή η συλλογή και αποτίμηση των πρώτων προσπαθειών καταγραφής και σύγκρισης του φαινομένου στα κράτη – μέλη της Ένωσης . Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στατιστικά στοιχεία, για το έτος 1999 ορίζεται ότι το 15% των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετώπιζαν άμεσα τον κίνδυνο της φτώχειας. Με άλλα λόγια 60 περίπου εκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν κατά το έτος αυτό, σε νοικοκυριά με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος, ενώ περίπου οι μισοί από αυτούς ζούσαν κάτω από αυτό το όριο επί τρία συναπτά έτη .

Για την υποστήριξη και προώθηση των Εθνικών Σχεδίων Δράσης (2002 -2006) για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, επί τη βάσει της διακρατικής συνεργασίας και της αμοιβαίας ανταλλαγής εμπειριών και συμπερασμάτων Στόχος του προγράμματος αυτού δεν είναι άλλος από την υλοποίηση των αποφάσεων που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια των συνόδων κορυφής, όπως παρουσιάστηκαν ανωτέρω περιληπτικά.

Εντούτοις, οι παράγοντες που είναι ικανοί να οδηγήσουν σε μια διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολλοί και κατατάσσονται επίσημα όπως είδαμε, σε τέσσερις κατηγορίες. Μια από αυτές είναι η υγεία, όπου λειτουργεί σαν καθοριστικός παράγοντας για την ενσωμάτωση του πληθυσμού στην κοινωνία και περισσότερο των Ευπαθών ομάδων όπως είναι οι πρόσφυγες, οι μετανάστες, οι τσιγγάνοι, όπου όταν αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες

υγείας, από την μια η φυσική κατάσταση και από την άλλη η ψυχική υγεία μπορούν εύκολα να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Έτσι δικαιολογείται μάλιστα που τμήμα του πενταετούς κοινοτικού προγράμματος δράσης αποτελεί και η διακρατική συνεργασία πάνω σε αυτό το θέμα. Το "Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την συνεργασία και την ανταλλαγή σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και υγείας των μεταναστών" είναι μια μεγάλη βοήθεια για παρακολούθηση και ανάλυση του τομέα αυτού όπου οι μελέτες σε κοινοτικό επίπεδο είναι σπάνιες και αδύνατη η έκδοση κοινών στατιστικών δεδομένων από την Eurostat .

«Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αφορά , κατά την πρώτη φάση υλοποίησης της , τις εξής χώρες : την Αυστρία, την Γαλλία, την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία. Στις χώρες αυτές και με ευθύνη του διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης ιδρύονται εθνικά δίκτυα από μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και άλλους φορείς που δραστηριοποιούνται σε θέματα υγείας . Αυτοί που συμμετέχουν στα εθνικά αυτά δίκτυα συγκεντρώνουν τα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών, δίνοντας έμφαση στην υγεία και την πρόσβαση στις ανάλογες υπηρεσίες, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιούν μελέτες που μέσω αυτών προσπαθούν να εντοπίσουν προβλήματα ή ενδείξεις για διακρίσεις που γίνονται εις βάρος αυτού του πληθυσμού. Κάθε μέλος του εθνικού δικτύου αλλά και οι εκπρόσωποι των φορέων μέσα από τις συνεδριάσεις σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο μας δίνουν όλα τα δεδομένα μετά από τις μελέτες που πραγματοποιούν αποτελώντας τον κορμό πέντε εθνικών εκθέσεων οι οποίες στη συνέχεια θα παρουσιασθούν στην δεύτερη διακρατική συνάντηση στην Αθήνα 29- 30 Μάη 2003 . Οι μεταφρασμένες στα αγγλικά εκθέσεις θα θεμελιώσουν μία διακρατική Έκθεση – Σύνθεση η οποία θα συνταχθεί στα γαλλικά και θα παρουσιασθεί στο Παρίσι το φθινόπωρο του 2003, τότε μάλιστα θα έρθει το τέλος της πρώτης φάσης της πρωτοβουλίας.

Κατά την δεύτερη φάση η οποία θα διαρκέσει 24 μήνες, στις εμπλεκόμενες χώρες θα προστεθούν άλλες 5 ή 6 οι οποίες κατά πάσα πιθανότητα θα είναι οι εξής: η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ιταλία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τελικός στόχος της φάσης αυτής είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων για την λειτουργία ενός Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου το οποίο θα επικεντρώνει τις αναλύσεις και τις παρεμβάσεις του στα θέματα της υγείας και του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστευτικών πληθυσμών.

Η μελέτη και η καταπολέμηση των ανισοτήτων και των διακρίσεων που υφίστανται οι μετανάστες και τα μέλη των μειονοτήτων αναφορικά με την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας αποτελούν μία πρόκληση για την Ε.Ε για όλο το επόμενο διάστημα. Στη περίπτωση αυτή θα μπορούσαμε να πούμε πώς η βοήθεια των επιστημόνων είναι σχεδόν μηδαμινή σε αντίθεση με ότι πιθανόν συμβαίνει με την φτώχεια ή με διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού που εντοπίζονται στους τομείς απασχόλησης και της εκπαίδευσης.

Η πρωτοβουλία αυτή γύρω από τα θέματα υγείας, σε συνδυασμό με τον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών, παρακινεί κατά ένα τρόπο τις κυβερνήσεις και τους αρμόδιους φορείς, να κατανοήσουν αυτές τις καταστάσεις και να προτείνουν κάποιες λύσεις . Δεν μπορούμε βέβαια να περιμένουμε άμεσα αποτελέσματα γιατί πρόκειται για μια δύσκολη προσπάθεια που γίνεται. Τα ίδια ισχύουν και για την συγκεκριμένη έκθεση που δεν αποτελεί μια συγκεκριμένη μελέτη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΠΑΙΔΙΑ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣ ΓΑΡΝΗ ΠΑΡΑΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ

1. Προσέγγιση στον Ορισμό της λέξης Παιδί

Παιδί θεωρείται κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ (18) ετών το οποίο χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα. Η υγιής και αρμονική ανάπτυξη του παιδιού είναι πολύ σημαντική, γι' αυτό τα παιδιά πρέπει να μεγαλώνουν σε ένα αρμονικό οικογενειακό περιβάλλον, όπου θα υπάρχει αγάπη και ευτυχία.

Το παιδί πρέπει να προετοιμαστεί για να ζήσει μια ατομική ζωή μέσα στην κοινωνία, σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης απέναντι στους άλλους. Μέχρι το παιδί να φτάσει το στάδιο της ενηλικίωσής του όπου θα είναι έτοιμο να ζήσει μια ατομική ζωή μέσα στην κοινωνία, θα περάσει από τέσσερα στάδια ανάπτυξης της παιδικής ηλικίας και θα φτάσει στην ενηλικίωση.

Όσα περισσότερα γνωρίζει ο γονέας για τα στάδια ανάπτυξης ενός παιδιού τόσο πιο καλά προετοιμασμένος είναι ώστε να αντιμετωπίσει κάθε αλλαγή ανάλογη της ηλικίας του παιδιού, να αποφύγει αδικαιολόγητες ανησυχίες, καθώς και να ξέρει τον τρόπο που θα πρέπει να πλησιάσει το παιδί στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

2. Στάδια Ανάπτυξης του Παιδιού

Τα τέσσερα (4) στάδια ανάπτυξης του παιδιού είναι:

- Η Βρεφική ηλικία
- Η Νηπιακή ηλικία
- Η Σχολική ηλικία και
- Η Εφηβική ηλικία

Το κάθε στάδιο ανάπτυξης του παιδιού αποτελείται από τομείς όπου πραγματοποιείται η ανάπτυξη του παιδιού. Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε τα στάδια και τους τομείς της ανάπτυξης του παιδιού.

2.1.Βρεφική ηλικία

«Ως βρεφική ηλικία, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το διάστημα από τη γέννηση έως το τέλος του 2^{ου} έτους του παιδιού. Στη χρονική αυτή περίοδο παρατηρείται ταχύτατη ανάπτυξη τόσο στο σωματικό όσο και στον ψυχοκοινωνικό τομέα.

Το στάδιο της Βρεφικής ηλικίας αποτελείται από τέσσερις (4) τομείς. Ο πρώτος τομέας της Βρεφικής ηλικίας είναι ο Σωματικός-κινητικός τομέας, όπου πραγματοποιούνται αναπτυξιακές αλλαγές (π.χ. το παιδί παίρνει βάρος, ύψος με ταχύτατο ρυθμό) που καθιστούν το παιδί ικανό να πραγματοποιεί κάθε μέρα όλο και πιο πολύπλοκες κινήσεις.

Η πορεία σωματικής ανάπτυξης αυτής της ηλικίας είναι στερεότυπη, αυτογενής και έχει κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω και από μέσα προς τα έξω (δηλαδή, πρώτα αναπτύσσεται το κεφάλι και ο κορμός και μετά τα άκρα).

Ο δεύτερος τομέας της Βρεφικής ηλικίας είναι ο Γνωστικός τομέας, όπου στη φάση αυτή το παιδί λειτουργεί αυτόνομα και όχι εμπειρικά, δηλαδή οι αντιδράσεις του δεν είναι απόρροια σκέψης, αλλά περισσότερο έμφυτες, αντανακλαστικές.

Ο τρίτος τομέας της Βρεφικής ηλικίας είναι Γλωσσικός τομέας, όπου η περίοδος αυτή ξεκινά με το κλάμα του παιδιού, την παραγωγή των πρώτων ήχων, και γύρο στο πρώτο έτος αρχίζει η παραγωγή λόγου.

Το παιδί είναι σε θέση να καταλαβαίνει αρκετά καλά τις προτάσεις των ενηλίκων αλλά υστερεί στο να χειριστεί το ίδιο σωστά τη γλώσσα.

Ο τέταρτος και τελευταίος τομέας της Βρεφικής ηλικίας είναι η Συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Μετά τη γέννησή του, το βρέφος βρίσκεται σε μια γενική θυμική – συναισθηματική διέγερση, δηλαδή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε κάθε ερέθισμα με το κατάλληλο συναίσθημα.

Ωστόσο έως το 2^ο έτος στο συναισθηματικό τομέα προκύπτουν όλα τα είδη συναισθήματος (αγάπη, ζήλια, θυμός κ.ο.κ).

Επίσης αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συνήθως στον 7^ο ή 8^ο μήνα, παρατηρείται η προσκόλληση του παιδιού στη μητέρα και τα μέλη της οικογένειας και η πρόκληση άγχους, φόβου όταν αυτά απομακρύνονται.

Ο χειρισμός αυτής της κατάστασης συνεπάγεται την απόκτηση ή μη της βασικής εμπιστοσύνης στοιχείο μιας υγιούς προσωπικότητας ενός παιδιού.

Δεν πρέπει το βρέφος να μείνει μόνο του ή με τελείως άγνωστα σε αυτό πρόσωπα και στην περίπτωση που υπάρξει ανάγκη απομάκρυνσης της μητέρας, πρέπει να του δοθούν εξηγήσεις για το που βρίσκεται και πότε θα γυρίσει». (Γαλανάκη, 2003:90)

2.2.Νηπιακή ηλικία

«Κατά τη βρεφική ηλικία (από το 3^ο έως το 5^ο ή το 6^ο έτος) το παιδί κατέκτησε τουλάχιστον μερικώς, την ικανότητα αυτοεξυπηρέτησης και τώρα στη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας επεκτείνει τις προσπάθειές του στην κατάκτηση της αυτοάμυνας και της αυτάρκειας, απαραίτητων στοιχείων για τη μετάβαση του στο επόμενο στάδιο (σχολική περίοδος).

Το στάδιο της Νηπιακής ηλικίας αποτελείται από τέσσερις (4) τομείς. Ο πρώτος τομέας της Νηπιακής ηλικίας είναι ο Σωματικός τομέας, όπου η σωματική ανάπτυξη συνεχίζεται, αλλά με διαφορετικό ρυθμό.

Ενώ η μέχρι τώρα ανάπτυξη (0-2 ετών) ήταν σχεδόν καθορισμένη και αυτογενής, στην τωρινή φάση παρουσιάζει ποικιλομορφία και εξαρτάται σε μεγάλο ποσοστό από την άσκηση και τις εμπειρίες που βιώνει κάθε παιδί.

Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η ομαλοποίηση των σωματικών αναλογιών.

Το παιδί παύει να έχει την εικόνα νάνου που είχε στη βρεφική ηλικία, τα άκρα μεγαλώνουν και ο σωματοτύπος του παίρνει σχεδόν την τελική του μορφή.

Ο δεύτερος τομέας της Νηπιακής ηλικίας είναι ο Κινητικός τομέας, όπου ο άνθρωπος είναι περισσότερο κινητικός από ποτέ.

Το νήπιο δεν περιορίζεται στην κατάσταση του σώματος και των κινήσεων του, αλλά διεκδικεί να κατακτήσει και τον κόσμο γύρω του τρέχοντας, ανεβοκατεβαίνοντας σκάλες, σκαρφαλώνοντας, και γενικά δοκιμάζοντας καθετί που του κινεί την περιέργεια.

Οι γονείς σε αυτό το στάδιο της ανακάλυψης καλούνται να αφήσουν τα παιδιά τους ελεύθερα να πειραματιστούν. Φυσικά, σε αυτή την ηλικία, δεν έχουν επίγνωση των κινδύνων που μπορεί να διατρέχουν ούτε αίσθηση του φόβου, οπότε πρέπει να λαμβάνουμε παράλληλα τα μέτρα μας προκειμένου να τα προστατεύουμε.

Αν ο γονέας φοβάται ότι το παιδί του μπορεί να πέσει και να χτυπήσει, καλό είναι να λάβει τα μέτρα του και σε πολλές περιπτώσεις που δεν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος, να μην εκδηλώσει την ανησυχία του στο παιδί και να το αφήσει να πειραματιστεί.

Ο τρίτος τομέας της Νηπιακής ηλικίας είναι ο Γνωστικός τομέας, όπου στον τομέα αυτό παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές καθώς εμφανίζεται η συμβολική λειτουργία και η χρήση της γλώσσας.

Το παιδί δεν περιορίζεται στις αντανακλαστικές κινήσεις αλλά αρχίζει να παράγει εσωτερικά σύμβολα τα οποία αντιπροσωπεύουν εξωτερικά αντικείμενα και διαμορφώνει σχέσεις ανάμεσά τους.

Είναι η περίοδος που δύο στις τρεις προτάσεις του παιδιού ξεκινούν με το "πώς" και το "γιατί".

Η σκέψη του γεννά απορίες και αναζητά απαντήσεις οι οποίες όμως δεν είναι πάντα απόρροια λογικής. Είναι η ηλικία που η σκέψη των παιδιών διακατέχεται από αρκετή φαντασία και εγωκεντρισμό.

Ο τέταρτος τομέας της Νηπιακής ηλικίας είναι η Συναισθηματική ανάπτυξη. Η Νηπιακή ηλικία αποκαλείται πολλές φορές η πρώτη εφηβεία καθώς οι τάσεις αυτονομίας που χαρακτηρίζουν τη Νηπιακή ηλικία θυμίζουν εκείνες της εφηβείας.

Το παιδί στην προσπάθεια του να αυτονομηθεί και να χειριστεί τις δεξιότητες που απέκτησε, ξεπερνά πολλές φορές τα όρια.

Από τη βρεφική παιδικότητα περνά σε μια απίστευτη ενεργητικότητα έχοντας συχνά εκρήξεις θυμού, ζήλιας, πείσμα, ανυπακοή, μη δικαιολογημένες φοβίες και όλα σε μεγάλο βαθμό.

Όλη αυτή η κατάσταση διαταράσσει την ηρεμία του σπιτιού, αλλά δεν αποτελεί λόγο ανησυχίας καθώς σιγά-σιγά υποχωρεί (προς το τέλος της νηπιακής ηλικίας). Το μόνο που χρειάζεται είναι να εφοδιαστούν οι γονείς με υπομονή.

Ένα άλλο κομμάτι που αναπτύσσεται σε αυτή τη φάση είναι η κοινωνικότητα του παιδιού καθώς διευρύνεται ο κοινωνικός του κύκλος, γνωρίζει άτομα εκτός του οικογενειακού του περιβάλλοντος και αρχίζει να συνειδητοποιεί την ύπαρξη κανόνων, ευχαρίστησης και υποχρεώσεων μέσα από το παιχνίδι». (Γαλανάκη, 2003:93)

2.3. Σχολική ηλικία

«Η σχολική ηλικία ξεκινά περίπου το έκτο έτος ζωής του παιδιού και τελειώνει στην ηλικία που είναι σεξουαλικώς ώριμο (11^ο έτος για τα κορίτσια, 13^ο έτος για τα αγόρια).

Ο πρώτος τομέας της Σχολικής ηλικίας είναι η Σωματική ανάπτυξη. Στην ηλικία αυτή μειώνεται ο ρυθμός αύξησης σε ότι αφορά τα σωματικά μέλη και δίνεται έμφαση στην ποιοτική αλλαγή αυτών.

Ενώ στις προηγούμενες ηλικίες στόχος ήταν η ανάπτυξη των μελών εκείνων που απαρτίζουν το άτομο, τώρα το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην τελειοποίηση τους και στη ρύθμιση των βιοσωματικών και ψυχικών λειτουργιών.

Ο δεύτερος τομέας της Σχολικής ηλικίας είναι ο Νοητικός τομέας. Στον Νοητικό τομέα πραγματοποιούνται σημαντικές αλλαγές καθώς το παιδί εγκαταλείπει τον εγωκεντρισμό και τη διαισθητική λογική της νηπιακής ηλικίας και αποκτά μια πιο συνεπή και σταθερή λογική.

Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η αποκέντρωση της αντίληψης και η κατάκτηση γνωστικών λογικών σχημάτων (π.χ. Σχέσεις ανισότητας, έννοια αριθμού, βάρους, όγκου κ.α).

Η σκέψη όμως δεν έχει ακόμα τελειοποιηθεί καθώς παραμένει δέσμια της συγκεκριμένης πραγματικότητας, δηλαδή το παιδί μπορεί να επεξεργαστεί λογικά ότι βρίσκεται στα πλαίσια της καθημερινότητας του και όχι αφηρημένες έννοιες.

Στην ηλικία αυτή παρατηρούμε και τις μεγαλύτερες διαφορές στο επίπεδο νοημοσύνης ανάμεσα στα παιδιά, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στις σχολικές τους επιδόσεις.

Ο τρίτος τομέας της Σχολικής ηλικίας είναι ο Συναισθηματικός- κοινωνικός τομέας. Κατά την περίοδο αυτή γίνεται η μετάβαση από το Εγώ στο Εσείς. Με την είσοδό του στο σχολείο το παιδί μετατοπίζει το ενδιαφέρον του από τον εαυτό του στους συνομήλικους του

και καθώς το σχολείο είναι η μικρογραφία της κοινωνίας συντελεί και την κοινωνικοποίησή του.

Η μεροληπτική αντιμετώπιση των γονέων εξισορροπείται με την αντικειμενική πραγματικότητα του σχολείου.

Το παιδί μαθαίνει να συνεργάζεται, να κάνει φιλίες (κυρίως με το ίδιο φύλο), να τηρεί τις υποχρεώσεις του και να εντάσσεται σε ομάδες, προσπαθώντας όχι μόνο για τη μονάδα (εαυτός) αλλά και για το σύνολο.

Τέλος τα βασικά χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας ενσωματώνονται τώρα η φιλοπονία και παραγωγικότητα.

Το παιδί έχοντας αποκτήσει ως τώρα αυτονομία, αυτοεξυπηρέτηση και προσωπική πρωτοβουλία, επιδίδεται στην ολοκλήρωση έργων και επίτευξη στόχων. Δεν αρέσκεται μόνο στο να αναλαμβάνει εργασίες αλλά σκοπός του είναι τι να τις ολοκληρώνει». (Γαλανάκη, 2003:95)

2.4. Εφηβική ηλικία

«Ως αφετηρία της εφηβικής ηλικίας θεωρούμε το χρονικό σημείο που το άτομο αρχίζει να είναι ικανό για αναπαραγωγή (περίπου 11^ο έτος για τα κορίτσια, 13^ο για τα αγόρια) και ως πέρας αυτής, το χρονικό σημείο που το άτομο είναι έτοιμο να αναλάβει και να υποστηρίξει το ρόλο του ενήλικου.

Η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται από ραγδαίες σωματικές αλλαγές, συναισθηματική ένταση, στροφή στις ετερόφυλες σχέσεις, αφηρημένη σκέψη, έντονο προβληματισμό κ.α.

Ο πρώτος τομέας της Εφηβικής ηλικίας είναι ο Βιοσωματικός και Νοητικός τομέας. Ο έφηβος παρατηρεί το σώμα του να αλλάζει με ταχύτατο ρυθμό και σε όλες τις παραμέτρους του (ύψος, βάρος, αναλογίες, λειτουργία οργάνων) με σημαντικότερη αλλαγή την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας.

Στο νοητικό επίσης συμβαίνουν αλλαγές με την εμφάνιση της αφηρημένης σκέψης. Τώρα πλέον η σκέψη του εφήβου κινείται και στο χώρο του πιθανού, των υποθέσεων και των θεωριών, μπορεί να επεξεργάζεται πολύπλοκες υποθέσεις, να δίνει εναλλακτικές λύσεις, διευρύνοντας τους πνευματικούς ορίζοντες του.

Ο δεύτερος τομέας της Εφηβικής ηλικίας είναι ο Συναισθηματικός τομέας. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η φόρτιση και η αστάθεια του συναισθηματικού κόσμου των εφήβων.

Ο Αμερικανός ψυχολόγος Stanley Hall περιγράφει την εφηβεία ως την περίοδο «των καταιγίδων και των έντονων εσωτερικών συγκρούσεων». Εκρήξεις θυμού, τάσεις αυτονομίας, ταλάντωση μεταξύ ακραίων συναισθημάτων (τη μια στιγμή χαρούμενος, την άλλη θλιμμένος), διαμόρφωση ιδανικών, είναι στοιχεία της εφηβικής ψυχοσύνθεσης.

Σε αυτή τη φάση το παιδί δοκιμάζει ζωές για να βρει ποια του ταιριάζει ή αλλιώς προσπαθεί να αποκτήσει αυτό που ο Erikson αποκαλεί «ταυτότητα του εγώ»

Ο τρίτος τομέας της Εφηβικής ηλικίας είναι ο Κοινωνικός τομέας. Η εφηβεία είναι η περίοδος που παρατηρείται έντονα η προσήλωση στις ομάδες με άτομα της ίδιας ηλικίας και ιδιοσυγκρασίας.

Είναι η φάση που το παιδί αποξενώνεται από τους γονείς του και έχει ανάγκη για αυτονομία και κοινωνική αναγνώριση.

Στην προσπάθεια του όμως ο έφηβος να ενσωματωθεί πλήρως σε μια ομάδα, υπάρχει το ενδεχόμενο να υιοθετήσει άσχημες συμπεριφορές, για την απαλοιφή των οποίων χρειάζεται διπλωματία στον τρόπο με τον οποίο θα το αντιμετωπίσουν οι γονείς.

Εάν υπάρχει συνεχώς διαφωνία με κάθε επιλογή του παιδιού θα δημιουργηθεί ένας φαύλος κύκλος και το πιθανότερο είναι το παιδί από αντίδραση και μόνο να κάνει όλο και χειρότερες επιλογές. Είναι σημαντικό να νιώθει το παιδί ότι είναι ελεύθερο.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως πρέπει να μένει ανεξέλεγκτο (ελευθερία χωρίς όρια είναι ασυδοσία).

Ο γονιός διασαφηνίζει τα όρια που θέτει για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας. Για παράδειγμα, όταν ο έφηβος ζητήσει να διασκεδάσει βράδυ με τους φίλους του και θελήσει να επιστρέψει μόνος του, μπορούμε να του το επιτρέψουμε, αλλά ορίζουμε μια λογική ώρα. Εάν το θέμα της επιστροφής θεωρούμε ότι είναι επικίνδυνο, του εξηγούμε πως θα πάμε εμείς να τον πάρουμε και κρατάμε μια διακριτική στάση για τους φίλους του (τον περιμένουμε σε κάποιο άλλο σημείο ώστε να μην γίνει θέμα).

Γενικά το κλειδί για μια υγιή σχέση είναι η ισορροπία. Υποχωρούμε κάποιες φορές, για να υποχωρήσει και το παιδί.

Είναι η πιο κρίσιμη περίοδος της αναπτυξιακής πορείας των παιδιών και είναι σημαντικό να αισθάνονται την ύπαρξη μας και όχι την επιβολή μας. Μας θέλουν δίπλα τους και όχι πάνω από το κεφάλι τους». (Γαλανάκη, 2003:96)

ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄

Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, που εγκρίθηκε από τον Γενικό Συναγερμό των Ηνωμένων Εθνών το 1989, αποτελεί τον πρώτο διεθνώς δεσμευτικό κείμενο που αφορά αποκλειστικά τα δικαιώματα των παιδιών. Η Σύμβαση αποτελεί τον πυλώνα της διεθνούς προστασίας των παιδιών και έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 110 κράτη. Η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα των παιδιών ως προς την ταυτότητα, την οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση, την προστασία και την κοινωνία. Η Σύμβαση αποτελεί τον πυλώνα της διεθνούς προστασίας των παιδιών και έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 110 κράτη. Η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα των παιδιών ως προς την ταυτότητα, την οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση, την προστασία και την κοινωνία.

Η Σύμβαση αποτελεί τον πυλώνα της διεθνούς προστασίας των παιδιών και έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 110 κράτη. Η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα των παιδιών ως προς την ταυτότητα, την οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση, την προστασία και την κοινωνία. Η Σύμβαση αποτελεί τον πυλώνα της διεθνούς προστασίας των παιδιών και έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 110 κράτη. Η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα των παιδιών ως προς την ταυτότητα, την οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση, την προστασία και την κοινωνία.

Η Σύμβαση αποτελεί τον πυλώνα της διεθνούς προστασίας των παιδιών και έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 110 κράτη. Η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα των παιδιών ως προς την ταυτότητα, την οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση, την προστασία και την κοινωνία.

1. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Ένα πολύ σημαντικό κείμενο (σύμβαση) που υπερασπίζεται τα δικαιώματα των παιδιών, είναι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το 1959 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών προβαίνει στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και προβλέπει ένα νομοθετικό καθεστώς προστασίας, από κάθε μορφή εκμετάλλευσης ή παραμέλησης. Το 1989 υπογράφεται και ψηφίζεται η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα του παιδιού, και ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από δύσκολες συνθήκες, και έχοντας υπόψη τη σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού, όλα τα κράτη, θεώρησαν αναγκαίο, να δοθεί στα παιδιά αυτά ιδιαίτερη προσοχή για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη κάθε παιδιού. Αναγνώρισαν τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών σε όλες τις χώρες και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες.

«Τον Σεπτέμβριο του 1990, στο Παγκόσμιο Συνέδριο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που γίνεται στην Αβάνα, διατυπώνονται οι συστάσεις της Γενικής Γραμματείας του Οργανισμού, με την ονομασία “ Αρχές του R;iyard” οι οποίες αφορούν άμεσα την πρόληψη της κακοποίησης και οικογενειακής βίας. Οι Διεθνείς οργανισμοί αναγνωρίζουν και αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της κακοποίησης των παιδιών και της ενδοοικογενειακής βίας σε όλες της μορφές της, ενώ είναι σημαντικό το γεγονός ότι τα προβλήματα αυτά δεν τα αντιμετωπίζουν ως ατομικές πρακτικές, αλλά ως κοινωνικά φαινόμενα. Όπως φαίνεται, από την ψήφιση της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού, μέχρι την υπογραφή και ψήφιση της σχετικής Σύμβασης από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, χρειάστηκαν τριάντα ολόκληρα χρόνια, ενώ ακόμα και σήμερα υπάρχουν χώρες που δεν έχουν επικυρώσει την Σύμβαση αυτή, παραβλέποντας ότι τα παιδιά των φαναριών, του αναλφαβητισμού και της πείνας, τα παιδιά που γεννιούνται μόνο λίγες μέρες ζωής ή είναι οι αλυσοδεμένοι σκλάβοι στην πιο τρυφερή ηλικία τους, αποτελούν ένα πρόβλημα που αφορά και ντροπιάζει όλους μας.» (Τα Δικαιώματα των Παιδιών και η UNICEF)

Όπως κάθε ανθρώπινο ον, έτσι και τα παιδιά έχουν δικαιώματα. Για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών δημιουργήθηκαν αρκετές συμβάσεις εκ των οποίων η πιο σημαντική είναι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που υιοθετήθηκε ομόφωνα από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου του 1959.

Το 1989 υπογράφεται και ψηφίζεται η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού από την οποία πολύ σημαντικά άρθρα αφορούν την προστασία του παιδιού από κάθε μορφής βίας γενικά και ειδικά από τη σεξουαλική βία.

Έως σήμερα, έχει επικυρωθεί από 192 χώρες, η Ελλάδα την επικύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1992.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού περιέχει 54 άρθρα που καλύπτουν σχεδόν κάθε πλευρά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ευημερίας των παιδιών. Πρόκειται για ένα συγκεντρωτικό κείμενο που διαπραγματεύτηκε επί δέκα χρόνια και συμφωνήθηκε από 192 κυβερνήσεις. Όμως πάνω απ' όλα είναι μια δέσμευση προς τα παιδιά του κόσμου.

Τα άρθρα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αφορούν τις διακρίσεις μεταξύ των παιδιών (όνομα, εθνικότητα, εκπαίδευση κ.α.), την κακομεταχείριση και την παραμέληση των παιδιών από τους γονείς τους και όχι μόνο, τα ορφανά, τα παιδιά πρόσφυγες και τις συνθήκες υγιεινής που μεγαλώνουν, την βαναυσότητα, την στέρηση ελευθερίας τους, την σεξουαλική εκμετάλλευση καθώς και την εμπορία παιδιών και με το ποια πρέπει να είναι η αντιμετώπιση της κοινωνίας αυτών παιδιών καθώς και με την επανένταξή και αποκατάστασή τους στην κοινωνία.

Αν μπορούσαμε να χωρίσουμε τα άρθρα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού σε μέρη, θα τα χωρίζαμε ως εξής:

Στο Πρώτο μέρος θα στοιχειοθετούσαμε τα άρθρα 1 μέχρι και 41, όπου αναφέρονται στα δικαιώματα των παιδιών, στη επιβίωσή τους, την ανάπτυξη, την προστασία και την συμμετοχή των κρατών.

Στο Δεύτερο μέρος θα στοιχειοθετούσαμε τα άρθρα 42 έως και 45, όπου εδώ περιγράφεται η εφαρμογή και ο έλεγχος της Σύμβασης και θεσμοθετείται το όργανο που θα ασκεί αυτό το ρόλο δηλαδή η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των παιδιών.

Στο Τρίτο και τελευταίο μέρος θα στοιχειοθετούσαμε τα άρθρα 46 έως και 54, όπου περιλαμβάνει τις διατάξεις που αφορούν ενδεχόμενες τροποποιήσεις σε άρθρα της Σύμβασης.

Μερικά από αυτά που συμφώνησαν αναφέρονται στα παρακάτω άρθρα

Άρθρο 1

« Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο όν μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.

Άρθρο 2

1. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμιά διάκριση φυλής, χρώματος, φύλλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητας τους, της γέννησης τους ή οποιαδήποτε άλλης κατάστασης.

2. Τα συμβαλλόμενα κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, τις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

Άρθρο 22

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, τα οποία να έχει νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιαδήποτε άλλη, να χαίρει της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει το παιδί που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη.

2. Για το σκοπό αυτό τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται, όπως αυτά το κρίνουν αναγκαίο, σε όλες τις συγκεντρώσεις που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τους άλλους αρμόδιους διακυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς που συνεργάζονται με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς και της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα και για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του με την οικογένειά του. Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας του είναι δυνατόν να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιαδήποτε στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιανδήποτε λόγο, σύμφωνα με της παρούσας Σύμβασης.

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους, ευνοούν την αυτονομία τους και δια την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των αναπήρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φροντίδας, ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αίτηση, στα ανάλογα που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει, μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυτών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.

3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των οικονομικών πόρων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται κατά τέτοιον τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο πληρέστερη κοινωνική τάξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και κοινωνικής τους εξέλιξης.

4. Μέσα σε πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων πόρων στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής θεραπείας των παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες που αφορούν στις αποκατάστασης αναπήρων και στις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητες τους και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Στα Κράτη που υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονα ή που ανήκει σε μια από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει

και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του ». (UNICEF – Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄
ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν την πρώτη προτεραιότητα στις ανησυχίες της κοινωνίας. Στις μέρες μας εκατοντάδες εκατομμύρια παιδιά υφίστανται συνεχώς την κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων τους. Για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών έχουν συσταθεί πολύ σημαντικά κείμενα (διακηρύξεις και διεθνείς κανόνες οργανισμών σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου), καθώς και οργανώσεις που έχουν σαν σκοπό τους την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των κοινωνικά αποκλεισμένων παιδιών.

Στην Ελλάδα, αρκετοί φορείς ενεργοποιούνται τα τελευταία χρόνια προσφέροντας βοήθεια, σε ακραία αποκλεισμένους ανθρώπους με παρεμβάσεις τους σε δημόσιους χώρους αλλά και πόρτα πόρτα.

Είναι σκόπιμο λοιπόν να αναφέρουμε μερικά από τα πιο σημαντικά κείμενα (διακηρύξεις και διεθνείς κανόνες οργανισμών σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου), που σκοπός τους είναι η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και φυσικά των παιδιών.

Τα βασικότερα από αυτά τα κείμενα είναι:

- η διεθνής σύμβαση της Ρώμης για τη προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (1950)
- η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1989)
- η διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1948)
- η διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1959)
- ο κοινωνικός χάρτης της Ευρώπης του Συμβουλίου της Ευρώπης (1965)
- οι στοιχειώδεις κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης στους νέους του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1985).

Εκτός από αυτά τα σημαντικά κείμενα (συμβάσεις), υπάρχουν και πολύ σημαντικές οργανώσεις, όπου μαζί με τη βοήθεια της κοινωνίας, αλλά και άλλων μη κυβερνητικών οργανώσεων βοηθούν έτσι ώστε να βγουν από την αφάνεια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά με αποτέλεσμα να επανενταχθούν στην κοινωνία και να αποκαταστήσουν τα δικαιώματά τους.

Μερικές από τις πιο σημαντικές οργανώσεις που βοηθούν τα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά είναι οι εξής:

1. Κέντρο Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας

«Ιδρύθηκε το 1997 από την κοινωνική και εκπαιδευτική δράση, είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση η οποία αποφάσισε να αφιερώσει τη δουλειά της στα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά(παιδιά του δρόμου), παιδιά που ανήκουν σε φυλετικές, εθνικές, θρησκευτικές μειονότητες, καθώς και σε παιδιά που αντιμετωπίζουν ψυχολογικά, οικογενειακά προβλήματα, αλλά και προβλήματα ρατσισμού και περιθωριοποίησης.

Το κέντρο παρέχει τις υπηρεσίες του στα παιδιά και τους γονείς τους. Πρωταρχικός σκοπός του κέντρου είναι τα παιδιά αυτά να ενταχθούν ομαλά και σταδιακά στο κοινωνικό σύνολο και κυρίως να αντιληφθούν ότι υπάρχουν κι άλλες επιλογές στην ζωή τους. Το κέντρο λειτουργεί ως εστία μάθησης που δίνει στα παιδιά ερεθίσματα για να αναπτύξουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα τους, και τα εξοικειώνει με τις αποδεκτές κοινωνικές συμπεριφορές και συνήθειες και προετοιμάζει για τις απαιτήσεις και έννοιες της σχολικής λειτουργίας. Μεγάλη σημασία δίνεται στη σχολική υποστήριξη που απαιτεί τόσο να βοηθούν τα ίδια τα παιδιά για το σχολείο, όσο και να καταλάβουν οι γονείς τις υποχρεώσεις του γονικού τους ρόλου και την αναγκαιότητα του σχολείου.

Το κέντρο οικογένειας είναι ένα κέντρο επίλυσης προβλημάτων, κοινωνικών, νομικών, υγείας, εκπαίδευσης και όχι μόνο. Απευθύνεται στα ενήλικα μέλη των οικογενειών, κυρίως στις μητέρες, προσφέροντας συμβουλευτική, παραπομπές κ.α».(Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις – Κέντρο Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας)

2. Ηλιαχτίδα, Σύλλογος για το Παιδί και την Οικογένεια.

«Είναι ένας σύλλογος μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και ιδρύθηκε στην αρχή του έτους 2000. Σκοπός του είναι η στήριξη και ενίσχυση των παιδιών προβληματικών οικογενειών, των απόρων παιδιών, των παιδιών με ιδιές ανάγκες καθώς και των παιδιών εθνικών μειονοτήτων με την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας και υποστήριξης, ηθικής, οικονομικής και ψυχολογικής. Υποστηρίζει τα οικογενειακά προβλήματα, τα δικαιώματα και τις εν γένει ανάγκες του παιδιού και του εφήβου. Τέλος, ευαισθητοποιείται και ενημερώνει τη κοινή γνώμη σχετικά με τα παιδιά και τους εφήβους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν». (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις – Ηλιαχτίδα, Σύλλογος για το Παιδί και την Οικογένεια)

3. ΑΡΣΙΣ (κοινωνική οργάνωση υποστήριξης νέων).

«Η Άρσις είναι αστική μη κερδοσκοπική εταιρία ιδιωτικού δικαίου, που δημιουργήθηκε το 1992 με σκοπό την ανάπτυξη προγραμμάτων και υπηρεσιών για την υποστήριξη των νέων που αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού, για την πρόληψη της νεανικής περιθωριοποίησης και αποξένωσης, για να προωθήσει την νεανική πολιτιστική δημιουργία και έκφραση, την κοινωνική συμμετοχή και δράση. Οι υπηρεσίες και οι δραστηριότητες απευθύνονται κυρίως σε νέους και νέες ηλικίας 15-21 ετών που έχουν ανάγκη υποστήριξης για λόγους κοινωνικούς, οικογενειακούς βρίσκονται από νωρίς αποκλεισμένοι από ευκαιρίες εκπαίδευσης, εργασίας, προσωπικής ανάπτυξης, έχουν εγκαταλείψει το σχολείο πριν την ολοκλήρωση της βασικής εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Η Άρσις, μετά από 10 χρόνια δράσης με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων πολιτών, έχει , ότι η κοινωνική ανισότητα, το μοντέλο της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των δύο τρίτων, η έλλειψη ίσων ευκαιριών, οι χαμηλές αμοιβές, η ανεργία και η έλλειψη κοινωνικής προστασίας συνιστούν ορισμένες από τις βασικές αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού. Άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτόν είναι η ανεπαρκής εκπαίδευση, η υποβαθμισμένη κατοικία, το παράνομο καθεστώς εισόδου και παραμονής σε μια χώρα, η έλλειψη στέγης, η κακή κατάσταση της υγείας και η ανεπαρκής παροχή υγειονομικής περίθαλψης. Έχει διαπιστωθεί

ότι οι νέοι έχουν δύο φορές μεγαλύτερες πιθανότητες να βιώσουν την ανεργία από ότι αυτοί που είναι πάνω από 25 ετών». (ΑΡΣΙΣ)

4. Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος : «είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1995 στην Αθήνα από μια ομάδα Ιατρών και Γονέων. Σκοπός του είναι να σταματήσουν τα ατυχήματα να είναι η πρώτη αιτία θανάτου και αναπηρίας παιδιών στη χώρα μας». (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις – Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

1. Το Χαμόγελο Του Παιδιού.

«Ο σύλλογος το Χαμόγελο Του Παιδιού ιδρύθηκε μετά την επιθυμία ενός δεκάχρονου παιδιού, του μικρού Ανδρέα Γιαννόπουλου, ιδρυθεί ένας σύλλογος με την ονομασία Το Χαμόγελο Του Παιδιού που θα βρίσκεται κοντά σε όλα τα παιδιά που έχουν ανάγκη, στα παιδιά που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας, στα παιδιά και στις οικογένειες τους που έχουν προβλήματα διαβίωσης. Η επιθυμία του Ανδρέα είναι σήμερα πραγματικότητα, χάρη στην ακούραστη προσπάθεια πολλών επώνυμων και ανώνυμων συνανθρώπων μας.

Το Χαμόγελο Του Παιδιού βρίσκεται εδώ και αρκετά χρόνια, κοντά σε όλα τα παιδιά που διαμένουν εντός του Ελλαδικού χώρου, ανεξαρτήτως καταγωγής και υπηκοότητας.

Οι δραστηριότητες του Χαμόγελου του Παιδιού έχουν να κάνουν κυρίως με την παιδική κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών.

Στην ιστοσελίδα του Χαμόγελου του Παιδιού αναφέρετε ο ορισμός της λέξης κακοποίησης καθώς και τρόποι με τους οποίους μπορούμε να καταλάβουμε αν το παιδί μας έχει πέσει θύμα κακοποίησης. Επίσης, αναφέρονται μέθοδοι τους οποίους μπορούμε να μάθουμε στο παιδί μας, έτσι ώστε να μη γίνει θύμα οποιασδήποτε μορφής κακοποίησης».
(Το Χαμόγελο του Παιδιού)

2. Τι είναι κακοποίηση

Κακοποίηση είναι μια βίαιη και επιθετική συμπεριφορά ή ενέργεια που δημιουργεί βλάβη, τραύμα, πόνο, φόβο, απειλή, αίσθημα δυσαρέσκειας, δυσφορίας, η αποστροφής ή ενοχής και έχει αρνητική επίδραση στο άτομο που τη δέχεται.

Οι συνηθέστερες μορφές κακοποίησης είναι :

- ❖ Η σωματική κακοποίηση
- ❖ Η σεξουαλική κακοποίηση
- ❖ Η συναισθηματική κακοποίηση
- ❖ Η παραμέληση και η έκθεση σε κίνδυνο
- ❖ Η εκμετάλλευση

2.1. Σωματική κακοποίηση

Σωματική κακοποίηση είναι το να χτυπά κάποιος ένα παιδί δυνατά, να το τσιμπά, να του τραβά τα μαλλιά, να το χαστουκίζει, να το δαγκώνει, να το καίει π.χ. με τσιγάρο. Η χρήση αντικειμένων για να πονέσει το παιδί π.χ. ξύλο με ζώνη, κουτάλα, ραβδί. Και τέλος η χρήση ακατάλληλων μεθόδων πειθαρχίας για την ηλικία του παιδιού π.χ. να ταρακουνά κάποιος ένα βρέφος ή να το πετά δυνατά σε μία επιφάνεια, ακόμα και στην κούνια του.

2.2. Σεξουαλική κακοποίηση

Σεξουαλική κακοποίηση είναι οποιουδήποτε τύπου επαφή ενός ενήλικου με ένα παιδί με στόχο τη σεξουαλική ικανοποίηση του ενήλικου, ο οποίος έχει πάντα την αποκλειστική ευθύνη γιατί τα παιδιά δεν είναι δυνατόν να συγκατατεθούν σε οποιαδήποτε τέτοια ενέργεια.

Οι δράστες της σεξουαλικής κακοποίησης συνήθως, είναι άτομα του οικογενειακού, φιλικού και κοινωνικού περιβάλλοντος του παιδιού. Άτομα που έχουν επαφές με το παιδί και σχέση εξουσίας μαζί του, ώστε να εξασφαλίσουν τη σιωπή του.

2.3. Συναισθηματική κακοποίηση

Είναι ο τύπος της συμπεριφοράς, λεκτικής ή πρακτικής που θέτει την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού σε κίνδυνο. Παραδείγματα συναισθηματικής κακοποίησης αποτελούν: Οι φωνές και οι κραυγές

Οι χαρακτηρισμοί "είσαι ηλίθιος", "είσαι κακό παιδί". Η σύγκριση των παιδιών με άλλα παιδιά, εις βάρος του, π.χ. δεν αξίζεις τίποτα. Η έλλειψη στοργής, αγάπης και τρυφερών εκδηλώσεων. Η δημιουργία ενοχών π.χ. θα με κάνεις να πεθάνω. Η ταπείνωση του παιδιού, οι απειλές εγκατάλειψης ή βίας π.χ. θα φύγω και θα σε παρατήσω, και τέλος οι ακραίες μορφές τιμωρίας π.χ. στέρηση φαγητού, νερού, κλείδωμα σε σκοτεινούς χώρους, δέσιμο.

2.4. Εκμετάλλευση

Εκμετάλλευση θεωρείται η με κάθε τρόπο χρησιμοποίηση του παιδιού για να αποκομίσει οφέλη ο ενήλικας που το χρησιμοποιεί. Για παράδειγμα η έκθεση του ανήλικου με στόχο την επαιτεία από πλευράς ενήλικα, η ώθηση του ανήλικου στην πορνεία καθ' οιονδήποτε τρόπο π.χ. φωτογράφιση, μαγνητοσκόπηση, σεξουαλική επαφή.

2.5. Παραμέληση

Παραμέληση αποτελεί η στέρηση του παιδιού από τις βασικές και απαραίτητες προϋποθέσεις ασφαλούς και υγιούς ανάπτυξης του όπως το καθαρό και υγιεινό σπιτικό, η τροφή και ένδυση, η ιατρική περίθαλψη και η εκπαίδευση. Παραδείγματα παραμέλησης είναι η μη επαρκής σίτιση, στέγαση ή ένδυση, ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης, εγκατάλειψη του παιδιού, ανεπαρκής φροντίδα του παιδιού και έκθεση του σε κίνδυνο π.χ. όταν κάποιος αφήνει το παιδί να παίζει μόνο του ή να μένει μόνο του, ανεπαρκής ιατρική φροντίδα π.χ. έλλειψη εμβολιασμού, ιατρικής παρακολούθησης και φαρμάκων, και τέλος η μη εγγραφή του παιδιού σε σχολείο και αδιαφορία για την παρακολούθηση της φοίτησης του.

1. UNICEF

«Η UNICEF ιδρύθηκε στις 11 Δεκεμβρίου του 1946 και είναι η οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά, που αποσκοπούσε να βοηθήσει τα παιδιά της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Κίνας μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου. Από τότε και κάθε χρόνο, στα γενέθλια της οργάνωσης αυτής, δηλαδή στις 11 Δεκεμβρίου γιορτάζεται η Παγκόσμια Ημέρα του Παιδιού. Έχουν περάσει σχεδόν σαράντα χρόνια από τη στιγμή που τα Ηνωμένα Έθνη έδειξαν την ανησυχία τους για τα προβλήματα του παιδιού και ψήφισαν τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του. Οι πιο γνωστοί διεθνείς οργανισμοί πρόβαλαν ως κοινωνική ανάγκη την προστασία του παιδιού και έσκυψαν επάνω του με φροντίδα και ευθύνη. Το 1959 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών προβαίνει στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και προβλέπει ένα νομοθετικό καθεστώς προστασίας, από κάθε μορφή εκμετάλλευσης ή παραμέλησης». (Τα δικαιώματα των Παιδιών και η UNICEF)

Η UNICEF είναι για περισσότερα από 60 χρόνια η κορυφαία οργάνωση στον κόσμο που φροντίζει για την υγεία, την εκπαίδευση, τη διατροφή και την προστασία εκατομμυρίων παιδιών σε όλο τον κόσμο. Το έργο της στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο σε εθελοντικές προσφορές.

Η UNICEF καθοδηγείται από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Εκατομμύρια παιδιά υποφέρουν από τη φοβερή εξαθλίωση της φτώχειας και στερούνται τη στοιχειώδη σχολική εκπαίδευση, εκατοντάδες χιλιάδες υφίστανται τις τραγικές συνέπειες συρράξεων και οικονομικού χάους, δεκάδες χιλιάδες ακρωτηριάζονται στους πολέμους και πολλά ακόμα ορφανεύουν ή και σκοτώνονται από τον ιό του AIDS και από άλλες ασθένειες.

Τα Κράτη μπορούν να περιορίσουν την εξάπλωση της επιδημίας του AIDS με σχετικά χαμηλό κόστος επενδύοντας στην πρόληψη και προσφέροντας στους νέους που διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο την ενημέρωση και την υποστήριξη που χρειάζονται για να μην γίνουν θύματα του AIDS και αυτοί.

Η νίκη απέναντι στο AIDS είναι υψηλής προτεραιότητας για τη UNICEF επειδή υστερεί εκατομμύρια παιδιά από το δικαίωμα τους στην επιβίωση, τη ανάπτυξη, την προστασία και την συμμετοχή στις αποφάσεις που τα αφορούν.

Το AIDS δεν είναι ποτέ δυνατόν να νικηθεί από ένα οργανισμό. Γι' αυτό οι συμμαχίες σε κάθε επίπεδο είναι θεμελιώδεις στην αντιμετώπιση του προβλήματος από τη UNICEF. Η UNICEF εκτός από την UNAIDS και τις οργανώσεις που την υποστηρίζουν, συνεργάζεται στενά με κυβερνήσεις, με Μη Κυβερνητικές οργανώσεις, με ανθρώπους φορείς

του AIDS, με τοπικές κοινωνίες αλλά και με σωματεία και συλλόγους νεολαίας που είναι αποφασισμένοι και έτοιμοι να πολεμήσουν ενάντια στο AIDS.

«Η έκθεση ΝΕΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ & AIDS που έδωσε στη δημοσιότητα η UNICEF, σε συνεργασία με την UNAIDS και την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας προτείνει μια στρατηγική για την πρόληψη του AIDS που αποτελείται από 10 βήματα:

1) Τέρμα στη Σιωπή το Στιγματισμό και την Ντροπή.

Ο φόβος του στιγματισμού και οι βαθιά ριζωμένες διακρίσεις κάνει τους νέους να αποφεύγουν να μιλήσουν για το AIDS ή να παίρνουν άλλα προφυλακτικά μέτρα.

2) Παροχή γνώσης και ενημέρωσης στους νέους

Οι νέοι άνθρωποι δεν μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους από το AIDS αν δεν γνωρίζουν τα απαραίτητα. Πρέπει να μάθουν την αλήθεια για τα AIDS τόσο πριν γίνουν ενεργοί σεξουαλικά, όσο μετά.

3) Παροχή δεξιοτήτων στους νέους

Η συμπεριφορά δεν αλλάζει μόνο με τη γνώση. Χρειάζονται ικανότητες όπως η κριτική σκέψη, η επίλυση συγκρούσεων, η επικοινωνία κ.α., που βοηθούν τους νέους να κάνουν πράξη αυτά που γνωρίζουν.

4) Υπηρεσίες Υγείας Φιλικές προς τους νέους

Υπηρεσίες υγείας στελεχωμένες με άτομα στα οποία οι νέοι θα μπορούν να μιλήσουν, που δεν θα τους πατρονάουν, ώστε να μιλήσουν ελεύθερα και να δεχθούν ενημέρωση, συμβουλές και άλλες υπηρεσίες.

5) Εθελοντική και εμπιστευτική παροχή συμβουλευτικής και ελέγχου για τον HIV (τεστ για AIDS)

Εννέα στους δέκα ανθρώπους δεν γνωρίζουν ότι έχουν μολυνθεί και όσοι το γνωρίζουν χρειάζονται ειδική ενημέρωση και φροντίδα ώστε να μην μολύνουν και άλλους. Σε πολλές χώρες λιγότεροι από τους μισούς νέους γνωρίζουν που μπορούν να κάνουν τεστ για AIDS.

6) Συνεργασία με τους νέους, προώθηση της συμμετοχής τους

Η ανάμειξη των νέων στις προσπάθειες πρόληψης είναι ουσιαστική. Οι νέοι με την κατάλληλη εκπαίδευση γίνονται οι καλύτεροι και πιο αποτελεσματικοί φορείς επικοινωνίας, κυρίως για τους συνομήλικους τους.

7) Χρησιμοποίηση νέων που ήδη ζουν με το AIDS

Το AIDS μπορεί να χτυπήσει οποιονδήποτε. Η εμπειρία ατόμων που ζουν με την ασθένεια είναι πολύτιμη. Μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην ενημέρωση για την πρόληψη και στην απομυθοποίηση του στίγματος του AIDS.

8) Δημιουργία ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος

Η παροχή ενημέρωσης και δεξιοτήτων χωρίς την εξασφάλιση ενός αισθήματος ασφάλειας και υποστήριξης στην κοινωνία, το σχολείο, το σπίτι, θα ήταν ανεπαρκής. Τα κράτη πρέπει να φροντίσουν (νομοθετικά) για την καταπολέμηση της σεξουαλικής βίας κάθε μορφής.

9) Βοήθεια προς τους νέους που διατρέχουν το μεγαλύτερο κίνδυνο

Ιδιαίτερα δύσκολο αλλά ζωτικής σημασίας, τόσο για να προστατευθούν και να βοηθήσουν ομάδες υψηλού κινδύνου (π.χ. τοξικομανείς, ιερόδουλες, ομοφυλόφιλοι) όσο και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

10) Ενίσχυση συνεργασιών και παρακολούθηση της προόδου

Είναι δύσκολο να αντιμετωπισθεί ένα τέτοιου μεγέθους πρόβλημα από ένα μονάχα τμήμα της κοινωνίας. Ισχυρές και ευρείες συνεργασίες απαιτούνται καθώς και συνεχής συλλογή πληροφοριών και παρακολούθηση της προόδου». (UNICEF – ΝΕΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ & AIDS)

1.2. UNICEF - Χαμένα Παιδιά

Μια ακόμα βασική προτεραιότητα της UNICEF, είναι η προστασία των χαμένων παιδιών, των εκατοντάδων εκατομμυρίων παιδιών που υφίστανται συνεχώς την κατάφωρη παραβίαση των δικαιωμάτων τους. Ανάμεσα τους συγκαταλέγονται τα εκατομμύρια που δουλεύουν σε φάρμες και εργοστάσια, αυτά που είναι θύματα εμπορικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης, τα παιδιά στρατιώτες, τα εκατομμύρια που δεν καταγράφονται κατά τη γέννησή τους, εκείνα που δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρό νερό ή σχολεία, εκείνα που δεν εμβολιάζονται και τα εκατομμύρια που ζουν στους δρόμους. «Από τα 250 εκατομμύρια παιδιά 5 έως 14 ετών που εργάζονται, τα 50 με 60 εκατομμύρια ηλικίας 5 έως 11 ετών είναι τα πιο καταπιεσμένα, τα φτωχότερα των φτωχών, αυτά που θα συναντήσει κανείς στα πορνεία, με κάποιο όπλο στο χέρι ή σε εργοστάσια κάτεργα να στραγγίζονται από τη ζωή και την υγεία τους». (UNICEF - Η πρόοδος των Εθνών 2000)

Κανείς δεν θα ανεχόταν τόσο εξευτελισμό, αν ήταν ορατός και συγκεντρωμένος σε ένα μέρος. Όμως συνεχίζουμε να τον ανεχόμαστε σε αυτή την κρυφή και διασκορπισμένη μορφή. Η δυσχερής κατάσταση στην οποία βρίσκονται όλα αυτά τα παιδιά, απαιτεί πολύ περισσότερα από τη σιωπή που έχει λάβει ως απάντηση μέχρι τώρα από τη διεθνή κοινότητα. Προς αυτή την κατεύθυνση εργάστηκε, πορεύεται και θα συνεχίσει να προσπαθεί η UNICEF με την ανιδιοτελή και πραγματικά αξιέπαινη συνδρομή όλων.

«Η UNICEF αναπτύσσει μεγάλα προγράμματα σε όλο τον κόσμο και προσπαθεί να βοηθήσει τα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά, τα παιδιά πρόσφυγες και τις οικογένειές τους:

- Προγράμματα για την επιβίωση των εκτοπισμένων πληθυσμών (παροχή νερού και υγιεινής, τροφής και ιατρικών υπηρεσιών).
- Προγράμματα για τον αφοπλισμό, αποστράτευση και επανένταξη πρώην παιδιών στρατιωτών.
- Προγράμματα για την πρόσβαση σε εκπαίδευση και άλλες βασικές υπηρεσίες.
- Προγράμματα ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης επάνω στα ζητήματα των δικαιωμάτων των παιδιών και την προστασία τους». (UNICEF – δελτίο τύπου 2007)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

ΠΑΙΔΙΑ, ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

1. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Παιδιά μια ιδιαίτερη σχέση

Στη χώρα μας υπάρχουν πολλοί κοινωνικά αποκλεισμένοι άνθρωποι και ακόμα περισσότερα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά, παιδιά τα οποία ζουν στο περιθώριο, παιδιά που ζουν την βία, την φτώχεια, την κάθε είδους εκμετάλλευση, κάθε μέρα. Δεν μας επιτρέπεται το δικαίωμα της αδιαφορίας για ότι συμβαίνει γύρο μας.

Τα δικαιώματα του παιδιού πρέπει να γίνουν αποδεκτά, σεβαστά και κυρίως αυτονόητα σε όλο τον κόσμο. Κάθε παιδί πρέπει να έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να ζήσει, να ελπίζει να λάβει μια ποιοτική εκπαίδευση, κάθε έφηβος θα έχει την ευκαιρία να αναπτύξει τις μοναδικές του ικανότητες. Με τη βοήθεια της κοινωνίας αλλά και των κοινωνικών οργανώσεων μπορούμε να βοηθήσουμε για την επανένταξή τους μέσα στην κοινωνία.

Δυστυχώς, στις μέρες μας τα παιδιά είναι το μέτρο για να μετράμε την φτώχεια. Τα παιδιά είναι πιο ευάλωτα στη φτώχεια και πληρώνουν το τίμημα για το ότι γεννήθηκαν. Η βασική αιτία των φαινομένων της εκμετάλλευσης των παιδιών αλλά και της εμπορίας ανθρώπων, θεωρείται η παγκόσμια φτώχεια.

Τα παιδιά είναι το μέλλον, γι' αυτό η προστασία τους από τα ακραία όρια της φτώχειας και της εκμετάλλευσής τους κατά τα χρόνια της ανάπτυξης τους είναι σημάδι μιας πολιτισμένης κοινωνίας και είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης κάποιων από τα πιο προφανή προβλήματα που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες.

Τα τελευταία χρόνια η χώρα μας κατακλύζεται από ένα μεγάλο κύμα μεταναστών. Οι άνθρωποι αυτοί έρχονται στη δική μας χώρα με την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή, για ένα καλύτερο μέλλον. Στις χώρες όπου ζούσαν, αναγκάζονταν να ζουν κάθε μέρα, μέσα στην κατάφορη φτώχεια, τον πόλεμο, τις αρρώστιες και τις κακουχίες της ζωής.

Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους που έρχονται στη χώρα μας, έχουν μαζί τους μικρά παιδιά. Υπάρχουν όμως και παιδιά τα οποία έρχονται μόνα τους, είτε γιατί στο δρόμο έχασαν τους γονείς τους, είτε γιατί τους είχαν χάσει από πριν. Εξαιτίας λοιπόν της μετανάστευσης, της φτώχειας, και της χαμηλής κοινωνικής διαστρωμάτωσης αυτών των ανθρώπων, τους αναγκάζουμε να ζουν στο περιθώριο. Έτσι, συγκαταλέγονται στις ευπαθείς ομάδες της κοινωνίας μας, με αποτέλεσμα να διαβιούν με αίσθημα ντροπής.

Εκτός, όμως από τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, στις ευπαθείς ομάδες ανήκουν και τα Παιδιά. Και αυτό γιατί πληρώνουν το τίμημα για το ότι γεννήθηκαν φτωχά και σε μια χώρα που δεν είχε τίποτα άλλο εκτός από την εκμετάλλευση να τους προσφέρει.

Τα Παιδιά πλήττονται από τον Κοινωνικό Αποκλεισμό κυρίως έμμεσα από τους γονείς τους. Τα Παιδιά εξαρτούνται αποκλειστικά από τους μεγάλους για να φροντίσουν για το

μέλλον τους. Παιδιά που γεννήθηκαν με αναπηρίες, Παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκή οικογένεια, εξαιτίας όλων αυτών των κακουχιών, τα παιδιά αναγκάζονται να ζουν στο περιθώριο.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, υποχρεώνει τις χώρες να εξασφαλίσουν στα παιδιά τα δικαιώματα που καθορίζει. Σ' αυτά συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα στην καλή υγεία, την διατροφή, την εκπαίδευση και ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

Με την βοήθεια όλων των κοινωνικών οργανώσεων και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τα παιδιά μπαίνουν στην πρώτη προτεραιότητα στη ζωή μας καθώς και στα σχέδια των χωρών. Τα παιδιά είναι το μέλλον αυτού του πλανήτη και οφείλουμε όλοι να τα προστατεύσουμε από τον κοινωνικό αποκλεισμό που εμείς οι ίδιοι τα οδηγούμε. Φτιάχνοντας ειδικά προγράμματα καθώς και με τη συνεχή παρακολούθηση

Το ποσοστό των παιδιών που ζουν στη φτώχεια έχει αυξηθεί στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου. Η προστασία των παιδιών από την ακραία φτώχεια κατά την ανάπτυξη της οικονομίας μιας χώρας, είναι ένδειξη μιας πολιτισμένης κοινωνίας που μπορεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής ενός οικονομικά ανεπτυγμένου κράτους.

«Ο έλεγχος της παιδικής φτώχειας στις πλούσιες χώρες για το 2005 από το Ερευνητικό Κέντρο της UNICEF Innocenti παρουσιάζει ότι το ποσοστό των παιδιών που ζουν στην φτώχεια στον ανεπτυγμένο κόσμο έχει αυξηθεί σε 17 από 24 χώρες του ΟΟΣΑ για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Ανεξάρτητα του μέτρου που χρησιμοποιείται για την μέτρηση της φτώχειας, η κατάσταση των παιδιών φαίνεται να έχει χειροτερεύσει την τελευταία δεκαετία.

Η UNICEF πιστεύει ότι η αναστροφή αυτής της τάσης αποτελεί προτεραιότητα για τις χώρες του ΟΟΣΑ. Η ανοχή προς το είδος της φτώχειας που στερεί από ένα παιδί τις ευκαιρίες που θεωρούνται φυσιολογικές για τα περισσότερα παιδιά αποτελεί παραβίαση της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού με την οποία δεσμεύονται σχεδόν όλες οι χώρες του ΟΟΣΑ. Η μείωση της παιδικής φτώχειας αποτελεί μέτρο προόδου προς την κοινωνική συνοχή, την ισότητα στις ευκαιρίες και την επένδυση τόσο στα παιδιά του σήμερα όσο και στον κόσμο του αύριο».(UNICEF – ΕΚΘΕΣΕΙΣ INNOCENTI)

Ο υποτιμητικός και περιφρονητικός τρόπος αντιμετώπισης της διαφορετικότητας των ανθρώπων είναι γνωστός από παλιά, σχεδόν ανήκει στην αιωνιότητα της ανθρώπινης ιστορίας.

Οι κοινωνίες πάντα συμπεριφέρονταν μειωτικά στους φτωχούς, τους ανάπηρους, τους ψυχικά άρρωστους ακόμα και στους ξένους.

Η προκατάληψη λοιπόν για τον διαφορετικό άνθρωπο έχει τις ρίζες της στο πολύ μακρινό παρελθόν. Από τότε υπήρχαν οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες, με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους την διαφορετική ράτσα (η λέξη προέρχεται από την αραβική ras και σημαίνει κεφάλι). Από αυτή τη λέξη προήλθε ο ρατσισμός, δηλαδή ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση, σε βάση τη φυλή, μικρών ομάδων από τα δικαιώματα και τα προνόμια, που απολαμβάνει η ευρύτερη κοινωνία.

Η ετερότητα, δηλαδή το να είναι κάποιος διαφορετικός από τους άλλους και να ανήκει σε αριθμητικά μικρότερες πληθυσμιακές ομάδες, δείχνει να είναι ένα από τα κυριότερα στοιχεία του κοινωνικού αποκλεισμού και του ρατσισμού.

Ένα άτομο γίνεται θύμα του κοινωνικού αποκλεισμού, επειδή και μόνον ανήκει σε μια ομάδα με συγκεκριμένα και διαφορετικά χαρακτηριστικά, κοινωνικά, οικονομικά, επαγγελματικά, ή επειδή πάσχει από οργανική, πνευματική ή ψυχική αρρώστια. Τα άτομα που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό δοκιμάζονται σκληρά, συναντούν συνεχώς εμπόδια στην άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων τους, όπως είναι η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση, μέσα στην κοινωνία, που ζουν. Η παραβίαση των ατομικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων τους είναι γι αυτούς μια διαρκής τραυματική εμπειρία, που τα αναγκάζει να ζουν σε συνθήκες κυριολεκτικά ανεπίτρεπτης εξαθλίωσης.

2. Φτώχεια και Κοινωνικός αποκλεισμός

Η φτώχεια είναι ένας συγγενικός τομέας του κοινωνικού αποκλεισμού για την οποία ήδη είναι δυνατή η συλλογή και η αποτίμηση των πρώτων προσπαθειών καταγραφής και σύγκρισης του φαινομένου στα κράτη – μέλη της Ένωσης . Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στατιστικά στοιχεία , για το έτος 1999 ορίζεται ότι το 15% των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετώπιζαν άμεσα τον κίνδυνο της φτώχειας . Με άλλα λόγια 60 περίπου εκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν κατά το έτος αυτό , σε νοικοκυριά με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος , ενώ περίπου οι μισοί από αυτούς ζούσαν κάτω από αυτό το όριο επί τρία συναπτά έτη .

«Οι περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει για τη φτώχεια στην Ελλάδα συμφωνούν στα βασικά τους συμπεράσματα ως τα συνολικά ποσοστά της σχετικής φτώχειας, τις ομάδες του πληθυσμού όπου εντοπίζονται ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας και τις διαχρονικές τάσεις εξέλιξης της φτώχειας (Τσακλόγλου,1991:62).Στην έρευνα φτώχειας των Καραγιωργα κ.α(1990:63), εκτιμήθηκε ότι το 1981-1982το 20.6% των νοικοκυριών της Ελλάδας, ή το 22.4% του συνολικού πληθυσμού, είχε κατανάλωση μικρότερη από τη γραμμή φτώχειας (που ορίστηκε ίση με το 55% της μέσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης) Η έρευνα αυτή καθώς και η έρευνα του Τσακλόγλου (1998:62) και εκείνη του κανελλόπουλου (1986:63) βρίσκουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας ανάμεσα στα νοικοκυριά που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές, νοικοκυριά με 6 ή περισσότερα μέλη, νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 75 ετών, νοικοκυριά με αρχηγό γεωργό ή κτηνοτρόφο.

Οι χρονιές 1974 και 1981-1982, χρονιές διεξαγωγής της έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών της Ε Σ Υ Ε, της οποίας και είναι τα δεδομένα που αναλύονται, εκείνες τις χρονιές έχουμε τις έρευνες των Καραγιωργα κ.α(1974:63) και του Τσακλόγλου(1991:63) όπου εξετάζουν την μεταβολή των ποσοστών φτώχειας και διαπιστώνουν μια εντυπωσιακή μείωση της απόλυτης και της σχετικής φτώχειας μεταξύ 1974 και 1981-1982. Όπως επισημαίνει όμως ο Τσακλόγλου (1991:63),παρ' όλη αυτή τη μείωση, το 1981-1982 το ποσοστό της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα.(20.6%) ήταν σημαντικά υψηλότερο του κοινοτικού μέσου όρου (11.4%) .

Η έρευνα των Καραγιωργα κ.α(1974:63) ασχολείται και με μη εισοδηματικές διαστάσεις του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα. Ως προς τις συνθήκες διαβίωσης , τα φτωχά νοικοκυριά βρέθηκαν να έχουν μεγαλύτερη πυκνοκατοίκηση, λιγότερες ανέσεις κατοικίας και λιγότερα διαρκή καταναλωτικά αγαθά.

Στον τομέα της υγείας διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά. Οι φτωχοί είχαν ψηλότερους δείκτες νοσηρότητας από τους μη φτωχούς καθώς και υψηλότερη πιθανότητα θανάτου για όλες τις κατηγορίες νόσων. διαπιστώθηκε επίσης ότι οι φτωχοί παραμένουν στα νοσοκομεία για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από τους μη φτωχούς.

Τα αποτελέσματα των περισσότερων ερευνών για τη φτώχεια στην Ελλάδα συμπεραίνουν ότι, οικογένειες όπου ο αρχηγός τους έχει χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό φτώχειας. Στην έρευνα των Καραγιωργα κ.α(1974:63), διερευνήθηκε ποιο ρόλο παίζει η εκπαίδευση στη μεταβίβαση της φτώχειας από γενιά σε γενιά. Οι φτωχές οικογένειες με γονείς χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου οδηγούν τα παιδιά τους στην πρόωρη διακοπή της εκπαίδευσής τους λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων με αποτέλεσμα τα παιδιά των συγκεκριμένων οικογενειών να μην έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και να καταλήγουν σε επαγγέλματα με χαμηλές αμοιβές όπως οι γονείς τους .

Σχεδόν όλες οι έρευνες της φτώχειας που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα χρησιμοποιούν τα ίδια στοιχεία ,δηλαδή εκείνα των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών της Ε Σ Υ Ε και ιδιαίτερα τα στοιχεία καταναλωτικών δαπανών αυτών των ερευνών με στοιχεία από άλλες πηγές. Επίσης οι έρευνες οικογενειακών Προϋπολογισμών είναι δειγματοληπτικές έρευνες νοικοκυριών, έτσι δεν αντιπροσωπεύονται στο δείγμα με τις πραγματικές τους πληθυσμιακές αναλογίες ορισμένες κατηγορίες του πληθυσμού που πλήττονται ιδιαίτερα από τη φτώχεια, όπως για παράδειγμα οι άστεγοι, οι λαθρομετανάστες, οι νομάδες όπως οι τσιγγάνοι ή τα άτομα που ζουν σε συλλογικές κατοικίες, όπως σε οίκους ευγηρίας ή σε φυλακές. Τέλος, τα τελευταία στοιχεία ΕΟΠ που αναλύονται στις υπάρχουσες έρευνες φτώχειας είναι εκείνα του 1981-1982, ενώ οι εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας ίσως έχουν οδηγήσει σε σημαντική μεταβολή της εικόνας της φτώχειας στην Ελλάδα.

«Όπως επισημάνθηκε στην Πρώτη Εθνική Έκθεση της Ελλάδας στο Παρατηρητήριο ,η διαδικασία της οικονομικής και ιδίως της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης, που γνώριζαν οι άλλες χώρες της κοινότητας, καθυστέρησε στην περίπτωση της Ελλάδας και τα κοινωνικά προβλήματα που συνόδευσαν αυτή τη διαδικασία στις άλλες χώρες δεν είχαν ακόμα κάνει έντονη την εμφάνιση τους στην Ελλάδα. Τώρα πλέον η διαδικασία της αναδιάρθρωσης βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη και τα σχετικά κοινωνικά προβλήματα έχουν εκδηλωθεί. Ένα από τα χαρακτηριστικά της αναπροσαρμογής είναι τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και ιδιαίτερα η μακροχρόνια ανεργία. Η εξάπλωση των άτυπων μορφών εργασίας αποτελεί ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της αναπροσαρμογής και συνήθως δεν παρέχουν την ίδια ασφάλεια και προστασία στους εργαζομένους όπως η κανονική μισθωτή εργασία. Ακόμα, άλλο χαρακτηριστικό της αναδιάρθρωσης είναι η έντονη περιφερειακή διαφοροποίηση ως προς τις επιπτώσεις της αναδιάρθρωσης στην απασχόληση.

Παραδοσιακά βιομηχανικά κέντρα, όπως το Λαύριο, η Εύβοια και η Αχαΐα, γνωρίζουν ιδιαίτερα έντονα την «αποβιομηχάνιση» και τα συνακόλουθα κοινωνικά προβλήματα». (Καβουνίδη, 2005:66)

Μια άλλη διαδικασία που έχει προκαλέσει τη δημιουργία καινούριων μορφών και συνδυασμών κοινωνικού αποκλεισμού είναι η μετανάστευση όπου στην πλειοψηφία της γίνεται από ανθρώπους που έχουν πολύ χαμηλό οικονομικό επίπεδο με αποτέλεσμα τα προβλήματα που δημιουργούνται να είναι πολύ σοβαρά. Τα διαπροσωπικά δίκτυα αποτελούν μια άλλη επίσης διαδικασία που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο και αυτή στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού έχοντας τις δικές τις επιπτώσεις στο φαινόμενο αυτό. Τα δίκτυα αυτά προσφέρουν άτυπη φροντίδα και βοήθεια σε διάφορες ομάδες πληθυσμού όπως τα ηλικιωμένα άτομα και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Τα τελευταία όμως χρόνια έχει υποστηριχθεί από παρατηρητές της Ελληνικής κοινωνίας ότι τα δίκτυα αυτά, λόγω της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης, υποστηρίζουν ότι

δεν προσφέρουν πια τις ίδιες υπηρεσίες όπως παλιά. Βέβαια δεν υπάρχουν έρευνες και στοιχεία που να επιβεβαιώνουν αυτές τις υποθέσεις ή να την διαψεύδουν. Φυσικά σε ένα κράτος όπως η Ελλάδα όπου είναι σχετικά υπανάπτυκτη και τα επίπεδα παροχής είναι υψηλά, αν υπάρξουν κάποιες αλλαγές στα επίπεδα παροχής άτυπης φροντίδας, οι επιπτώσεις που μπορεί να υπάρξουν σε κατηγορίες ανθρώπων με ιδιαίτερες ανάγκες σίγουρα θα είναι σοβαρές.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι οι σχέσεις των ατόμων ή ομάδων με τον καθένα από τους διάφορους μηχανισμούς παραγωγής ή διανομής πόρων δεν είναι ανεξάρτητες αλλά αλληλένδετες και μεταμορφώνονται και διαμορφώνονται με σύνθετο τρόπο από τις διαδικασίες της μεταβολής των οικογενειακών δικτύων, της μετανάστευσης και της οικονομικής αναδιάρθρωσης, διαφορετικά για τις διάφορες ομάδες πληθυσμού. Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε όταν ένα άτομο εντάσσεται σε διαπροσωπικά δίκτυα ή στην αγορά εργασίας τότε θα υπάρξουν διάφορες επιπτώσεις από την ένταξη αυτή επηρεάζοντας την πρόσβαση του ατόμου σε άλλους μηχανισμούς.

Συνοψίζοντας, λόγω της έλλειψης ερευνών είναι πολύ δύσκολο να ανακαλύψουμε εκείνες τις ομάδες οι οποίες κινδυνεύουν κάποια στιγμή να αντιμετωπίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Για αυτό το λόγο χρησιμοποιούμε κάποια δεδομένα ή υποθέσεις για συγγενικούς τομείς όπως είναι η φτώχεια αλλά και εκτιμούνται οι επιδράσεις κάποιων διαδικασιών και εξελίξεων που χαρακτηρίζουν σήμερα την ελληνική οικονομία και κοινωνία και που πιστεύεται ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση κάποιων προγραμμάτων αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Ομορφιά

Μέσα από την τρίτη αιτία του Κοινωνικού Αποκλεισμού, που οδηγεί ένα άτομο στον κοινωνικό αποκλεισμό, υπάγονται και οι αδύναμες ομάδες ή ευπαθείς ομάδες. Η αδυναμία των ατόμων μιας ομάδας, εξαιτίας της φτώχειας, της χαμηλής κοινωνικής διαστρωμάτωσης, της άσκησης κάποιου ταπεινού επαγγέλματος ή κάποιας αρρώστιας για παράδειγμα όπως ο καρκίνος, το AIDS, τις χρόνιες ασθένειες κ.α. , φέρνει στην επιφάνεια την αιώνια σύγκρουση των ανθρώπων για δύναμη και επικράτηση, με βασικό κίνητρο το μοίρασμα των αγαθών μεταξύ των λίγων.

Οι αδύναμες ή ευπαθείς ομάδες έχουν δεχθεί κατ' επανάληψη την βίαιη μεταχείριση και το στίγμα του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ευπαθείς ομάδες θεωρούνται:

- Οι μετανάστες
- Οι πρόσφυγες
- Οι παλινοστούντες
- Οι τσιγγάνοι
- Οι άνεργοι, όπου σε αυτή την ομάδα κατατάσσονται οι ηλικιωμένοι και οι νέοι
- Τα άτομα με αναπηρίες και χρόνιες ασθένειες
- Οι ψυχικά ασθενείς
- Οι χρήστες ουσιών
- Οι αποφυλακισμένοι
- Η τρίτη ηλικία
- Οι μονογονεϊκές οικογένειες
- Οι κάτοικοι παραμεθόριων περιοχών
- Οι άποροι
- Οι άστεγοι
- Τα άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό
- Οι φτωχοί

Στις αδύναμες ή ευπαθείς ομάδες της κοινωνίας μας, που αναφέραμε λίγο πιο πάνω, συγκαταλέγεται και μια ακόμη αδύναμη ομάδα, τα παιδιά.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός των παιδιών, οφείλεται στις ευπαθείς ομάδες. Τα παιδιά σαν ομάδα δεν είναι κοινωνικά αποκλεισμένα από την κοινωνία μας, αλλά μέσα από τις ευπαθείς ομάδες στις οποίες «ανήκουν» οι οικογένειές τους, επέρχεται ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Τέτοιες ομάδες παιδιών που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι:

- ❖ Τα παιδιά των προσφύγων
- ❖ Τα παιδιά των μεταναστών
- ❖ Τα παιδιά των παλιννοστούντων
- ❖ Τα παιδιά με ιδιές ανάγκες
- ❖ Οι ανήλικοι παραβάτες
- ❖ Τα παιδιά χρήστες ή πρώην χρήστες
- ❖ Τα παιδιά των τσιγγάνων
- ❖ Τα παιδιά χωρισμένων γονιών
- ❖ Τα φτωχά παιδιά
- ❖ Τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών
- ❖ Τα κακοποιημένα παιδιά

1. Μετανάστευση, Εκπαίδευση Μεταναστών Μαθητών

Η παρουσία μεγάλου πληθυσμού μεταναστών στην Ελλάδα ιδιαίτερα μετά το 1990 επέφερε μεγάλες αλλαγές τόσο σε δημογραφικό όσο και σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Νέες και διαφορετικές ομάδες ανθρώπων εμφανίζονται στην ελληνική κοινωνία, οι οποίες αποτελούνται από μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες, αλλοδαπούς, καθεμία από τις οποίες διαθέτει διαφορετικά πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Η παρουσία αυτών των ομάδων στον ελληνικό χώρο, συνέβαλε στην δημιουργία ευκαιριών για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ δημιούργησε νέες ανάγκες σε πολλούς τομείς της ελληνικής κοινωνίας, ένας από τους οποίους είναι και ο τομέας της εκπαίδευσης.

Οι διεθνείς έρευνες απόδειξαν πως την ομάδα των αποκλεισμένων μαθητών κάθε κοινωνίας αποτελούν τα άτομα των κατωτέρων κοινωνικών στρωμάτων κάθε κοινωνίας, οι αλλοδαποί, οι παλιννοστούντες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και τα άτομα με γλωσσικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες.

Τα παιδιά των μεταναστών αντιμετωπίζουν μια άνιση σχολική αντιμετώπιση, που έχει αρνητική επίπτωση τόσο στην σχολική τους επίδοση όσο και στην εκπαίδευσή τους, αλλά και στην κοινωνική τους ένταξη στην κοινωνία.

Ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση εμφανίζεται σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο εντάσσονται παιδιά που μένουν εξαρχής εκτός του σχολείου, στο δεύτερο στάδιο οι μαθητές περιθωριοποιούνται μέσα στο σχολείο, οδηγούνται στη σχολική αποτυχία και μετά στην οριστική διακοπή της φοίτησης και στο τρίτο στάδιο εντάσσεται το μικρό ποσοστό των μαθητών που ολοκληρώνουν με επιτυχία όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

1.1. Σχολική Εκπαίδευση

Σχεδόν σε κάθε δημόσιο ελληνικό σχολείο τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στην επαρχία δίπλα στα παιδιά των ελλήνων φοιτούν και παιδιά μεταναστών.

Ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες μαθητές είναι οι γραφειοκρατικές δυσκολίες στην πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Όσα παιδιά καταφέρνουν με μεγάλη δυσκολία να φτάσουν μέχρι την πόρτα του σχολείου, φτάνοντας αντιμετωπίζουν ακόμη δυσκολίες. Η Ελληνική κοινωνία προβλέπει την πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης με την χορήγηση απαραίτητων δικαιολογητικών εγγραφής. Το πρόβλημα δημιουργείται για εκείνες τις κατηγορίες των μεταναστών που αδυνατούν να προσκομίσουν τα απαραίτητα έγγραφα, έστω και ελλιπή, είτε λόγω των συνθηκών που εγκατέλειψαν την χώρα τους, είτε λόγω της παράνομης παραμονής τους στην Ελλάδα.

Ένα ακόμα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες μαθητές, είναι το δίλλημα είτε να ακολουθήσουν τους κανόνες του νέου τους σχολικού περιβάλλοντος και να αποδεχτούν την καινούργια κουλτούρα και τα πρότυπα συμπεριφοράς των ντόπιων συμμαθητών τους, είτε να διατηρήσουν την δική τους κουλτούρα και ταυτότητα.

Οι αλλοδαποί μαθητές αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να ακολουθήσουν την καινούργια κουλτούρα των ντόπιων συμμαθητών τους, εξαιτίας της διαφοράς που υπάρχει στην γλώσσα, την θρησκεία και την διαφορά του πολιτισμού. Αν διαλέξουν να συνεχίσουν

τη δική τους κουλτούρα τότε αποκλείονται καθώς ενισχύεται η συνοχή της δικής τους ομάδας αλλά απομακρύνονται από τους γηγενείς συμμαθητές τους.

Οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μεταναστών μαθητών καθώς και το μορφωτικό κεφάλαιο που φέρνουν συχνά δεν αναγνωρίζεται ή αγνοείται από τους εκπαιδευτικούς.

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που συνδέεται άμεσα με την ένταξη στον εκπαιδευτικό μηχανισμό και την σχολική πορεία του μαθητή είναι η διαφορετική θρησκεία. Η διδασκαλία μέσα σε ένα άκαμπτο και μονοπολιτισμικό περιβάλλον προβάλλει τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής ως καλύτερο και την θρησκεία ως μόνη και αληθινή. Οι άλλες θρησκείες προσπερνιούνται ή στην καλύτερη περίπτωση συγκρίνονται με την κυρίαρχη αντίληψη του Χριστιανισμού.

Επίσης, ο μονοπολιτισμικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης έχει επιπτώσεις και στους γηγενείς μαθητές, ενθαρρύνοντας την δημιουργία εύφορου εδάφους για τον ρατσισμό, την υπεροψία και την άγνοια. Με τον τρόπο αυτό, η διδασκαλία των γηγενών μαθητών δεν διεγείρει την περιέργεια για τη γνώση για άλλες κοινωνίες, πολιτισμούς και θρησκείες. Ακόμη και στην περίπτωση όμως, που γίνεται μελέτη διαφορετικών πολιτισμών και κοινωνιών, η διαφορετικότητα αυτή εκλαμβάνεται από τη σκοπιά της δικής τους κουλτούρας, κι έτσι εμποδίζει την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και της κριτικής στάσης απέναντι σε αυτή τη διαφορετικότητα. Συχνά δημιουργείται η αντίληψη πως ο πολιτισμός μέσα στον οποίο μεγαλώνουν οι γηγενείς μαθητές είναι ο κυρίαρχος ή ο καλύτερος με συνέπεια την δημιουργία και παραγωγή στερεοτύπων για τους άλλους πολιτισμούς.

Κατά συνέπεια οι σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στις δύο ομάδες (γηγενείς και μετανάστες μαθητές) παρουσιάζονται προβληματικές. Συχνά οι γηγενείς μαθητές δυσκολεύονται να αποδεχτούν τους άλλους μαθητές, οι οποίοι με τη σειρά τους βιώνουν καθημερινά την διαφορετικότητα τους εντός και εκτός της σχολικής αίθουσας. Τα στερεότυπα που κουβαλούν γηγενείς μαθητές και εκπαιδευτικοί επηρεάζουν τα παιδιά των μειονοτήτων καθιστώντας δύσκολη την εκπαιδευτική και κοινωνική τους ένταξη.

Ένας ακόμα παράγοντας που συνδέεται άμεσα με την ένταξη στον εκπαιδευτικό μηχανισμό και την σχολική πορεία του μαθητή είναι το ζήτημα της γλώσσας. Η μη καλή γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί αιτία της σχολικής αποτυχίας των μεταναστών μαθητών. Η πρόοδος των μεταναστών μαθητών ως προς την εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής εξαρτάται και από τις ευκαιρίες που τους παρέχονται για να τη χρησιμοποιήσουν καθώς και από το βαθμό αλληλεπίδρασης με τους συμμαθητές τους που έχουν μητρική γλώσσα αυτήν της χώρας υποδοχής. Ένας υψηλός βαθμός ένταξης καθώς και η επικοινωνία με τους γηγενείς συμμαθητές σημαίνει ευκολότερη εκμάθηση της γλώσσας της

χώρας υποδοχής. Αντίθετα, όσοι περιθωριοποιούνται μέσα στο σχολείο και έχουν σχέσεις μόνο με μέλη της δικής τους εθνικής κοινότητας, δυσκολεύονται να μάθουν την γλώσσα.

Επίσης, συχνά η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας από τους εκπαιδευτικούς γίνεται με τις ίδιες μεθόδους στους μετανάστες μαθητές, που γίνεται και στους γηγενείς μαθητές χωρίς να λαμβάνει υπόψη οι διαφορετικές γλωσσικές καταβολές. Η κατάταξη των μεταναστών μαθητών σε μικρότερες τάξεις λόγω της έλλειψης καλής γνώσης της ελληνικής γλώσσας, οδηγεί τον μετανάστη μαθητή στην ανάπτυξη αισθημάτων αποξένωσης εφόσον απομακρύνεται από τους συμμαθητές του, που έχουν την ίδια ηλικία και δυσκολεύονται να αναπτύξουν σχέσεις με τους ηλικιακά μικρότερους.

Ο βαθμός εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης των μεταναστών μαθητών καθώς και η σχολική επίδοση επηρεάζεται από το αίσθημα του ανήκειν στην σχολική κοινότητα και από το βαθμό ενεργής συμμετοχής στις σχολικές δραστηριότητες.

Στην έρευνα τους οι Johnson, Crosnoe και Elder έδειξαν πως η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού του σχολείου, βάση της φυλής και εθνικότητας, επηρεάζει θετικά το αίσθημα του ανήκειν. Έτσι, οι μαθητές που πήγαιναν σε σχολεία με μεγαλύτερο το ποσοστό των μαθητών να ανήκει στην δική τους φυλή / εθνικότητα είχαν περισσότερο αναπτυγμένο το αίσθημα του ανήκειν.

1.2. Οικονομική κατάσταση

Η κακή οικονομική κατάσταση των οικογενειών των μεταναστών η οποία τις περισσότερες φορές είναι δεδομένη μιας και αυτός είναι ο κύριος λόγος που τις ωθεί στην μετανάστευση, δημιουργεί προβλήματα στην εκπαιδευτική πορεία των παιδιών. Η φτώχεια μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ικανότητα και την σχολική επίδοση των παιδιών. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα παιδιά αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το σχολείο για να συμβάλλουν στην οικονομική ενίσχυση της οικογένειάς τους.

Η οικογενειακή συνοχή είναι ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που ασκεί θετική επίδραση στη σχολική επίδοση του μαθητή. Ωστόσο στις μεταναστευτικές οικογένειες δύσκολα συναντάται, καθώς η συνοχή απειλείται περισσότερο εφόσον υπάρχουν περιπτώσεις που το παιδί αφήνει κάποιο μέλος της οικογένειας του στη χώρα υποδοχής αλλά και αντίστροφα κάποιο μέλος της οικογένειας εγκαταλείπει τη χώρα υποδοχής.

Εδώ πρέπει να αναφέρουμε πως γενικά ο βαθμός ένταξης ή αποκλεισμού των γονέων στην κοινωνία επηρεάζει και τον αντίστοιχο βαθμό ένταξης ή αποκλεισμού που θα

αποκτήσουν τα παιδιά τους. Σύμφωνα με τον Bynner, η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού είναι συνεχόμενη και κυκλική και μπορεί να επαναλαμβάνεται από γενιά σε γενιά. Η έλλειψη μόρφωσης των γονέων, η έλλειψη ενδιαφέροντος και υποστήριξης των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους καθώς και οι χαμηλές εκπαιδευτικές προσδοκίες για το μέλλον των παιδιών τους μπορούν να επηρεάσουν την σχολική επίδοση. Γενικότερα, οι δυσκολίες στη ζωή των γονέων, όπως τα εργασιακά προβλήματα λόγω χαμηλής εκπαίδευσης, η μακροχρόνια ανεργία είναι πιθανό να επηρεάσουν την σημασία της εκπαιδευτικής και εργασιακής επιτυχίας των παιδιών.

Τα στοιχεία των διεθνών ερευνών των ειδικών επιστημόνων και ερευνητών δείχνουν πως η ομάδα των αποκλεισμένων μαθητών κάθε κοινωνίας αποτελούν κοινωνικές ομάδες με συγκεκριμένα κοινωνιολογικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, καθώς και διαφορετική γλωσσική, κοινωνική και πολιτισμική σύνθεση. Αυτές τις ομάδες αποτελούν κυρίως οι μετανάστες και οι παλινοστούντες, ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός των οποίων μπορεί να οδηγήσει και σε περαιτέρω αποκλεισμό από άλλους τομείς κοινωνικής δράσης.

Η σχολική αποτυχία μαζί με την σχολική διαρροή αποτελούν μία από τις διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών μαθητών. Αποτέλεσμα είναι πολλά παιδιά να μένουν εξαρχής εκτός σχολείου.

Η προβληματική της εκπαίδευσης των μεταναστών μαθητών δεν αποτελεί κύριο ζήτημα μόνο της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά και άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Η επίσημη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στόχο έχει την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών μέσα από την ενσωμάτωση ή την ένταξη.

Η πρόκληση για την ελληνική κοινωνία είναι η δημιουργία δομών και θεσμών, που θα επιτρέπουν την ομαλή εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των παιδιών των μεταναστών και των παιδιών των άλλων πολιτισμικών ομάδων, καθώς και την ισότιμη αποδοχή τους, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας η παροχή ίσων ευκαιριών και προϋποθέσεων για εκπαίδευση, μόρφωση και υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις πρέπει να αποτελεί κεκτημένο δικαίωμα για όλες τις πολιτισμικές ομάδες.

2. Ο Κοινωνικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων και κατά συνέπεια και των Τσιγγανόπουλων.

Ο λαός των Τσιγγάνων κάνει την εμφάνισή του στην Κεντρική Ευρώπη στις αρχές του 15^{ου} αιώνα, συνοδευόμενοι από πληθώρα μύθων για την καταγωγή τους, και το σκοπό της περιπλάνησής τους και της ταυτότητας τους. Λαός της προφορικής παράδοσης, χωρίς γραπτή γλώσσα, οι Τσιγγάνοι αναγκάστηκαν να αναπτύξουν στρατηγικές επιβίωσης και προσαρμοστικότητας. Είναι εσωστρεφής λαός και τηρούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, χωρίς να αφήνουν να τους επηρεάζει το εξωτερικό περιβάλλον της κοινωνίας.

Η γλώσσα των Τσιγγάνων (Ρομανί) έχει τις ρίζες της στην βόρεια Ινδία. Τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων διαφέρουν από τόπο σε τόπο και αυτό οφείλεται στις συνθήκες που ζουν και από τους διάφορους λαούς. Παρόλα αυτά οι τσιγγάνοι είναι συνηθισμένοι στις κακουχίες από μικρή ηλικία. Γι' αυτό δεν καταβάλλονται εύκολα από την πείνα και τις καιρικές συνθήκες και παρά την άστατη και περιπετειώδη ζωή τους πεθαίνουν σε μεγάλη ηλικία. Εγκαθίστανται στα χωρία και τις κωμοπόλεις και μεταφέρουν από τόπο σε τόπο τις σκηνές τους, τα φτωχικά κλινοσκεπάσματα και τα μαγειρικά τους σκεύη.

Οι Τσιγγάνοι είναι διάσπαρτοι σ' όλη σχεδόν την Ελλάδα. Σε εκατοντάδες κοινότητες υπάρχουν μόνιμοι ή προσωρινοί οικισμοί τους. Εξαιτίας, όμως, της δουλειάς τους, τριγυρίζουν σ' όλες τις πόλεις και τα χωρία της χώρας. Έτσι, κι ανεξάρτητα απ' τη δημογραφική εθνολογική σύνθεση της τοπικής κοινωνίας, οι Τσιγγάνοι δεν είναι άγνωστοι, είναι μάλλον οι διπλανοί μας άγνωστοι. Οι Τσιγγάνοι αποτελούν μια διακριτή κουλτούρα μέσα στα πλαίσια της Ελληνικής κοινωνίας, έχοντας υιοθετήσει πολλά στοιχεία από αυτήν.

2.1. Λόγοι που εξαιτίας τους, οδηγούνται στον Κοινωνικό Αποκλεισμό.

Από τον καιρό της εμφάνισής των Τσιγγάνων, τους βρίσκουμε να ζουν στο περιθώριο, μακριά από τους οικισμούς σε υποβαθμισμένες περιοχές δίπλα στις πιο ασύμβατες προς κατοικία χρήσεις γης.

Η πολιτεία φαίνεται πως ξεφορτώνεται τους τσιγγάνους σε δήμους με χαρακτηριστικά υποβάθμισης. Η απόρριψη των τσιγγάνων από την κοινωνική δομή της πόλης εκφράζεται από την απομάκρυνση τους από τον αστικό χώρο. Κακουχίες και πείνα, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζουν την ζωή των Τσιγγάνων σε όλη την

Ευρώπη. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 80% των ενηλίκων τσιγγάνων είναι αναλφάβητοι και πάνω από το 50% των παιδιών τους δεν περνούν το κατώφλι του σχολείου.

Το ερώτημα είναι αν τα τσιγγανόπουλα είναι εχθρικά στο σχολείο, ή το σχολείο είναι εχθρικό προς τα τσιγγανόπουλα έτσι όπως είναι οργανωμένο.

Οι λόγοι οι οποίους κρατούν μακριά τα τσιγγανόπουλα από το σχολείο είναι απλοί :

Τα Τσιγγανόπουλα έρχονται στο σχολείο γνωρίζοντας μια διαφορετική μητρική γλώσσα και δεν γνωρίζουν καθόλου ή λίγο τα Ελληνικά.

Έρχονται από ένα κόσμο φτώχειας και αναλφαβητισμού όπου το βιβλίο δεν υπάρχει ούτε σαν έννοια.

Με την είσοδό τους στο σχολείο έρχονται σε επαφή με μια κοινότητα γεμάτη προκαταλήψεις, εχθρότητα, και όχι σπάνια ρατσισμό απέναντί τους.

Τα Τσιγγανόπουλα ακολουθούν όλη την οικογένεια στην μετακίνηση τους για την επιβίωση ακόμα και όταν έχουν σχολείο με αποτέλεσμα να το αφήνουν.

Ζουν σε περιοχές όπου βρίσκονται μακριά από την κοινωνία και από τον εξοπλισμό των σχολείων.

Συμμετέχουν στην αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος από πολύ μικρή ηλικία (παιδική εργασία).

Με δύο λόγια μπορούμε να πούμε πως ο τρόπος ζωής των τσιγγάνων δεν είναι συμβατός με την μορφή οργάνωσης της κοινωνίας και του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι πολιτεία πιστεύει πως οι τσιγγάνοι πρέπει να αλλάξουν τρόπο ζωής για να υπάρξει συμβατότητα μεταξύ αυτών και του σχολείου.

Όμως δεν φτάνει να αλλάξει ο μόνο ο τρόπος ζωής των τσιγγάνων αλλά απαιτείται και εκπαίδευση των δασκάλων για να εκπαιδεύσουν τους τσιγγάνους, καθώς και ίδρυση σχολείων κοντά σε περιοχές που κατοικούν τσιγγάνοι και μαζική ένταξη των τσιγγανόπουλων σ' αυτά. Όλοι οι Τσιγγάνοι θα πρέπει να ενημερωθούν για την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης από άτομα εκπαιδευμένα.

3. Άτομα με ειδικές ανάγκες

Άτομα με ειδικές ανάγκες είναι τα άτομα που παρουσιάζουν λειτουργικές βλάβες, ανικανότητες, αδυναμίες, αναπηρίες ή συνδυασμό αυτών π.χ. παραπληγικοί, τετραπληγικοί, τυφλοί, κωφοί, άτομα με κινητικές αναπηρίες κ.λπ.

Επιπλέον, υπάρχει μία ακόμα κατηγορία τα εμποδιζόμενα άτομα, που περιλαμβάνει άτομα με ειδικές ανάγκες, εγκύους, υπερήλικες και γενικώς εκείνα τα άτομα που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες στην αυτόνομη διαβίωση και διακίνηση.

3.1. Άτομα με ειδικές ανάγκες – Ομάδα χρονίως πασχόντων

«Η ονομασία χρονίως πάσχοντες αφορά κυρίως άτομα που η πάθησή τους συνοδεύεται από σοβαρή και συνήθως μη ανατρέψιμη αναπηρία..

Στις χρόνιες παθήσεις η αναπηρία είναι συνήθως σωματική, λειτουργική, νοητική ή κάποιος συνδυασμός αυτών. Οι ψυχικές παθήσεις αποτελούν μια χωριστή κατηγορία, οι άνοιες, όμως, εμπίπτουν στο χώρο των χρονίως πασχόντων.

Ως χρόνιος άρρωστος ορίζεται ο άρρωστος που ανταποκρίνεται σε δύο κριτήρια :

A) το κριτήριο της διάγνωσης, ότι δηλαδή νοσεί από σχιζοφρενικές και συναισθηματικές διαταραχές και

B) το κριτήριο της εξάρτησης για οικονομική υποστήριξη από την οικογένεια ή την κοινωνική πρόνοια». (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:22)

3.2. Αιτίες που προκαλούν τον Κοινωνικό Αποκλεισμό στα άτομα με ειδικές ανάγκες

Στις ημέρες μας, η σχολική αποτυχία των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι βασική αιτία που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό. Η αναποτελεσματικότητα της υπάρχουσας εκπαιδευτικής πραγματικότητας της ένταξης παιδιών με ή χωρίς ανάγκες πρέπει να αντιμετωπιστεί ως αποτυχία του σχολείου. Και η αποτυχία αυτή στηρίζεται στην αντίφαση μεταξύ πρόθεσης του σχολείου να μορφώσει και να εντάξει και να οργανώσει, με αποτέλεσμα το φαινόμενο της σχολικής περιθωριοποίησης και του ευρύτερου κοινωνικού αποκλεισμού ατόμων με ειδικές ανάγκες αλλά και ευρύτερων ομάδων του πληθυσμού.

Εκτός από την σχολική αποτυχία υπάρχουν και άλλες αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες:

Η κοινωνική προκατάληψη, με τον κοινωνικό ρατσισμό που ως νοοτροπία, εξακολουθούν να αποτελούν δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας μας, η έλλειψη από πλευράς της πολιτείας, ολοκληρωμένου κεντρικού σχεδιασμού, που να συνδυάζει τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία με την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση και τον

επαγγελματικό προσανατολισμό, είναι ακόμα μερικές από τις βασικές αιτίες που οδηγούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Επίσης, οι αλλαγές που γίνονται στην αγορά εργασίας, στις νέες τεχνολογίες και στο οικονομικό περιβάλλον γενικότερα, χωρίς τα άτομα με αναπηρία να υποβοηθούνται με την δημιουργία των αναγκαίων υποστηρικτικών δομών, ώστε να είναι σε θέση να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Η διοικητική γραφειοκρατία σε σχέση με την λειτουργία του μηχανισμού των αναγκαστικών τοποθετήσεων σε θέσεις εργασίας, καθώς και η έλλειψη υποδομών πρόσβασης των αναπήρων, όπως προσβάσιμα κτήρια, μεταφορές και άλλα, με συνέπεια τα άτομα με αναπηρία να μη διευκολύνονται να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή.

3.3. Μέτρα αντιμετώπισης κατά του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Ο κοινωνικός αποκλεισμός των αναπήρων από την αγορά εργασίας, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, έχει προσλάβει εκρηκτικές διαστάσεις. Ο κεντρικός σχεδιασμός, από πλευράς πολιτείας για την απασχόληση των αναπήρων που θα αποβλέπει στην μελέτη της αγοράς εργασίας στις δυνατότητες αποκατάστασης των αναπήρων σε επαγγέλματα που μπορούν αποτελεσματικά να ασκήσουν, με την καθιέρωση του μητρώου αναπηρίας και την δημιουργία παράλληλων βάσεων δεδομένων, καθώς και η ψήφιση νόμου αποκλειστικά για την απασχόληση των αναπήρων είναι μερικά από τα μέτρα που πρέπει να πάρει η πολιτεία για την αντιμετώπιση της ανεργίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Οι κοινωνικές προκαταλήψεις, αλλά και η μη επαρκής επαγγελματική κατάρτιση, αποτελούν τους βασικούς λόγους άρνησης για προλήψεις εργαζομένων με αναπηρία. Ιδιαίτερα οι επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα αρνούνται συστηματικά να προσλάβουν άτομα με αναπηρία σε θέσεις εργασίας.

Η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την διασφάλιση από την πολιτεία ίσων ευκαιριών και η θέσπιση κινήτρων με διάφορες εναλλακτικές μορφές, σε επιχειρήσεις που απασχολούν άτομα με αναπηρία, είναι μέτρα που πρέπει να λάβουν η πολιτεία και οι επιχειρήσεις για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού κατά των ατόμων με ειδικές ανάγκες αλλά και για ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας.

4. Σχέση μεταξύ Κοινωνικού Αποκλεισμού και χρήσης ναρκωτικών (παιδιών και ατόμων νεαρής ηλικίας).

Τα ναρκωτικά είναι τοξικές ουσίες, των οποίων η επανειλημμένη κατανάλωση οδηγεί σε δηλητηρίαση του οργανισμού. Κύριο γνώρισμα είναι ότι δρουν στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλούν εξάρτηση του ατόμου απ' αυτές, δηλαδή προκαλούν συνεχή ανάγκη ή επιθυμία για συνεχή χρήση του ναρκωτικού. Ο οργανισμός του χρήστη παρουσιάζει σύντομα το φαινόμενο της ανοχής, αφού από τη συνεχή ζήτηση και αύξηση της ουσίας, ο οργανισμός έχει ανοσοποιηθεί. Έτσι, η αναπόφευκτη και ολοένα αυξανόμενη τροφοδότηση του οργανισμού με τις τοξικές αυτές ουσίες προκαλεί τελικά βλάβη στις λειτουργίες του εγκεφάλου.

Οι χρήστες είναι συνήθως άτομα νεαρής ηλικίας με ριψοκίνδυνο χαρακτήρα, που στην αρχή της χρήσης νομίζουν ότι θα ελέγξουν την εξάρτηση, ή άτομα αγχώδη και συναισθηματικώς ανώριμα, που δεν μπορούν ν' αντιμετωπίσουν οδυνηρές γι' αυτά συναισθηματικές καταστάσεις, όπως η απογοήτευση και ο φόβος, που βρίσκουν σαν λύση τη φυγή από την κοινωνική πραγματικότητα. Όπου σημαντικός παράγοντας που οδηγεί στα ναρκωτικά είναι η πίεση των ομηλίκων τους. Το αντικείμενο της τοξικομανίας είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα όπου στις μέρες μας θεωρείται ως πρόβλημα των νεαρών ατόμων-παιδιών (πρόβλημα της νεολαίας). Το ενδιαφέρον των ανθρώπων αυτών που διακινούν τα ναρκωτικά, στρέφεται προ πάντων σε νεαρά άτομα παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, συνήθως ευκατάστατα, επιπόλαια και δήθεν χειραφετημένα, στα οποία τα ναρκωτικά προσφέρονται στην αρχή δωρεάν έξω από τα σχολεία, μέχρις ότου τα θύματα εθισθούν στη χρήση τους.

Στα ευάλωτα νεαρά άτομα αναφέρεται ότι η χρήση ναρκωτικών είναι συχνή, υψηλό ποσοστό επικράτησης διαπιστώνεται στα παιδιά που αντιμετωπίζουν οικογενειακά και κοινωνικά προβλήματα ή προβλήματα στο σχολείο. Αρκετές μελέτες αναφέρουν ότι παιδιά που έχουν δεχθεί σεξουαλική ή σωματική κακοποίηση μέσα στην οικογένεια διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο χρήσης ναρκωτικών όταν ενηλικιωθούν. Τα προβλήματα στο σχολείο είναι άλλος ένας παράγοντας κινδύνου για τη χρήση ναρκωτικών, σε υψηλό ποσοστό επικράτησης της χρήσης ναρκωτικών αναφέρεται σε παιδιά που δεν πηγαίνουν σε σχολείο, σε παιδιά που είναι τρόφιμοι αναμορφωτηρίων και σε παιδιά με χαμηλούς βαθμούς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξάπλωση των ναρκωτικών μεταξύ των μαθητών και των σπουδαστών.

4.1. Λόγοι Κοινωνικού Αποκλεισμού των χρηστών ναρκωτικών

Ο τοξικομανής είναι πολλαπλά αποκλεισμένος από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει μια κοινωνία στα μέλη της, ενώ μπορεί να του καταλογισθεί, συγχρόνως, ότι είναι υπαίτιος της κατάστασης του, επειδή ο ίδιος την έχει επιλέξει. Οι χρήστες ναρκωτικών έχουν μία αρνητική εικόνα και αντιμετωπίζουν εχθρικότητα από τον γενικό πληθυσμό και τις δημόσιες αρχές.

Στους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που συνδέονται με τη χρήση ναρκωτικών περιλαμβάνονται το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, η πρόωγη αποχώρηση και εγκατάλειψη του σχολείου, η ανεργία, οι χαμηλοί μισθοί και τα δύσκολα επαγγέλματα, το χαμηλό εισόδημα και τα χρέη, η έλλειψη ασφαλούς στέγης και ο κοινωνικός στιγματισμός.

4.2. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χρήστες ναρκωτικών

Πέρα από τις επιπτώσεις για την υγεία, οι χρήστες ναρκωτικών μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την πρόσβαση σε περίθαλψη λόγω της απροθυμίας τους να απευθυνθούν σε υπηρεσίες ή λόγω περιορισμένης εκπαίδευσης, χαμηλού βαθμού υποδοχής τους από τις γενικές ιατρικές υπηρεσίες και ιδιαίτερα προβλήματα υγείας για τα οποία δεν διατίθενται κατάλληλες υπηρεσίες.

Η χρόνια χρήση των ναρκωτικών προκαλεί κατά περίπτωση προοδευτική φθορά και καταρράκωση του οργανισμού, σωματική καχεξία, μείωση της αντοχής του οργανισμού στις ασθένειες, πτώση της απόδοσης στις αθλητικές δραστηριότητες και την κοινωνική ζωή, κάμψη της σεξουαλικής ικανότητας και γέννηση προβληματικών παιδιών. Τα παιδιά της ηρωινομανούς μητέρας εμφανίζουν μόλις γεννηθούν, συμπτώματα στέρησης και εξάρτησης, όπως τρεμούλα, οξείες πεπτικές και αναπνευστικές διαταραχές.

Επιπλέον, πρέπει να τονισθεί η εξάπλωση που έχει αρχίσει ν' αποκτά το σύνδρομο του AIDS στους κύκλους των τοξικομανών με ενδοφλέβιες ενέσεις, λόγω της ευκολίας με την οποία μπορεί να μεταδοθεί το AIDS από τη σύριγγα.

4.3. Μέτρα αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού των νεαρών χρηστών ναρκωτικών

Σήμερα στη χώρα μας, ο θάνατος από τα ναρκωτικά είναι πλέον πραγματικό γεγονός. Εάν μάλιστα σκεφτεί κανείς ότι πέρα από τα επίσημα στοιχεία για θανάτους από ναρκωτικά, πολλοί άλλοι θάνατοι οφείλονται επίσης έμμεσα στην τοξικομανία (λοιμώξεις, ηπατίτιδα, ανακοπή καρδιάς, αυτοκτονία, AIDS, τροχαία δυστυχήματα, σηψαιμία, κώμα, είναι οι συνήθεις επιφανειακές αιτίες τέτοιων θανάτων) ή μένουν κρυφοί, τότε εύλογα, νομίζω, γίνεται αντιληπτή η σημερινή έκταση του προβλήματος.

«Η απεξάρτηση των χρηστών δεν έχει σχέση μόνο μεταξύ τοξικομανή και τοξικής ουσίας αλλά και τοξικομανή με την οικογένεια και τοξικομανή με κοινωνία.

Σήμερα οι διεθνείς συνθήκες του ΟΗΕ προβλέπουν για τα συμβαλλόμενα Μέλη, μεταξύ των οποίων και η χώρα μας, κάποιες ρυθμίσεις. Τα Μέλη, αντί να καταδικάσουν τους παραβάτες που κάνουν κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, αντί να εκδίδουν απόφαση ποινικής δίωξης, να υποβάλουν τα άτομα αυτά σε θεραπεία, καθώς και την επανένταξη τους στην κοινωνία.

Στη χώρα μας υπάρχουν κάποιοι φορείς όπου βοηθούν για την ψυχική και σωματική απεξάρτηση των τοξικομανών ατόμων. Ένας από τους πιο σημαντικούς φορείς είναι το Κέντρο Θεραπείας και Εξάρτησης Ατόμων (ΚΕ.Θ.Ε.Α), που βασίζεται σε εκούσια διαδικασία εισαγωγής. Στο πλαίσιο του θεραπευτικού αυτού προγράμματος, λειτουργούν Κέντρα Ενημέρωσης, ένα Ειδικό Κέντρο Σωματικής Αποτοξίνωσης στη Σίνδο Θεσσαλονίκης για άτομα σε προχωρημένο στάδιο εξάρτησης και πέντε Θεραπευτικές Κοινότητες για αγωγή ψυχολογικής απεξάρτησης. Θα ήταν επομένως ευχής έργο να επεκταθούν το πρόγραμμα του ΚΕ.Θ.Ε.Α. ή άλλα παρεμφερή προγράμματα, παρά το υψηλότατο κόστος τους, και σε άλλες περιοχές της χώρας. Επίσης θα ήταν χρήσιμο να δοκιμασθεί ή δυνατότητα θεραπείας με βελονισμό ή με παραπλήσιες μεθόδους, καθώς και με χρήση υποκατάστατων ναρκωτικών ουσιών, που βαθμιαία απεθίζουν τον οργανισμό, όπως η μεθαδόνη, τουλάχιστον για τις σοβαρότερες περιπτώσεις». (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:34)

5. Μονογονεϊκές οικογένειες

Στην ελληνική κοινωνία που ζούμε σήμερα υπάρχουν πολλές οικογένειες οι οποίες για διαφορετικούς λόγους η κάθε μια από αυτές αποτελούνται από τα παιδιά και έναν γονιό, ο οποίος είτε είναι η μητέρα είτε ο πατέρας, αυτές οι οικογένειες ονομάζονται Μονογονεϊκές.

Μονογονεϊκές οικογένειες είναι οι οικογένειες που αποτελούνται από ένα γονιό (γυναίκα ή άντρα) και τα παιδιά του και είναι:

- διαζευγμένοι μόνοι γονείς,
- γονείς εκτός γάμου (ανύπαντρες μητέρες ή πατέρες),
- μόνοι γονείς λόγω θανάτου ή εγκατάλειψης ή προσωρινής απουσίας.

Είναι πραγματικότητα ότι οι οικογένειες με γυναίκα-αρχηγό αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα λόγω της υποβαθμισμένης θέσης της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία και της συντηρητικότητας των κοινωνιών. Σήμερα παρατηρείται αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, που είναι αποτέλεσμα διαζυγίου ή χωρισμού.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι προσωπικά, δηλαδή, αδυναμία να ξεπεράσουν χωρίς υποστηρικτική βοήθεια το πλέγμα των υπαρξιακών προβλημάτων, των ψυχολογικών, των κοινωνικών, των οικονομικών, που υφίστανται.

Τα προβλήματα αυτά μεγεθύνονται επικίνδυνα για τις γυναίκες-αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών με χαμηλά τυπικά προσόντα, οι οποίες για το λόγο αυτό αντιμετωπίζουν οξύτατο πρόβλημα ανεργίας.

Διαφαίνονται ψυχολογικά προβλήματα, όπως αίσθημα απόρριψης, χαμηλή αυτοεκτίμηση, φοβίες, ανασφάλειες, έλλειψη χρόνου και δυνατοτήτων για προσωπική ανάπτυξη, ατομική ισορροπία, ψυχαγωγία, επιμόρφωση.

Επίσης, στις μονογονεϊκές οικογένειες είναι έντονα τα επαγγελματικά προβλήματα όπως:

- υψηλή ανεργία, ελλιπή κατάρτιση,
- έλλειψη τυπικών προσόντων για υψηλά αμειβόμενες εργασίες,
- χαμηλές επαγγελματικές φιλοδοξίες και απαιτήσεις,
- αδυναμία και άγνοια πρόσβασης σε υπηρεσίες πληροφόρησης και επαγγελματικού προσανατολισμού.

Σαν συνέπεια των ανωτέρω προκύπτουν οικονομικά – οικογενειακά – κοινωνικά προβλήματα, όπως χαμηλό ατομικό και οικογενειακό εισόδημα, έλλειψη υπηρεσιών προνοιακού χαρακτήρα (παιδικούς σταθμούς, υποστηρικτικές δομές, σταθμούς οικογενειακής και ψυχολογικής φροντίδας κ.λπ.).

Επίσης, παρατηρείται κοινωνική μειονεξία και απομόνωση των γυναικών λόγω φύλου και άνισων ευκαιριών, υπερβολικών οικογενειακών ευθυνών, κοινωνικών προκαταλήψεων και κοινωνικού ρατσισμού, δυσκολιών στις σχέσεις με το άλλο φύλο. Προβλήματα στην άσκηση του γονεϊκού ρόλου και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, όπως μαθησιακές δυσκολίες, εφηβεία, νεανική παραβατικότητα, σχέσεις του παιδιού με το γονέα, επαγγελματικός προσανατολισμός εφήβων κ.λπ.

«Υπάρχει μεγάλη δυσκολία στην ακριβή εκτίμηση του συνολικού αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα, εξαιτίας της έλλειψης επαρκών στατιστικών δεδομένων. Στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 10% των οικογενειών με παιδιά είναι μονογονεϊκές.

Εκτιμάται το 2,6% των ενηλίκων ατόμων στην Ελλάδα ζουν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά. Εξάλλου, το 5% των νοικοκυριών με παιδιά κάτω των 18 ετών είναι μονογονεϊκά και έχουν στο μέγιστο ποσοστό τους αρχηγό γυναίκα (4%).

Η μονογονεϊκή οικογένεια δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, υπάρχουν, όμως, αναμφισβήτητα νέα χαρακτηριστικά που την διαφοροποιούν από εκείνη των προηγούμενων εποχών. Αυτό οφείλεται στην αύξηση του τύπου μονογονεϊκών οικογενειών, που είναι αποτέλεσμα διαζυγίου ή χωρισμού. Η περίπτωση των ανύπαντρων μητέρων συμβάλλει σε μικρότερο βαθμό στη διαμόρφωση του νέου φαινομένου στην Ελλάδα, ενώ ο αριθμός των χηρών συνεχώς μειώνεται, εξαιτίας των καλύτερων συνθηκών διαβίωσης». (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:40)

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα, που επηρεάζουν τη συγκρότηση και εφαρμογή αποτελεσματικής πολιτικής για τις μόνες μητέρες είναι η *ελλιπής πληροφόρηση* για την κοινωνική πραγματικότητα των μονογονεϊκών οικογενειών ως συγκεκριμένης κατηγορίας. Το γεγονός αυτό, σε συνάρτηση με άλλα χαρακτηριστικά που διέπουν το σχεδιασμό και την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής γενικά, αλλά και ειδικότερα αυτή που αποδέκτης της είναι οι γυναίκες και η παιδική ηλικία στην Ελλάδα, μας επιτρέπει να αμφισβητήσουμε την ικανότητα αυτής της πολιτικής να ικανοποιήσει τις υπάρχουσες ανάγκες και να υποστηρίξουμε ότι αυτή η πολιτική δημιουργεί ανισότητες, που αποβαίνουν εις βάρος των μονογονεϊκών οικογενειών, ενώ θα μπορούσε να ασκήσει διαφορετικό ρόλο, διασφαλίζοντας την προστασία μόνων μητέρων και των παιδιών, ταυτόχρονα με την αυτονομία τους.

Η ανάγκη για μία πιο ολοκληρωμένη και σφαιρική παρέμβαση στο πλαίσιο της οποίας μπορεί να αρθούν οι συνθήκες που οδηγούν στο δίλημμα της εξάρτησης από επιδόματα ή της ανεξαρτησίας μέσω της εργασίας για τις μόνες μητέρες, είναι σαφής.

Σε αντίθεση με την εξάρτηση από την κοινωνική πρόνοια, η ανεξαρτησία μέσω της εργασίας θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, γιατί η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής αποτελεί ένα σημαντικό δικαίωμα του πολίτη, δηλαδή κάθε μόνης μητέρας. Οι περιορισμοί στη δυνατότητα εξάσκησης αυτού του δικαιώματος εμπεριέχει στοιχεία κοινωνικού αποκλεισμού.

Κατά συνέπεια, ο επιδιωκόμενος στόχος θα πρέπει να είναι η στήριξη της μονογονεϊκής οικογένειας κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μη μειωθούν τα ατομικά κίνητρα και η δυνατότητα ατομικών επιλογών, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να δοθεί η δυνατότητα εγκαθίδρυσης ενός δικτύου που να είναι αποτέλεσμα της ατομικής, αλλά και της δημόσιας προσπάθειας.

«Στόχος της κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να είναι η άρση των αρνητικών συνεπειών της μονογονεϊκότητας, ιδιαίτερα σε ότι έχει σχέση με την τοποθέτηση στην αγορά εργασίας, βελτίωση στη ποιότητα ζωής τους, αποδοχή της μονογονεϊκής οικογένειας ως εναλλακτικής και αποδεκτής μορφής διαβίωσης με παράλληλη ενίσχυση της αυτογνωσίας, αυτοπεποίθησης και ικανότητας επίλυσης προβλημάτων, καταπολέμηση των στερεότυπων, αλλαγή συνείδησης και στάσεων στο συγγενικό περιβάλλον και τη τοπική κοινότητα, σε συνδυασμό με τη παράλληλη ενίσχυση της αυτογνωσίας και ταυτότητας των μόνων γονέων. Υπάρχουν ορισμένες ρυθμίσεις που μπορούν να ενσωματωθούν στο σύστημα κοινωνικής πολιτικής, ώστε αυτό να ανταποκρίνεται περισσότερο στη πραγματικότητα των μονογονεϊκών οικογενειών:

- α) Εξασφάλιση ενός ελαχίστου εισοδήματος, έτσι ώστε να υπάρχει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, με ταυτόχρονη θέσπιση μηχανισμών καταπολέμησης του αποκλεισμού τους.
- β) Καταβολή παροχών για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, με πλήρη ιατρο-φαρμακευτική κάλυψη στις μόνες μητέρες που χάνουν την εργασία τους, τέτοιων που να τις επιτρέπουν να διατηρήσουν εν μέρει το βιοτικό τους επίπεδο. Επίσης, δυνατότητα για καταβολή ενός ποσοστού των παροχών, ενώ βρίσκονται στη διαδικασία σταθεροποίησης στην αγορά εργασίας.
- γ) Δυνατότητα για μακρόχρονη άδεια από την εργασία για τη μόνη μητέρα σε μικρό παιδί, που να καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνική ασφάλιση.
- δ) Δυνατότητα κοινωνικής ασφάλισης για επαγγελματική εκπαίδευση, ανεξάρτητα από την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και τη θέση της μόνιμης μητέρας στην αγορά εργασίας». (Βλάχος – Κυρίτση, 2003:42)

6.Ανήλικοι παραβάτες

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη, η ραγδαία αύξηση της παραβατικότητας ανηλίκων απασχολεί έντονα τους ειδικούς, το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, την πολιτεία και προβάλλεται από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας . Επισημαίνουμε ότι ο όρος *παραβατικότητα* (*εγκληματικότητα*) είναι κοινωνικό-νομικός όρος που αντικατοπτρίζει μία μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς μεταξύ άλλων, η οποία όμως συνιστά παράβαση νομικού κανόνα (Νόβα-Καλτσούνη, 2001:272). Οι παραβατικοί νέοι ως επί το πλείστον ανήκουν στην υπό-ομάδα των παιδιών με σοβαρή Διαταραχή Διαγωγής (Δ.Δ.). Ο όρος *Διαταραχή Διαγωγής* (Δ.Δ.) είναι ψυχιατρικός και αναφέρεται σε παιδιά και νέους που εκδηλώνουν επαναλαμβανόμενη και επίμονη αντικοινωνική συμπεριφορά όπως επιθετικότητα, κλοπές, εμπρησμούς, φυγές από το σπίτι, αδικαιολόγητες απουσίες από το σχολείο, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, χρήση όπλων, βασανισμός π.χ. ζώων (Robins, 1991) .

Στην Ελλάδα οι ανήλικοι (7-17 ετών) αποτελούν τη μερίδα εκείνη του ποινικού πληθυσμού που, είτε διαπράττουν αξιόποινες πράξεις, είτε κρίνονται επικίνδυνοι για την κοινωνία λόγω της αντικοινωνικής τους συμπεριφοράς (με άλλα λόγια βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο»), μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο κατασταλτικών μηχανισμών στα πλαίσια του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Το αδικαιολόγητα χαμηλό όριο ηλικίας που τίθεται για τη δυνατότητα παρέμβασης του συστήματος δικαιοσύνης, η αναχρονιστική σωφρονιστική πολιτική που εξακολουθεί να επικρατεί στη χώρα μας και παράλληλα η σχεδόν πλήρης απουσία μέτρων πρόνοιας στον τομέα των ανηλίκων συνθέτουν το φάσμα της απαράδεκτης «μεταχείρισης» των νεαρών ατόμων.

Αναμφίβολα η επιβολή μέτρων από τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στις ηλικίες αυτές, και μάλιστα όταν αυτά έχουν ιδρυματικό χαρακτήρα, προκαθορίζει με μεγάλη βεβαιότητα την αρνητική μελλοντική εξέλιξη του ανήλικου ατόμου. Διότι εκτός από τις συνέπειες που επιφέρει η εμπλοκή οποιουδήποτε στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, σημαντικό ρόλο παίζει και το χρονικό σημείο της παρέμβασης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Όσο πιο νεαρό είναι το άτομο, τόσο μεγαλύτερος πρέπει να είναι και ο προβληματισμός μιας τέτοιας αντίδρασης.

Είναι γνωστό το ότι δεν υπάρχουν μελέτες στον ελληνικό χώρο σχετικές με την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος. Χωρίς την εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου εμφανίζεται άκαιρο και άστοχο το οποιοδήποτε νέο νομοθέτημα φέρεται ως έτοιμο να αντικαταστήσει την κρατούσα πρακτική ή να τη διανθίσει με τις διεθνείς σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις στο τομέα αυτό και ιδιαίτερα της μεταχείρισης των ανηλίκων.

Με βάση τα δημοσιευμένα στατιστικά στοιχεία της Υποδιεύθυνσης Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, 1999) δεν παρατηρείται αξιοσημείωτη αύξηση της νεανικής παραβατικότητας κατά την δεκαετία 1990-1999, όμως η συμμετοχή των ανηλίκων στη συνολική εγκληματικότητα (δηλαδή σε σχέση με την εγκληματικότητα όλων των ηλικιακών ομάδων κάθε έτους) εμφανίζεται σταθερή ανοδική τάση, από 12,9% το 1990 φθάνουμε στο 16.7% το 1999. Σημειώνουμε ότι το 1993 ο αριθμός των νέων κάτω των 21 που καταδικάστηκαν για πράξεις ποινικών αδικημάτων αντιστοιχούσε σε λιγότερο των 14% του συνολικού αριθμού καταδικών ενώ συγκριτικά στο Ηνωμένο Βασίλειο το αντίστοιχο ποσό ήταν 46% (Κουράκης, 2000).

«Τρεις είναι οι βασικότερες κατηγορίες αδικημάτων που διαπράττονται από εφήβους (13-17 ετών)(και μετεφήβους (18-20 ετών) και χαρακτηρίζουν την παραβατικότητά τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων (κατά κανόνα αφορούν παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, αλλά συμπεριλαμβάνονται και παραβάσεις περί των ναρκωτικών, παράνομη είσοδος στη χώρα και επαιτεία) – αυτές συνήθως ξεπερνούν το 70%. Ακολουθούντα τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας(ιδίως κλοπές και «κλοπές χρήσης» δικύκλων ή αυτοκινήτων με ποσοστό περί το 20%, και τέλος οι σωματικές βλάβες που κυμαίνονται από 2 έως 10% (βλέπε Διάγραμμα 1) Στα παιδιά (7-12 ετών) παρατηρείται μια εναλλαγή στη πρώτη θέση μεταξύ παραβάσεων των ειδικών ποινικών νόμων και των αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας. Ο Κουράκης σε μια συστηματική επισκόπηση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν την καταγεγραμμένη και ένδικη παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα από το 1984 έως το 1995 σημειώνει, ειδικότερα για την ηλικιακή ομάδα των 13-17 ετών, μια ελαφρά ανοδική τάση στις σωματικές βλάβες και τις προσβολές κατά της ιδιοκτησίας, ιδίως από το 1985/1986 και μετά, και μια εντονότερη αυξητική τάση στις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων που οφείλεται κυρίως στα τροχαία αδικήματα και αντικατοπτρίζει την έλλειψη της κυκλοφοριακής αγωγής (π.χ. το 1995, οι παραβάσεις Κ.Ο.Κ. αντιστοιχούσαν στο 95.2% του συνόλου των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων). Ο Κουράκης (Κουράκης, 2000) επισημαίνει ότι τέτοιου είδους παραβάσεις δεν μπορούν από μόνες τους να αποτελέσουν σοβαρή ένδειξη για το κατά πόσον αυξάνεται ή όχι διαχρονικά η «εγκληματικότητα» των εφήβων. Από την εξέταση όμως των στοιχείων που αφορούν σοβαρά αδικήματα (ανθρωποκτονίες από πρόθεση, σωματικές βλάβες από πρόθεση, βιασμούς και ληστείες) συμπεραίνει ότι «μέχρι στιγμής η βαριά παραβατικότητα των εφήβων κινείται σε σταθερώς χαμηλά επίπεδα» (χωρίς δηλαδή να εμφανίζει αυξητικές ή φθίνουσες τάσεις (Άρσις, 1995). Ενδεικτικά το 1995, από τις βεβαιωθείσες 16.706 παραβάσεις, οι 126, δηλ.ποσοστό 0.8%, ήταν σοβαρές.

Στη Λιεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού λαμβάνεται Πρόνοια και για τους ανήλικους κρατούμενους (άρθρο 9 παρ.4, 37 και 40 ΔΣΔΠ). Η Σύμβαση αναγνωρίζει σε κάθε παιδί καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση:

- α) που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής του αξίας.
- β) που να ενισχύει τον σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων,
- γ) που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του,
- δ) την ανάγκη για επανεξέτασή του στην κοινωνία και
- ε) την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία (βλ. άρθρο 40 παρ.1).

Στα δικαιώματα των παιδιών που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους με την ευρεία έννοια του όρου, όχι δηλαδή μόνο ως συνέπεια της προσωρινής κράτησης, της επιβολής ιδρυματικής αγωγής ως αναμορφωτικού μέτρου και της τελεσίδικης καταδίκης, αλλά και υπό τη μορφή της ιδρυματικής αγωγής ως μέτρου πρόνοιας.

Αυτή η διάταξη αναγνωρίζει ότι η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο (βλ. άρθρο 9 παρ.1 του ΔΣΑΠΔ και άρθρο 5 παρ.3 του Ελληνικού Συντάγματος), να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.

Για πρώτη φορά σε διεθνή σύμβαση (βλ. επίσης Κανόνες του Πεκίνου, κανόνας 19.1) αναγνωρίζει ότι το παιδί έχει δικαίωμα να είναι η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση «ένα έσχατο μέτρο» (a measure of last resort) και «της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» (the shortest appropriate period of time). Με την έκφραση «της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» εκφράζεται έμμεσα η σαφής αποδοκιμασία της διεθνούς κοινότητας κατά της σχετικώς αορίστου διάρκειας ποινής κατά της ελευθερίας ανηλίκων.

Δεδομένου ότι ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάσταση, η αυτοτελής ποινή κατά της ελευθερίας εφήβων στο ελληνικό δίκαιο, έχει ελάχιστη διάρκεια έξι μηνών, ανακύπτει το ζήτημα αν ο χρόνος αυτός ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ΔΣΔΠ. Το ερώτημα είναι αν η «μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια» της φυλάκισης εννοείται απολύτως ή μήπως ενόψει του σκοπού της κοινωνικής επανένταξης στο στάδιο έκτισης της ποινής θα πρέπει να προβλέπεται η μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια του ανάλογα με τις περιστάσεις.

Ο διαχωρισμός των ανηλίκων από τους ενηλίκους λόγω της ανάγκης προστασίας των ανηλίκων από επιβλαβείς επιρροές των ενηλίκων (κίνδυνος της «εγκληματογόνου μόλυνσης»)

αναγνωρίζεται και στη Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις «Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων».

Τέλος, οι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους προβλέπουν και το διαχωρισμό ανήλικων προσωρινά κρατούμενων από καταδικασμένους κρατούμενους ανηλίκους (κανόνας 17). Επιπλέον, οι Κανόνες αυτοί προβλέπουν για όλα τα καταστήματα κράτησης τον διαχωρισμό ανήλικων από τους ενήλικους, «εκτός αν είναι μέλη της ίδιας οικογένειας. Υπό ελεγχόμενες συνθήκες, οι ανήλικοι μπορούν να κρατηθούν μαζί με προσεκτικά επιλεγμένους ενήλικους ως μέρος ενός ειδικού προγράμματος που έχει αποδειχθεί ότι είναι ευεργετικό για τους εν λόγω ανηλίκους» (κανόνας 29).

Η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί αφενός στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα κράτησης και αφετέρου στην ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του. Μια προνομιακή μεταχείριση του ανήλικου κρατουμένου όσον αφορά το δικαίωμα διατήρησης της επαφής με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις δεν αναγνωρίζεται στο εσωτερικό ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο.

Επιπλέον, κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ταχείας πρόσβασης του παιδιού που στερείται την ελευθερία του σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση. Το δικαίωμα αυτό εν μέρει προκύπτει και από το άρθρο 14 παρ.3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο εγγυάται τη δυνατότητα επικοινωνίας του κατηγορουμένου με ένα δικηγόρο της επιλογής του (παρ.β') ή με ένα συνήγορο της επιλογής του (παρ.δ).

Στο πλαίσιο της ιδρυματικής μεταχείρισης γενικότερα πρέπει να αναφερθεί και η Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία όλων των ατόμων από βασανιστήρια και από κάθε άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία της 9.12.1975, καθώς και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας της 10.12.1984, η οποία επικυρώθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο με τον ν.1782/1988 («Κύρωση της σύμβασης κατά βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας»).

Επίσης, είναι απαραίτητο να αναφερθεί και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών. Με τον νόμο 2502/1997, άρθρο 1, κυρώνεται και έχει την ισχύ που ορίζει το άρθρο 28 παρ.1 του Συντάγματος η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών, που υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 25 Ιανουαρίου 1996». (Τσομπάνογλου Κορρές Γιαννοπούλου, 2005:273)

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ΄

ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Κατά την τελευταία δεκαετία, η κοινωνική αποκλειστικότητα έχει γίνει αντικείμενο διεπιστημονικών μελετών με την κοινωνική ψυχολογία να διαδραματίζει το ρόλο της πρωταρχικής θεωρητικής κλάσης. Διαφορετικοί επιστήμονες της συμπεριφοράς έχουν ασχοληθεί με το θέμα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Κατά τη διάρκεια του 1940, πολλοί θεωρητικοί οργάνωσαν ομάδες που ασχολήθηκαν με το θέμα και άρχισαν να ερευνούν λίγο διαφορετικά όψεις της αποκλειστικότητας. Η πρώτη ομάδα που έγινε μια κοινότητα οργάνωσε οργάνωσαν μελέτες αποκλειστικότητας με την ψυχολογία κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Η αποκλειστικότητα κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Η αποκλειστικότητα κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Η αποκλειστικότητα κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Η αποκλειστικότητα κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

Η αποκλειστικότητα κοινωνική αποκλειστικότητα (V. 1983, Μάκλις θ. 1982).

1. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαίδευση

Το σχολείο έχει αναλάβει προς διεκπεραίωση δύο αποστολές :

«Α)να προετοιμάζει και να παράγει την elite, με τη μετάδοση της επίσημης υψηλής κουλτούρας, και

Β)να διαπιστώνει ,να διαβαθμίζει και να πιστοποιεί την αδυναμία όσων δεν ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές και απαιτήσεις αυτής της κουλτούρας, με αποτέλεσμα να τους εγκλωβίζει σε κατευθύνσεις και επίπεδα εκπαίδευσης χαμηλότερης οικονομικής , κοινωνικής και πολιτιστικής αξίας, ή να τους αποκλείει (απορρίπτει) ή να τους ωθεί να αυτό-αποκλείονται (να διακόπτουν τη φοίτηση).

Η αποστολή -λειτουργία του σχολείου που μας ενδιαφέρει εδώ είναι η δεύτερη.» (στο ίδιο).

Η σχολική αποτυχία πριν από τη δεκαετία του 1960 δε συνιστούσε στην Ελλάδα, όπως και αλλού, κοινωνικό πρόβλημα. Δε γινόταν μέχρι τότε λόγος για αυτήν. Το αντίθετο:προτεινόταν το σχολείο, ιδιαίτερα της μέσης εκπαίδευσης, να γίνει αυστηρότερο και να απορρίπτει περισσότερους για να διασφαλίζει ένα υψηλό επίπεδο των γνώσεων και δεξιοτήτων και γενικότερα της κουλτούρας των αποφοίτων του. Κανένας δε συνέδεε τη σχολική αποτυχία και απόρριψη των μαθητών με την κοινωνική προέλευση τους. Το φαινόμενο της άνισης επίδοσης αποδιδόταν σε διαφορά κλίσεων, βιολογικών διαφορών και ψυχοϊατρικών προβλημάτων». (Isambert-Jamati V.,1985, Μυλωνάς Θ. 1982,).

Κατά τη δεκαετία του 1960, οπότε συνέβη η σχολική έκρηξη, εισήλθαν στο δευτεροβάθμιο σχολείο, και άρχισαν να ασκούν λίγο αργότερα έντονη πίεση και προς το Πανεπιστήμιο, υψηλά ποσοστά παιδιών των μέχρι τότε αποκλεισμένων από αυτό κοινωνικών κατηγοριών. Με μια σειρά μεταρρυθμιστικών επεμβάσεων (οι σπουδαιότερες :1959,1964,1976,)και το σχολείο από τη μεριά του ,κάτω από την πίεση της νέας κυρίαρχης ιδεολογίας της εξίσωσης των ευκαιριών στην εκπαίδευση, αναπροσάρμοσε το πρόγραμμα του ώστε να το καταστήσει περισσότερο προσιτό στη νέα πελατεία του. Μείωσε τις ώρες διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών και κατέστησε πιο επιεική τα κριτήρια εσωτερικών προαγωγών , ώστε να κρατήσει τη μέχρι πρότινος αποκλεισμένη αυτή πελατεία όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο «εντός» του. Μέσα σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο υποστήριξης της ενσωματωτικής και αφομοιωτικής λειτουργίας του σχολείου, η σχολική αποτυχία ενός μέρους των παιδιών των προ μιας -δυο δεκαετιών «εκτός » σχολείου, άρχισε να θεωρείται ως σκάνδαλο (Μυλωνάς Θ., 1993).

Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης σε Αμερική, Ευρώπη και Ελλάδα αναλύει το φαινόμενο και το αποδίδει από τη μια στις εγγενείς στην κοινωνική προέλευση (κοινωνική τάξη) «μειονεξίες»:ιστορία, είδος και τρόπος συγκρότησης του πολιτιστικού, κοινωνικού και οικονομικού κεφαλαίου που χαρακτηρίζει και το αντίστοιχο ταξικό habitus (Bourdieu P., 1979,1984),και από

την άλλη στην πιεστική επί του σχολείου λογική ενός συστήματος παραγωγής η οποία απαιτεί από αυτό την καλλιέργεια ιεραρχημένων εξειδικευμένων γνώσεων και ικανοτήτων και επιβάλλει ορισμένου τύπου σχέσεις κυριαρχίας.(Baudelot Chr., Establet R. 1971).

Το σχολείο ως τόπος συνάντησης και συνάρθρωσης των κοινωνικών ή ταξικών ανισοτήτων με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας λειτουργεί αναπαραγωγικά:παρά την διακηρυγμένη ιδεολογία του εκδημοκρατισμού και της εξίσωσης των ευκαιριών ευνοεί τους κοινωνικά ευνοημένους και φέρνει σε δυσχερέστερη σχέση τους μη ευνοημένους , κατά την επιτυχή έκφραση του Pierre Bourdieu.

Και το κάνει προσφέροντας στους πρώτους τα πτυχία υψηλότερης ανταλλακτικής αξίας στην αγορά εργασίας και στους δεύτερους τα πτυχία με ελάχιστη διεκδίκηση των διαθέσιμων θέσεων εργασίας . όσο μάλιστα αυτές είναι υψηλότερου κοινωνικού κύρους και οικονομικής απόδοσης .εκτός από τα προσόντα εκπαίδευσης –μόρφωσης ,(τίτλοι), παίζει σοβαρό ρόλο και το κοινωνικό κεφάλαιο (γνωριμιών) που είναι ανάλογο του κοινωνικού status της οικογένειας ,τότε γίνεται κατανοητό ότι οι αποκλεισμένοι διαθέτουν μειωμένα προσόντα και μέσα. Σε περιόδους μάλιστα δομικών αλλαγών, που συρρικνώνουν την αγορά εργασίας όπως συμβαίνει σήμερα , το τυπικό δίπλωμα ως διεκδικητικό προσόν θέσης εργασίας διατηρεί βέβαια την υπεροχή του ,αλλά ανταγωνίζεται πλέον και με άλλα επιπλέον κριτήρια (πείρα, ικανότητες ,δεξιότητες ,γενικές και ειδικές γνώσεις ,χαρακτηριστικά της προσωπικότητας κ.λ.π.) που επιβάλλει ως απαιτήσεις η αγορά (Boudon R.,1973, Girod R.,1981,Petit A.,1982,Cherkaoui M., 1992)

Όσοι αποτυγχάνουν στο σχολείο, δηλαδή όσοι δε φτάνουν σε ένα από την αγορά προσδιορισμένο επίπεδο γνώσεων και ειδίκευσης, ώστε να μπορούν να διεκδικούν μια θέση εργασίας ,στερούνται συνήθως και των άλλων υποστηρικτικών της διεκδίκησης δυνατοτήτων και συνιστούν μια ειδική κοινωνική κατηγορία ατόμων που απορριπτόμενα από το σχολείο εισέρχονται στις ζώνες εργασιακής αβεβαιότητας , δηλαδή στον προθάλαμο του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η σχολική αποτυχία, επειδή αφορά τουλάχιστον το 30% του μαθητικού πληθυσμού , καθίσταται σημαντικότατο κοινωνικό πρόβλημα, ιδιαίτερα σε περιόδους αυξημένης ανεργίας , αφού οδηγεί αργά ή γρήγορα σε ζώνες εργασιακής αβεβαιότητας, κοινωνικής ευπάθειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

«Όταν η «μηχανή» της εργασίας «» πετάει «» μέσα στη ζώνη του αποκλεισμού κατά τις περιόδους των καταιγίδων απολύσεων, ως απόβλητους , χιλιάδες εργαζομένους, π. χ 22.500 Έλληνες το Σεπτέμβριο του 1997, το κάνει με ορισμένα κριτήρια:απορρίπτει συνήθως πρώτους αυτούς με τα λιγότερα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα , δηλαδή εκείνους που είχαν αποτύχει στο σχολείο. Φαίνεται να υπάρχει μια λογική αναπαραγωγής στη διαδοχή των φάσεων από τη σχολική ως την κοινωνική απόρριψη:χαμηλό κοινωνικό status της οικογένειας ή της κοινωνικής κατηγορίας προέλευσης του μαθητή-σχολική αποτυχία –κοινωνική «ευπάθεια» -ανεργία –τελικό χαμηλό

κοινωνικό status- κοινωνικός αποκλεισμός .Παρότι τα σχετικά ποσοτικά εμπειρικά δεδομένα είναι περισσότερο περίπλοκα, εντούτοις αφήνουν να διαφανεί ότι τα διαπερνά και τα διασύνδεει αυτή η λογική αναπαραγωγής» .(Nasse Ph., 1992)

Το τις πταιει (Plaisance E., 1985) ή το τι πρέπει να γίνει για την κοινωνική και παιδαγωγική αντιμετώπιση του φαινομένου (CRESAS 1980, 3^η έκδ.),δεν μας ενδιαφέρει εδώ.

2. Οι αποκλεισμένοι του εσωτερικού σχολείου

Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι η σχολική αποτυχία που σχετίζεται στενά με τον αποκλεισμό δεν είναι ένα φαινόμενο ποσοτικά και ιστορικά διαπιστωμένο μόνο μετά την έξοδο από το σχολείο όλων όσοι αποτυγχάνουν. Και πριν από την έξοδο οι σχολικά «ευπαθείς» παραμένουν για ένα διάστημα , άλλοι μεγαλύτερο και άλλοι μικρότερο , «εντός», αλλά έχουν ήδη μπει σε περισσότερο ή λιγότερο ορατή τροχιά αποτυχίας. Συνιστούν την κατηγορία των μαθητών σε «εκκρεμότητα» που ή έχουν στρέψει το βλέμμα κατευθείαν προς την έξοδο, ή αναμένουν τη διοχέτευση απόρριψη τους σε «ειδικούς» χώρους «συγκέντρωσης » μέσα στο ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα, μέχρι να εξέλθουν και από εκεί σύντομα, συνήθως χωρίς αποδεικτικό αξίας .Αυτοί είναι οι «αποκλεισμένοι του εσωτερικού», όπως πολύ εύστοχα τους χαρακτηρίζουν οι Bourdieu P. Και Champagne P.,(1992).

Αυτή η λογική του εκπαιδευτικού συστήματος να αναβάλλει την απόρριψη και την έξοδο των μαθητών αυτής της κατηγορίας , να αφήνει να εμφανίζεται η έξοδος τους ως διαδικασία ατομικών περιπτώσεων που συμβαίνουν ανεξάρτητα η μία από την άλλη σε διάφορες στιγμές της σχολικής διαδρομής, και να την αντιμετωπίζει ως πιθανότητα και ενδεχόμενο για όλους τους μαθητές όλων των κοινωνικών κατηγοριών, δεν είναι κοινωνικά αθώα. Είναι μια λογική κατασκευής άλλοθι, μια λογική συγκάλυψης των όσων πράγματι διαπράττει το σχολείο εις βάρος των κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά «αδύνατων».Και τα διαπράττει εν ονόματι της ισότητας και της δημοκρατίας των άνισων.

Μετά τη δεκαετία του 1960 , με τη μαζική είσοδο και των παιδιών των μη ευνοημένων κοινωνικών κατηγοριών στη μέση εκπαίδευση, δημιουργήθηκε η ψευδαίσθηση ότι θα μπορούσαν και αυτά να πετύχουν όπως και όσο και τα παιδιά των ευνοημένων. Γρήγορα συνειδητοποιήθηκε ότι, όταν φτάνουν να παίρνουν και αυτά το απολυτήριο λυκείου, έχουν ήδη προκαλέσει τον πληθωρισμό και κατά συνέπεια την υποτίμηση του στην αγορά εργασίας. Έτσι, παρά την αύξηση των ετών παραμονής τους μέσα στο σχολικό σύστημα και την απόκτηση σχολικών τίτλων όλο και υψηλότερων βαθμίδων, δε βελτιώνουν ουσιαστικά τη θέση τους. Παραμένουν και πάλι στην

κατηγορία των σχετικά αποτυχημένων , αφού κυνηγούν ένα στόχο που συνεχώς απομακρύνεται ως αντικατοπτρισμός .Το οξύ πρόβλημα των ανισοτήτων έτσι μεταμορφώνεται αλλά δεν επιλύεται, ούτε και βελτιώνεται.(Castel R., 1995). «Τα παιδιά των κοινωνικά «εκτός » και όταν ακόμα παίρνουν το δρόμο του σχολείου , με την ελπίδα να βρεθούν «μέσα» , ύστερα από κάποιες ψευδαισθήσεις επιτυχίας αντιλαμβάνονται ότι τελικά πάλι βρίσκονται «έξω» .Το σχολείο τελικά για αυτά είναι εργασιακά και κοινωνικά σχεδόν άχρηστο.» (Θεοδώρου Μυλωνά , Νικολάου Μάνεση , 2001:567)

«Αυτή η κεκαλυμμένη αντίφαση εκδημοκρατισμού και αναπαραγωγής χαρακτηρίζει μια λογική κοινωνικής οργάνωσης η οποία τείνει όλο και περισσότερο να προσφέρει τα πάντα σε όλους, και ιδιαίτερα τα υλικά και συμβολικά καταναλωτικά αγαθά, ή ακόμα και τα πολιτικά, αλλά με τρόπο εικονικό , ψευδαισθητικό , σα να είναι αυτός ο τρόπος ο πιο κατάλληλος να διασφαλίζεται σε μερικούς η πραγματική , αποκλειστική και νόμιμη κατοχή αυτών των αγαθών».(Bourdieu P.et Champagne P., 1992:74)

3. Η υπόθεση μας

«Οι συχνές παρακολουθήσεις –παρατηρήσεις που γίνονται, από ερευνητική ομάδα, της καθημερινής ζωής ορισμένων Δημοτικών σχολείων, για να «καταλάβουμε», όπως υποδεικνύει ο Max Weber με τη θεωρία της Verstehen(1971),το «νόημα» που δίνουν οι δρώντες μέσα σε αυτά (μαθητές και δάσκαλοι) στις λεκτικές και στις μη λεκτικές τους σχέσεις και ανταλλαγές, στις αλληλοαποδοχές και αλληλοαπορρίψεις, μας προκάλεσαν μια σειρά από ερωτήματα, προβληματισμούς και απόπειρες εξηγήσεων (υποθέσεις)για τις λανθάνουσες εντός του σχολείου διεργασίες παραγωγής του φαινομένου του αποκλεισμού.

Εδώ θα εκθέσουμε μια μόνο από τις κατευθύνσεις της προβληματικής αυτής.

Η καταγραφή των κινήσεων, των έλξεων και απωθήσεων, των γειτνιασεων και των αποστάσεων των μαθητών μέσα στο σχολείο, μας υπέβαλε την ιδέα ότι ο γεωγραφικός χώρος του σχολείου προσδιορίζει τα όρια ενός κοινωνικού «πεδίου»,όπου εξελίσσεται μια αδιάκοπη προσπάθεια κυριαρχίας:συνάπτονται συμμαχίες και εκδηλώνονται απορρίψεις που περνάνε σχεδόν απαρατήρητες, αφού συνήθως είναι ασύνειδες ή ανομολόγητες. Το γεγονός για παράδειγμα ότι κάποια παιδιά ζωηρά, κινητικά, επιθετικά κατέχουν στα διαλείμματα το μεγαλύτερο κεντρικό τμήμα της αυλής και άλλα ησυχότερα και παθητικότερα κινούνται στις παρυφές, δεν αποδίδεται συνήθως παρά μόνο στον τύπο του χαρακτήρα τους .Το γεγονός ότι αρκετά παιδιά σιωπούν μέσα

στην τάξη και δεν μετέχουν όσο προσδοκείται στις διδακτικές διεργασίες, συχνά αποδίδεται στο ότι είναι ντροπαλά ή δειλά «εκ κατασκευής». από τη φύση τους.»(Θεοδώρου Μυλωνά , Νικολάου Μάνεση 2001:568) .

« Σπάνια αυτά τα διαφοροποιημένα φαινόμενα της διαφορετικής συμπεριφοράς των παιδιών συσχετίζονται με τη διαφορετική κοινωνική προέλευση τους, με το διαφορετικό ταξικό τους habitus(Μυλωνάς Θ., 1992:213)

Τη συσχέτιση όμως αυτή έκανε οDaniel Zimmermann(1978 και 1982) και έδειξε ότι τα περισσότερα ζωηρά παιδιά του κέντρου της αυλής προέρχονται από ευνοημένες κοινωνικές κατηγορίες , ενώ αυτά της περιφέρειας από τις μη ευνοημένες. Με την έρευνα του αυτή έθεσε σε αμφισβήτηση δηλαδή την κοινή πεποίθηση ότι τουλάχιστον στην αυλή και στο παιχνίδι κυριαρχούν οι ζωηροί. άτακτοι και όχι καλοί μαθητές. Επίσης έδειξε ότι οι δάσκαλοι συναισθηματικά δεν τοποθετούνται θετικά έναντι των μαθητών που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ωθώντας τους έτσι σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτό-αποκλεισμό.

Όλα τα παραπάνω και οι παρατηρήσεις μας in situ μας οδήγησαν στη διατύπωση της εξής σχετικής υπόθεσης :

Η κοινωνική προέλευση των μαθητών προσδιορίζει ως ένα μεγάλο βαθμό όχι μόνο την επίδοση τους αλλά και τις κοινωνικές τους σχέσεις με τους άλλους μαθητές. Ως κοινωνικές σχέσεις νοούμε εδώ το πλέγμα των αμοιβαίων ή αναντίστοιχων έλξεων-προτιμήσεων και απωθήσεων-απορρίψεων των μαθητών.

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των άλλων μαθητών με τους οποίους ο μαθητής κάνει παρέα, ή επιθυμεί να κάνει αλλά απωθείται, ή επιθυμούν οι άλλοι αλλά εκείνος δεν θέλει , δηλαδή αυτή τη φορά αυτός απωθεί συνιστούν δείκτη ενός κοινωνικού παιχνιδιού αποδοχών και αποκλεισμών, πολύ σοβαρού για το κοινωνικό, και όχι μόνον, μέλλον του παιδιού που παίζεται μέσα στο σχολείο, αλλά του οποίου οι “βασικοί” κανόνες έχουν ορισθεί έξω από αυτό.

Θεωρούμε ότι πρόκειται για μια κατάσταση μεταξύ άλλων ,που θυμίζει την όψη του κοινωνικού αποκλεισμού η οποία μπορεί να μην είναι εμφανή αλλά μπορεί να είναι υπαρκτή των διεργασιών του μελλοντικού κοινωνικού αποκλεισμού των μαθητών εκείνων που έχουν δυσκολίες μάθησης και ένταξης στο σχολείο. Και αυτοί οι μαθητές συνήθως προέρχονται από δεδομένες κοινωνικές κατηγορίες ή κοινωνικές τάξεις .

Με άλλα λόγια υποθέτουμε ότι ο αποκλεισμός πληθυσμιακών ομάδων από την εργασία , από τα υλικά, κοινωνικά και πολιτιστικά αγαθά, από τις σχέσεις κοινωνικής υποστήριξης και αλληλεγγύης κ.λ.π. ξεκινάει μέσα στο σχολείο. Οι “αποκλεισμένοι του εσωτερικού” του σχολείου είναι αυτοί που βρίσκονται στην αρχή μιας τροχιάς που αργά ή γρήγορα τους οδηγεί “έξω”. Αυτοί είναι κυρίως που έχουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να περάσουν διαδοχικά, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα χρόνου, από την κοινωνική ζώνη της αναμονής σε αυτήν της αβεβαιότητας

και κατόπιν σε εκείνη της ευθραυστότητας, ευπάθειας και προσωρινότητας, για να απαγκιστρωθούν πιθανόν τελείως από το νομιμοποιημένο κοινωνικό ιστό και να καταλήξουν στη ζώνη του αποκλεισμού.

Μέσα στο σχολείο, λοιπόν, αναπτύσσονται οι πιθανότητες του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών των κοινωνικά μη ευνοημένων και εκεί μέσα εμφανίζονται πολλά πρόδρομα συμπτώματα του. Ένα απ' αυτά φιλοδοξεί να περιγράψει και να αναδείξει η εμπειρική έρευνα που έγινε για την επιβεβαίωση ή την αναίρεση της υπόθεσης μας.

4. Η Έρευνα

Η έρευνα έγινε σε δύο φάσεις: Στην πρώτη φάση επέλεξαν 15 Δημοτικά σχολεία της πόλης των Πατρών. Για να διασφαλιστεί η αντιπροσωπευτικότητα πήραν 6 σχολεία από την κεντρική ζώνη της πόλης και 9 από την ζώνη της περιφέρειας. Αποφάσισαν να απευθυνθούν στους 300 μαθητές της ΣΤ' τάξης αυτών των σχολείων (144 αγόρια και 156 κορίτσια) και στους δασκάλους τους. Προτιμήσαμε τους μαθητές της ΣΤ' τάξης, γιατί σ' αυτούς είναι περισσότερο έκδηλο το φαινόμενο της έλξης-προτίμησης ή της απώθησης-απόρριψης που μας ενδιαφέρει απ' ό,τι στους μικρότερους μαθητές. Μετά την πρόθυμη συγκατάθεση των Διευθυντών και των Δασκάλων ζητήθηκε από τους μαθητές να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο που αφορούσε δημογραφικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά στοιχεία των ίδιων και των οικογενειών τους. Απευθύνθηκαν και στους Δασκάλους των και τους ζήτησαν να απαντήσουν σε κάποιες ερωτήσεις που αφορούσαν τους μαθητές τους. Ατυχώς σε ορισμένα σχολεία δεν κατέστη δυνατόν να συμπληρωθούν αυτά τα ερωτηματολόγια.

Έτσι το δείγμα περιορίστηκε σε 206 μαθητές (114 αγόρια και 92 κορίτσια). Στη συνέχεια χωρίσανε τον πληθυσμό των 206 μαθητών σε τρεις ομάδες (Α, Β, Γ) ανάλογα με τον βαθμό τους υψηλό ή χαμηλό και την πρόβλεψη των καθηγητών τους αν θα μπουν στο πανεπιστήμιο ή όχι και διαπιστώνοντας κάθε φορά και την κοινωνική τους προέλευση. Έγινε επεξεργασία αυτών των δεδομένων και καταρτίσθηκε το κλασικό σχήμα ("σχάρα" με διπλή είσοδο) κοινωνιογράμματος κατά Mogeno, όπου καταχωρήθηκαν οι απαντήσεις των μαθητών της κάθε τάξης, τις σχετικές με το διάβασμα και σε ένα άλλο όμοιο τις απαντήσεις τους για το παιχνίδι. Κατόπιν εξ' αυτών κατάρτισαν αντίστοιχα ένα γενικό σχήμα για όλο τον πληθυσμό και στην συνέχεια εκ του γενικού ένα για κάθε μια από τις τρεις ομάδες. Η επεξεργασία των δεδομένων αυτών έγινε με τη βοήθεια Ηλεκτρονικού Υπολογιστή (SPSS).

4.1. Ευρήματα

«Δεν μπορούσε να φανταστεί κανείς από την ομάδα που διεξήγαγε την έρευνα ότι , όταν διατύπωναν την υπόθεσή τους ότι η προσδιοριστική ισχύς της ανεξάρτητης μεταβλητής (θέση στη κοινωνική και σχολική ιεραρχία) είναι τόσο μεγάλη πάνω στην εξαρτημένη: επιλογές-προτιμήσεις και απωθήσεις- απορρίψεις συμμαθητών.

4.2. Το παιχνίδι

Είναι γνωστή η συνήθης κριτική που απευθύνεται στη μέθοδο και την τεχνική του κοινωνιογράμματος: οι προτιμήσεις –απορρίψεις διαφέρουν ανάλογα με το θέμα. Όταν το ζητούμενο είναι π.χ να δηλώσει ο μαθητής με ποιους θα ήθελε ή δε θα ήθελε να παίξει, τις προτιμήσεις συγκεντρώνουν όχι πλέον οι καλοί μαθητές όπως για το διάβασμα, αλλά οι άλλοι που είναι πιο ζωντοί και πιο μαχητικοί. Παρότι και οι δικές μας σχετικές με το παιχνίδι κατανομές δικαιώνουν εν μέρει αυτήν την κριτική, εντούτοις δεν επιτρέπουν σε καμιά περίπτωση να θεωρηθεί ότι αλλάζουν τη δομή.

4.3. Συμπέρασμα έρευνας

Με αφετηρία τα ευρήματά μας προέκυψε από την σύσταση των τριών ομάδων ότι η Γ ομάδα όταν θα είναι 30 – 40 χρονών θα μπορούσαμε να διακινδυνεύσουμε κάποιες «προβολές» στο μέλλον τους και να πούμε ότι υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες να έχουν τελειώσει μόνο την υποχρεωτική εκπαίδευση. Θα έχουν δημιουργήσει αυξημένες κοινωνικές υποχρεώσεις (το μορφωτικό τους επίπεδο προδικάζει υψηλότερη γεννητικότητα) δε θα έχουν σταθερή δουλειά, θα κινούνται στις παρυφές της αγοράς, θα είναι ευάλωτοι ή θα έχουν ήδη αλωθεί από δυνάμεις – προκλήσεις φυγής από τη σκληρή πραγματικότητα και εξόδου από τη νομιμότητα, θα είναι μέσα και έξω. Οι πιθανότητες γι 'αυτούς είναι μεγάλες να βρεθούν «κλεισμένοι» στον κοινωνικά αποκλεισμένο κόσμο τους. Η πρότασή μας, λοιπόν ότι «ο κοινωνικός αποκλεισμός αρχίζει από το σχολείο» δε φαίνεται να είναι ένας απλός θεωρητικός μετεωρισμός ή μια απλή εικασία. Είναι δηλωτική μιας πραγματικότητας, η οποία όμως χρειάζεται συστηματικότερη διερεύνηση.

5. Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαιδευτικές Ανισότητες

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυσύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο έχει εμφανιστεί σαν μορφή αποστέρησης σε όλες τις χώρες της κοινότητας. Όταν οι άνθρωποι είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι στερούνται βασικά κοινωνικά δικαιώματα όπως δικαιώματα στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στη στέγαση, στις κοινωνικές επαφές στην κοινωνική ασφάλεια, στην υγεία και φυσικά αποκλείονται από τους τυπικούς και άτυπους μηχανισμούς που διαθέτει η κοινωνία (κράτος, αγορά, οικογένεια) για να δημιουργεί και να αναδιανέμει τους πόρους . Σύμφωνα με την οικονομική και κοινωνική Επιτροπή, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κάποιες από τις αιτίες στις οποίες οφείλονται ορισμένες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να είναι ψυχολογικές , κοινωνικές θρησκευτικές πολιτισμικές και πολιτικές ενώ κάποιες άλλες μορφές να οφείλονται σε φυσικές μειονεξίες. Τέτοιου είδους καταστάσεις δεν συνοδεύονται απαραίτητα από έλλειψη εισοδήματος όπως στην περίπτωση της φτώχειας (Economic And Social Committee,1998).Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, αν και σχετίζεται άμεσα με την έννοια της φτώχειας πρέπει να πούμε ότι δεν ταυτίζεται με αυτήν και μάλιστα πολύ περισσότερο στην περίπτωση που η φτώχεια εκφράζεται σε εισοδηματικούς όρους .

Υπό αυτό το πρίσμα, οι ανισότητες στην εκπαίδευση συνιστούν μια μορφή εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός και το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ασκούν μια φτωχογόνο δράση και ταυτόχρονα η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός « βοηθούν» την εμφάνιση και την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Με λίγα λόγια οι εκπαιδευτικές ανισότητες και ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός προσδιορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου μάλιστα η προσέγγιση του συγκεκριμένου φαινομένου παρουσιάζει κάποια δυσκολία λόγω του ότι η ποσοτικοποίηση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού είναι δύσκολο να επιτευχθεί και αυτό γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το φαινόμενο αυτό είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο. περισσότερο όμως τα προβλήματα οφείλονται στο ότι δεν έχουν γίνει καν προσπάθειες στο να καθοριστούν όρια, δείκτες, ή μέθοδοι μέτρησης του κοινωνικού αποκλεισμού σε αντίθεση με την περίπτωση της φτώχειας .Για αυτό το λόγο στη θέση του « κοινωνικού εισοδήματος» χρησιμοποιούνται κυρίως το χρηματικό εισόδημα και στη συνέχεια λαμβάνουν υπόψη τα κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία, το επάγγελμα, τη γεωγραφική προέλευση, το επίπεδο εκπαίδευσης κ.α ενώ στη θέση του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιείται η έννοια της φτώχειας , όσο διεξάγονται έρευνες για το συγκεκριμένο φαινόμενο .

«Η μέτρηση της έντασης και της έκτασης του εκπαιδευτικού αποκλεισμού γίνεται με τη βοήθεια δεικτών που αφορούν : α) τις ανισότητες που υφίστανται ανάμεσα σε διάφορες κοινωνικές κατηγορίες ως προς την εκπαιδευτική τους παρακαταθήκη ή το επίπεδο των χρησιμοποιούμενων

από αυτές εκπαιδευτικών ευκαιριών, και β) τις κοινωνικά προσδιορισμένες ανισότητες πρόσβασης και επιτυχίας στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες και κατευθύνσεις .

Στην πρώτη περίπτωση εντάσσονται τρεις κατηγορίες δεικτών που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο κοινωνικών δεικτών του ΟΟΣΑ και αφορούν : α) τον αναλφαβητισμό, β) την ολοκλήρωση της βασικής – υποχρεωτικής εκπαίδευσης και γ) το επίπεδο εκπαίδευσης των ενηλίκων .

Παράλληλα με τους προαναφερθέντες δείκτες ,για την ανάδειξη της γεωγραφικής διάστασης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων χρησιμοποιούνται δύο δείκτες ακόμη και συγκεκριμένα :α) οι ρυθμοί συμμετοχής στο εκπαιδευτικό σύστημα για τα άτομα σχολικής ηλικίας και β) το ποσοστό νέων ατόμων που βρίσκονται ταυτόχρονα και εκτός εκπαιδευτικού συστήματος και εκτός εργατικού δυναμικού αντιμετωπίζοντας έτσι άμεσα κίνδυνο περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού . Σημειώνεται ότι για τον υπολογισμό των παραπάνω δεικτών χρησιμοποιούνται στοιχεία της Στατικής Υπηρεσίας του Υ Π Ε Π Θ και οι έρευνες Εργατικού δυναμικού (Ε Ε Δ) της Ε Σ Υ Ε, στη δε δεύτερη περίπτωση αποκλειστικά στοιχεία της Ε Ε Δ του 1991. Όλες αυτές οι προσπάθειες που έχουν γίνει μέσω ερευνών να εντοπιστούν οι γεωγραφικές διαστάσεις των εκπαιδευτικών ανισοτήτων των οποίων ο αριθμός αν και δεν είναι μεγάλος, επισημαίνουν ότι δεν δίνονται ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε όλες τις περιοχές. Οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες που δίνονται σήμερα, μέσα από τις έρευνες που αναφέραμε, δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε κάποιες περιοχές είναι λιγότερες και σε άλλες περισσότερες. Λόγω αυτής της ανισοκατανομής είναι φυσικό να οδηγούμαστε στις εκπαιδευτικές ανισότητες και φυσικά στον εκπαιδευτικό αποκλεισμό και στο τέλος να οδηγούμαστε στον κοινωνικό αποκλεισμό .

Από στοιχεία που έχουν προκύψει από την έρευνα Εργατικού δυναμικού της Ε Σ Υ Ε, 1991, προκύπτει ότι ο πληθυσμός στις περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας έχει τις μεγαλύτερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, κυρίως όμως στην περίπτωση της τεχνικής επαγγελματικής και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης . Όταν οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες που δίνονται για πρόσβαση στην δευτεροβάθμια τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση δεν είναι ίσες δηλαδή διαφέρουν στα αστικά κέντρα, στις ημιαστικές περιοχές και κυρίως στις αγροτικές τότε τα παιδιά ανάλογα σε ποια περιοχή κατοικούν μπορεί να αντιμετωπίσουν και το συγκεκριμένο πρόβλημα με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συνεχίσουν στις επόμενες βαθμίδες.

Για να εντοπίσουμε τις ανισότητες πρόσβασης στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες, χρησιμοποιούνται οι δείκτες άνισης πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση οι οποίοι αποδίδουν σε ικανοποιητικό βαθμό τις διαφοροποιήσεις που υφίστανται σε αυτό το τομέα ανάμεσα στα άτομα ανάλογα με την κοινωνική τους προέλευση (επάγγελμα και επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα τους .

Με λίγα λόγια από τα παραπάνω μπορούμε να καταλάβουμε την σχέση που παρουσιάζεται ανάμεσα στον κοινωνικό αποκλεισμό και τις εκπαιδευτικές ανισότητες και να συνεχίσουμε στην επόμενη ενότητα με τις ανισότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση .

5.1. Ανισότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Στην Ελλάδα μια από τις βασικότερες αδυναμίες που διακρίνει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ότι οι υπάρχουσες θέσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι αρκετές για να καλύψουν κάθε χρόνο την ζήτηση από τον αριθμό των εισαχθέντων στα πανεπιστήμια που εισάγονται κάθε χρόνο, σε σχέση με τις θέσεις που υπάρχουν. Το κράτος για να αντιμετωπίσει την υψηλή αυτή ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση αύξησε τον αριθμό των θέσεων στα πανεπιστήμια και όσον αφορά για τα Τ Ε Ι αύξησαν την χωρητικότητα των τμημάτων που ήδη είναι σε λειτουργία και ίδρυσε ακόμα και καινούρια τμήματα προσπαθώντας να τα συντηρήσει με το λιγότερο δυνατό κόστος. Καταλαβαίνουμε πως το κράτος δεν βελτίωσε την ποιότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά απλά προσπάθησε να προσφέρει ποσότητα λόγω της έλλειψης θέσεων στα πανεπιστήμια κοινωνικών και οικονομικών επιστημών .Από την άλλη μεριά πολλοί Έλληνες λόγω της έλλειψης των θέσεων αλλά και της ποιότητας πολλοί καταφεύγουν στο εξωτερικό για να σπουδάσουν, όσοι βέβαια έχουν την οικονομική δυνατότητα, λόγω του ότι το κόστος για να σπουδάσει κανείς σε ένα ξένο κράτος είναι μεγάλο και συνεπώς δύσκολο να αντεπεξέλθει μια οικογένεια που δεν έχει την οικονομική άνεση .

Σημειώνεται ότι η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά την φοιτητική μετανάστευση. Με βάση πρόσφατα επίσημα στοιχεία, 29.665 Έλληνες φοιτούν στο εξωτερικό και από αυτούς οι 6.000 περίπου σε μεταπτυχιακές σπουδές. Εκτιμάται όμως ότι ο πραγματικός αριθμός των Ελλήνων φοιτητών εξωτερικού φτάνει τις 50.000 .

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία , τα τελευταία δέκα χρόνια αναγνωρίζοντας ετησίως από 500 έως 1500 τίτλοι ετησίως μη πανεπιστημιακών τριτοβάθμιων τεχνολογικών ιδρυμάτων ως ισότιμοι των Τ Ε Ι . Παρά τη μαζικοποίηση , κατά τα τελευταία χρόνια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας , οι κοινωνικά προσδιορισμένες ανισότητες πρόσβασης στα πανεπιστήμια όχι μόνο παραμένουν , αλλά και εμφανίζουν αυξητικές τάσεις σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 .

«Η στατιστική υπηρεσία του Υ Π Ε Π Θ έχει καταλήξει στο παραπάνω συμπέρασμα όπως επίσης και σε άλλα συμπεράσματα για τους δείκτες πρόσβασης ανισότητας μετά από μελέτη στοιχείων όπου παρουσιάζονται οι Δείκτες Ανισότητας πρόσβασης μέχρι το σχολικό έτος 1975 – 1976 που

έχουν υπολογισθεί με βάση τους λόγους Φοιτητών κατά επάγγελμα πατέρα , οι οποίοι δίνονται από τη Γ . Κοντογιαννοπούλου στο παράρτημα Δ 2 της έκθεσης «Μελέτη αναπτύξεως Μεταγυμνασιακής Εκπαιδύσεως » του ΥΠΕΠΘ (αδημοσίευτη) . Με λίγα λόγια παρουσιάζονται οι Δείκτες Ανισότητας πρόσβασης (Δ Α Π) στα Α Ε Ι για διάφορες κατηγορίες φοιτητών , των οποίων η κοινωνική προέλευση προσδιορίζεται από το επάγγελμα του πατέρα τους και το επίπεδο εκπαίδευσης» (Χρυσάκης ,2005:107)

5.2. Εκπαιδευτικές Ανισότητες και Φτώχεια

Η σχέση που υπάρχει σήμερα ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην φτώχεια είναι αρκετά πολύπλοκη. Έχει αποδειχθεί, μετά από μελέτες του φαινομένου της φτώχειας ότι μεταξύ φτώχειας και εκπαίδευσης υπάρχει μια αμφίδρομη αιτιακή σχέση με αποτέλεσμα ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός και το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο να αποτελούν συνέπεια των καταστάσεων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που μπορεί να έχουν περιέλθει κάποια άτομα ή νοικοκυριά.

Σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (Ε Κ Κ Ε) για τη φτώχεια στην Ελλάδα οι ειδικοί μελετητές του φαινομένου προσπάθησαν να επιλέξουν την πιο εύκολη μέθοδο για να διαχωρίσουν τον πληθυσμό σε φτωχούς και σε μη φτωχούς και με αυτό τον τρόπο να κατορθώσουν να δώσουν μια εικόνα του φτωχογενή χαρακτήρα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και του εκπαιδευτικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της έρευνας που διεξήγαγε το Ε Κ Κ Ε διαπιστώθηκε ότι στην Ελλάδα, τα άτομα που «ξοστρακίζονται» από το εκπαιδευτικό σύστημα είναι κυρίως παιδιά φτωχών οικογενειών και ότι οι άνισες ευκαιρίες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση όπως έχουμε ήδη αναφέρει, είναι μόνο η αρχή για μια κοινωνική επιλογή σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό φάσμα. Κατά την μεταπολεμική περίοδο στη χώρα μας, διαπιστώθηκε ότι παρόλο που υπήρχε ένας θεσμός που δέσμευε τα άτομα για την υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση, η κοινωνική επιλεκτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος πραγματικά αποτελούσε το μεγαλύτερο εμπόδιο για μόρφωση και μάλιστα ένα όχι μόνο δύσκολο αλλά και διαχρονικό εμπόδιο εκείνη την εποχή όπως άλλωστε αποδείχθηκε τότε. Έτσι η «δύναμη» που αποκτούσε το εκπαιδευτικό σύστημα και η μαζικοποίηση του, δεν βοήθησε καθόλου να σταματήσει η πρόωρη διακοπή από το σχολείο δηλαδή η μη ολοκλήρωση της στοιχειώδους μάθησης ενός φαινομένου που το συναντάμε περισσότερο στα παιδιά των φτωχών.

Ακόμα μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα διαπιστώθηκε ότι στις περισσότερες περιοχές οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες αποτελούν την αιτία συχνής εμφάνισης ατόμων που δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό και μπορεί να προέρχονται τόσο από φτωχά όσο και από μη φτωχά

νοικοκυριά. Από την άλλη μεριά διαπιστώθηκε ότι στις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές παρατηρείται ένα υψηλό ποσοστό εγκατάλειψης της βασικής εκπαίδευσης από παιδιά είτε φτωχών οικογενειών είτε πλουσίων. Αυτό συμβαίνει γιατί και στις υποβαθμισμένες περιοχές σε εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζονται μεγάλα τα ποσοστά των μη φτωχών παιδιών όπου εγκαταλείπουν το δημοτικό με αποτέλεσμα να αμβλύνονται οι διαφορές μεταξύ αυτών κι των φτωχών παιδιών.

Ένας άλλος παράγοντας που οδηγεί στις εκπαιδευτικές ανισότητες και μέσω αυτού δηλώνεται η κοινωνικοεπαγγελματική προέλευση είναι η κοινωνική προέλευση των παιδιών όπου εξαρτάται από το επάγγελμα του πατέρα τους και για τα φτωχά παιδιά και για τα μη φτωχά παιδιά όπου σίγουρα από αυτό επηρεάζεται η ολοκλήρωση ή η μη ολοκλήρωση της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Μάλιστα έχει αποδειχθεί ότι ένα μη φτωχό νοικοκυριό με αρχηγό που δεν εργάζεται έχει το μεγαλύτερο ποσοστό μη αποφοίτησης από το δημοτικό σε σχέση με ένα μη φτωχό νοικοκυριό φτωχό νοικοκυριό με αρχηγό που εργάζεται. Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε πόσο σημαντικό ρόλο παίζει και το οικογενειακό περιβάλλον στην ολοκλήρωση ή μη ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης ενός παιδιού. Συνήθως όταν τα εισοδήματα της οικογένειας είναι υψηλά έχει αποδειχθεί ότι τα ποσοστά αποφοίτησης από το δημοτικό είναι αυτά που φυσιολογικά θα περίμενε κανείς. Αντίθετα στα φτωχά νοικοκυριά με έναν πατέρα που είναι απόφοιτος μέσης εκπαίδευσης και μάλιστα η οικογένεια βρίσκεται σε μια κατάσταση φτώχειας, τότε τα ποσοστά της μη ολοκλήρωσης της βασικής εκπαίδευσης είναι πάρα πολύ υψηλά σε σχέση με τα ποσοστά που εμφανίζει μια πλούσια οικογένεια. Σε αυτό το σημείο οι ερευνητές καταλήγουν στο εξής συμπέρασμα: τα φτωχά νοικοκυριά λόγω του ότι βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας, σίγουρα ξοδεύουν πολύ λιγότερα χρήματα από ότι ξοδεύει ένα πλούσιο νοικοκυριό για εκπαίδευση. Μάλιστα πολλές φορές η κατάσταση της φτώχειας μπορεί να είναι τόσο δύσκολη που το φτωχό νοικοκυριό αν ξαφνικά κάτι δεν πάει καλά για οποιοδήποτε λόγο και το παιδί πρέπει να διακόψει το σχολείο, τις περισσότερες φορές είναι πολύ δύσκολο το παιδί να επιστρέψει πάλι στο σχολείο και αυτό γιατί τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά οδηγούνται στην αγορά εργασίας. Όπως διαπιστώθηκε οι φτωχοί αντιμετωπίζουν τις άνισες ευκαιρίες πρόσβασης και επιτυχίας στην εκπαίδευση και για αυτό το λόγο σε καμία περίπτωση δεν «επιλέγουν» να αυτοαποκλείονται από τις ανταγωνιστικές διαδικασίες αλλά και δεν έχουν τη δυνατότητα εφαρμογής κατάλληλων στρατηγικών για να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά τους σε μια σχολική αποτυχία όπως αυτή της ξαφνικής διακοπής από το σχολείο.

Άρα επιβάλλεται η ανάγκη να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα με σκοπό να βοηθηθούν όλα εκείνα τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας, ώστε να απαλυνθούν οι επιπτώσεις της φτώχειας με αποτέλεσμα να σταματήσει αυτός ο φαύλος κύκλος της κοινωνικής αποστέρησης και ανισότητας σε εκπαιδευτικό τουλάχιστον επίπεδο.

5.3. Προτάσεις Πολιτικής

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες και ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός προσδιορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου μάλιστα η προσέγγιση του συγκεκριμένου φαινομένου παρουσιάζει κάποια δυσκολία λόγω του ότι η ποσοτικοποίηση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού όπως είδαμε παραπάνω είναι δύσκολο να επιτευχθεί και αυτό γιατί το φαινόμενο αυτό είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο. Εντοπίσαμε τις γεωγραφικές διαστάσεις των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μέσω των οποίων διακρίνουμε την ανισοκατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών αλλά και τις ανισότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση λόγω της αδυναμίας του κράτους να ανταπεξέλθει στην αυξημένη ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Με αποτέλεσμα τα παιδιά που δεν μπορούν να μπουν σε ένα από τα εσωτερικά πανεπιστήμια και τα οποία έχουν την οικονομική δυνατότητα, μεταβαίνουν στο εξωτερικό για να σπουδάσουν, ενώ τα φτωχά παιδιά που αποκλείονται από τα εξωτερικά πανεπιστήμια, αντιμετωπίζουν και το πρόβλημα των άνισων ευκαιριών πρόσβασης στα πανεπιστήμια του εσωτερικού. Το παραπάνω γεγονός προσδιορίζει τις κοινωνικά προσδιορισμένες ανισότητες πρόσβασης στα πανεπιστήμια και μας επισημαίνει ότι όχι μόνο παραμένουν, αλλά και εμφανίζουν αυξητικές τάσεις σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.

Επίσης καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι ακόμη μεγαλύτερες αναδεικνύονται οι σχετικές ανισότητες πρόσβασης στα Α Ε Ι αν αντί του επαγγέλματος η κοινωνική προέλευση των φοιτητών προσδιορίζεται από το εκπαιδευτικό επίπεδο των πατέρων τους. Μάλιστα το φαινόμενο της όξυνσης των κοινωνικών διαφορών ως προς τις πιθανότητες πρόσβασης στα Α Ε Ι, είναι ακόμη εντονότερο στην περίπτωση των πανεπιστημιακών σχολών υψηλού γοήτρου. Τέλος καταλήξαμε στο γεγονός ότι η ερμηνεία της διαχρονικής επαύξησης και επιμονής των ανισοτήτων πρόσβασης στα Α Ε Ι πρέπει να αναζητηθεί πέρα από το εκπαιδευτικό σύστημα, να αναζητηθεί στις ανισότητες της κατανομής πόρων που διατρέχουν τον κοινωνικό ιστό σε όλες τις διαστάσεις του.

Εκτός από τα παραπάνω σημαντικά πορίσματα έχει διαπιστωθεί «ότι παρά τον εκδημοκρατισμό του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος μέσω της άρσης των τυπικών φραγμών όσον αφορά την πρόσβαση κυρίως στο δευτεροβάθμιο επίπεδο, τη μαζικοποίησε της δυναμικότητας των εκπαιδευτικών μονάδων όλων των βαθμίδων, την βελτίωση της εκπαιδευτικής υποδομής και την ίδρυση νέων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων καθώς και παρά την γενικευμένη δωρεάν παιδεία σε όλες τις βαθμίδες του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος – οι εκπαιδευτικές ανισότητες και ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός επιμένουν, αναπαράγονται και σε ορισμένες περιπτώσεις επαυξάνονται διαχρονικά, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ανισοτήτων πρόσβασης».

Επομένως τα υπάρχοντα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής συμπεραίνουμε ότι δεν αναιρούν τις ανισότητες αλλά πολλές φορές τις ενισχύουν και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι τα φτωχά νοικοκυριά αντιμετωπίζουν ένα μεγάλο κόστος όσον αφορά για την μόρφωση των παιδιών τους χωρίς να υπάρχει καμία βοήθεια από την εκπαιδευτική πολιτική που απευθύνεται αδιακρίτως στο σύνολο του πληθυσμού σχολικής ηλικίας. Όπως καταλαβαίνουμε τα μέτρα της εκπαιδευτικής πολιτικής από μόνα τους δεν μπορούν να δώσουν μια ολοκληρωμένη βοήθεια στην αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού αποκλεισμού και για αυτό το λόγο προτείνεται το πέρασμα από το μέχρι σήμερα σχεδιασμό Πολιτικών Γενικών Εκπαιδευτικών Προτεραιοτήτων (Π Γ Ε Π) στο σχεδιασμό Πολιτικών Ειδικών Εκπαιδευτικών προτεραιοτήτων (Π Ε Ε Π). Ο σχεδιασμός των Π Ε Ε Π δεν είναι μόνο για την περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά μπορεί να παρέμβει σε όλους τους τομείς όπου είναι απαραίτητο για να υπάρχει αποτελεσματικότερη διασύνδεση με του εκπαιδευτικού συστήματος με επιμέρους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας.«Γι' αυτό το λόγο παρατίθεται μια ρήτρα συνδυασμένων πολιτικών προτεραιοτήτων για την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού αποκλεισμού, μέσω της εφαρμογής: Α) Πολιτικών Γενικής Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Π Γ Ε Π)

Β) Πολιτικών Ειδικής Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Π Ε Ε Π)

Και στις δύο περιπτώσεις ακολουθείται μία πρώτη διάκριση των πολιτικών αυτών ανάλογα με τους τομείς του Συστήματος Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στους οποίους απευθύνεται σε :

1. Πολιτικές που αφορούν την Αρχική εκπαίδευση .
2. Πολιτικές που αφορούν τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση .

Με την σειρά τους οι πολιτικές που αφορούν την Αρχική εκπαίδευση διακρίνονται σε δύο επιμέρους κατηγορίες :

- 1.1 Πολιτικές που αφορούν το υποχρεωτικό επίπεδο (9 χρόνια) της Αρχικής εκπαίδευσης.
- 1.2 Πολιτικές που αφορούν το μεταυποχρεωτικό επίπεδο της Αρχικής Εκπαίδευσης (δευτεροβάθμιο ,μεταδευτεροβάθμιο και τριτοβάθμιο επίπεδο) .

Σε δυο επίσης κατηγορίες διακρίνονται οι πολιτικές που αφορούν τη Συνεχιζόμενη εκπαίδευση :

- 2.1 Πολιτικές προσανατολισμένες στις Εκπαιδευτικές ανάγκες των ατόμων .
- 2.2 Πολιτικές προσανατολισμένες στις ανάγκες της αγοράς εργασίας .

Όσον αφορά τα αντικείμενα των παραπάνω πολιτικών εκπαιδευτικής προτεραιότητας αυτά μπορούν να ενταχθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες :

1. Προτεραιότητες Διοικητικής και οργανωτικής Αναδιάρθρωσης των Συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης (Π Δ Ο Α) .
2. Ομάδες εκπαιδευτικής προτεραιότητας (Ο Ε Π) .
3. Ζώνες Εκπαιδευτικής προτεραιότητας (Ζ Ε Π)».(Χρυσάκης,2005:121)

6. Αγορά, Εργασίας, Απασχόληση, Ανεργία και Κοινωνικός Αποκλεισμός

Τα τελευταία χρόνια έχει κορυφωθεί η συζήτηση για τον κοινωνικό αποκλεισμό συγκεκριμένων ομάδων από την αγορά εργασίας. Συνήθως, οι αναφορές στον κοινωνικό αποκλεισμό αφορούν σε «ειδικές κοινωνικές ομάδες», δηλαδή πληθυσμούς ατόμων με ιδιαίτερα φυσικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Επί πλέον, έχει επισημανθεί εδώ και μια πενταετία ότι «τα προβλήματα που συνδέονται με ή οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό βρίσκονται σε μια διαδικασία εντατικοποίησης (Karantinos κ.α. 1992b, σ.8). Εν γένει, έχει γίνει ξεκάθαρο ότι ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας διευρύνεται όλο και περισσότερο στη χώρα μας, και μετά το 1990 έχει προσλάβει μεγάλες διαστάσεις.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται με τις επιπτώσεις της φτώχειας, της μακροχρόνιας ανεργίας και της περιθωριοποίησης από την αγορά εργασίας σε τυπικές ή άτυπες ομάδες του εργατικού δυναμικού. Οι πληττόμενες κοινωνικές ομάδες εμφανίζονται είτε απλώς αποστερημένες, με περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, είτε περιθωριακές με πρόσβαση σε άτυπες μορφές απασχόλησης οι οποίες εντείνουν ή /και αναπαράγουν τις ήδη υπάρχουσες μορφές αποκλεισμού από την επίσημη αγορά εργασίας (Καβουνίδου, 1996:49).

Ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας επεκτείνεται όλο και περισσότερο σε κοινωνικές ομάδες που νωρίτερα ούτε οι ίδιες δεν υποπεύονταν ότι μπορούν να τεθούν στο στόχαστρο της ανέχειας και της περιθωριοποίησης. Στη χώρα μας, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ξένων εργατών, οι αλλαγές στο μοντέλο της πλήρους απασχόλησης που είχε γενικευθεί ως τη δεκαετία του 1980 στις χώρες της Ε.Ε., η ανάπτυξη νέων, «άτυπων» ή «ευέλικτων» μορφών απασχόλησης και η αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας ραγδαία διαμορφούμενης κατάστασης που ευνοεί την τμηματοποίηση της αγοράς εργασίας, την αποδυνάμωση του εργατικού κινήματος, την περιθωριοποίηση τμημάτων του εργατικού δυναμικού, την απομάκρυνση ή/και την εκδίωξη από την αγορά εργασίας εκείνων των κοινωνικών ομάδων που παρουσιάζονται ως ευαίσθητες στις αλλαγές, ως κοινωνικά στιγματισμένες και τελικά ως κοινωνικά απορριπτικές. Έχει υποστηριχθεί ότι το «άτυπο» των σχέσεων εργασίας και η συνεπαγόμενη «ευελιξία της εργασίας» αποτελούν χαρακτηριστικά μιας διάχυτης κατάστασης στη χώρα μας, που είναι βέβαια παρόμοια με αυτά άλλων κοινωνιών της Νότιας Ευρώπης, και τα οποία μπορούν να θεωρηθούν ως εγγενή στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας (Hadjimichalis & Vaiou, 1990).

Η αγορά εργασίας είναι η σφαίρα στην οποία από την μια μεριά κατανέμεται το ήδη υπάρχον εργατικό δυναμικό στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες και από την άλλη προσδιορίζεται το ύψος του μισθού της εργατικής δύναμης.

Η ένταξη ή η απομάκρυνση από την αγορά εργασίας και επομένως η απουσία εισοδήματος από εργασία, αν και συχνά αρκεί για να οδηγήσει σε κατάσταση φτώχειας δεν επαρκεί για να κατατάξει το άτομο στους κοινωνικά αποκλεισμένους. Όταν όμως συνδυάζεται με την απουσία ή την ασθενή

παρουσία “κοινωνικών μέσων από το κράτος” (π. χ μη παροχή ή παροχή εξαιρετικά χαμηλών επιδομάτων ανεργίας) και από έλλειψη οικονομικής και ηθικής υποστήριξης από την οικογένεια , συγγενείς και φίλους, οδηγεί σε ανεπάρκεια όχι μόνο χρηματικού αλλά και “κοινωνικού” εισοδήματος και επομένως σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού (Karantinos, Koniordos, Tinios 1990).

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της αγοράς εργασίας αλλά και γενικότερα της κοινωνίας είναι η ανεργία, το γεγονός δηλαδή ότι η αγορά αδυνατεί να απορροφήσει το σύνολο των ατόμων που μπορούν και ζητούν να απασχοληθούν. Οι επιπτώσεις της ανεργίας στην οικονομία και την κοινωνία είναι αναμφισβήτητες και οι προεκτάσεις αυτού του φαινομένου αποκτούν έντονο χαρακτήρα .Εκτός από την ανεργία που κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό άλλα στοιχεία που μπορούν να συμβάλλουν σε αυτό είναι η υποαπασχόληση, η ετεροαπασχόληση, η αποχώρηση λόγω της μακροχρόνιας ανεργίας, η χαμηλά αμειβόμενη απασχόληση καθώς και οι τάσεις στη διανομή εισοδήματος και στη φτώχεια οι οποίες υποδηλώνουν τις μεταβολές στο συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων σε βάρος των αδύναμων κοινωνικοοικονομικών ομάδων του πληθυσμού.

6.1. Εργατικό Δυναμικό : Η εξέλιξη του

Το εργατικό δυναμικό μιας χώρας προσδιορίζεται από το μέγεθος του πληθυσμού, τη σύνθεση των ομάδων ηλικιών , την εξέλιξη της μετανάστευσης και παλιννόστησης καθώς και το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Κύρια εξέλιξη όσον αφορά την σύνθεση του πληθυσμού παραγωγικής ηλικίας είναι η συνέχιση της δημογραφικής γήρανσης .Μάλιστα ο Καραντινός υποστηρίζει ότι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις πολιτικές για εκπαίδευση, κατάρτιση και καταπολέμηση της ανεργίας ,της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των ηλικιωμένων (ηλικίας 55και άνω) αφού αποτελούν μια ομάδα που η συμμετοχή της στο εργατικό δυναμικό συνεχώς αυξάνεται. Για αυτό το λόγο θα πρέπει να γίνουν κάποιες ανανεώσεις όσον αφορά τις δεξιότητες που έχει το ενήλικο τμήμα του εργατικού δυναμικού.

«Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία των Ερευνών του Εργατικού Δυναμικού της Ε Σ Υ Ε το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού κατά τη δεκαετία 1988-1992 αυξήθηκε κατά 5.7% .Όταν στον πληθυσμό έγινε ο διαχωρισμός των δυο φύλων, βρέθηκε ότι υπήρξε μεγαλύτερη μείωση στο ποσοστό συμμετοχής των ανδρών στο εργατικό δυναμικό ενώ των γυναικών παρόλο που και αυτό μειώθηκε, ήταν πολύ μικρότερο σε σύγκριση με αυτό των ανδρών, δηλαδή η μείωση ήταν μικρότερη και άρα συμμετείχαν περισσότερο από τους άνδρες στο εργατικό δυναμικό . Μάλιστα αργότερα μετά την περίοδο 1998-1992, υπήρξε μια αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό αν και βέβαια σε σχέση με τις χώρες της Ε Ο Κ παραμένει σε

χαμηλά επίπεδα. Γενικά οι παράγοντες που επηρεάζουν αυτή την αύξηση είναι η αναστροφή της μετανάστευσης και η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων γυναικών »(Κετσετζοπούλου – Μπούζας,2005:142)

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό βοηθάει πάρα πολύ στην επίσημη είσοδο της στην αγορά εργασίας και φυσικά η είσοδος αυτή ευνοείται και γίνεται πιο εύκολη με την σχετική νομοθεσία για την ισότητα των δύο φύλων και τα μέτρα που αρχίζουν και λαμβάνονται για την απασχόληση των γυναικών. Η μεταβολή αυτή επηρεάζει βέβαια την αγορά εργασίας αφού οι γυναίκες είναι μια από τις «ευαίσθητες» ομάδες της κοινωνίας που αντιμετωπίζουν περισσότερο το κίνδυνο, της ανεργίας και τους χαμηλούς μισθούς όταν εργάζονται. Άρα, σίγουρα θα πρέπει να υπάρξει κάποια πολιτική που στόχο θα έχει να βοηθήσει την ευάλωτη αυτή ομάδα όσον αφορά την απασχόληση προς αποφυγή της ανεργίας παίρνοντας τα κατάλληλα μέτρα .

7. Τα Χαρακτηριστικά της Μακροχρόνιας Ανεργίας

- *Η ανεργία είναι πλέον μακροχρόνια*

Κατά την οκταετία που εξετάζουμε, η ανεργία διαρκείας, δηλαδή η παραμονή στην ανεργία πάνω από 12 μήνες, αναδεικνύεται σε βασικό χαρακτηριστικό. Ενώ στην αρχή της περιόδου πάνω από 12 μήνες έμενε στην ανεργία το 45,4% των ανέργων το 1995 η κατάσταση αυτή αφορά στο 51%.

- *Η μακροχρόνια ανεργία είναι κατ' εξοχήν γυναικεία*

Όσον αφορά όμως τους μακροχρόνια ανέργους, ενώ ο αριθμός τους παρέμενε σταθερός κατά την τετραετία 1988-1991, σε όλη την επόμενη περίοδο μεταξύ 1991 και 1995 παρουσίασε σημαντική αύξηση τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Η ανδρική μακροχρόνια ανεργία στην Περιφέρεια Αττικής μέσα σε πέντε χρόνια αυξήθηκε κατά 15.000 άτομα και αντιπροσώπευε γύρω στο 42% της συνολικής ανεργίας (αύξηση κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες περίπου). Αντίστοιχα, η γυναικεία μακροχρόνια ανεργία αυξήθηκε κατά 18.500 άτομα, αντιπροσωπεύοντας το 58% της συνολικής ανεργίας (αύξηση κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης αναλογίας των δύο φύλων μεταξύ των μακροχρόνια ανέργων είναι 2 γυναίκες προς 1 άνδρα. Επιπλέον, οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούν την πλειονότητα των ανέργων ηλικίας 25-44 ετών. Ωστόσο, στη διάρκεια της περιόδου που

εξετάζουμε, ακόμα και στους νέους κάτω των 25 ετών, παρατηρείται εντυπωσιακή αύξηση της συμμετοχής των μακροχρόνια ανέργων.

Με βάση τις γενικότερες αυτές επισημάνσεις διατυπώνονται οι εξής σύντομες παρατηρήσεις σχετικά με τις κατηγορίες ανέργων κατά φύλο και τη μακροχρόνια ανεργία.

- Οι «παλαιοί» άνεργοι (άνδρες και γυναίκες) αποτελούν το 58% του συνόλου των ανέργων και έχουν αυξηθεί κατά 40% μέσα στην οκταετία που εξετάζουμε εδώ.
- Δύο στους τρεις «νέους» ανέργους είναι γυναίκες, ενώ η αύξηση των «νέων» ανέργων ανδρών ανήλθε στο 50%.
- Η γυναικεία ανεργία συνδυάζει μεγάλα ποσοστά «νέων» και «παλαιών» ανέργων με τάσεις αύξησης του ποσοστού των «παλαιών» ανέργων.
- Η ανδρική ανεργία αναφέρεται κυρίως σε μεγάλο ποσοστό «παλαιών» ανέργων που αυξάνεται, ενώ επίσης το ποσοστό των «νέων» ανέργων ανδρών σημειώνει σημαντική αύξηση.
- Η αύξηση του αριθμού των μακροχρόνια ανέργων αφορά τόσο τους «παλαιούς» όσο και τους «νέους» ανέργους και έχει ξεπεράσει το 51% μέσα στην οκταετία.

Η συνολική αύξηση των «νέων» ανέργων ήταν ουσιαστικά ταυτόσημη, με την αύξηση των μακροχρόνια ανέργων, ενώ το ήμισυ της αύξησης των «παλαιών» ανέργων αντιπροσώπευε αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας.

Καταλήγουμε έτσι, στη διαπίστωση ότι η αύξηση της ανεργίας συνδέεται με την ένταση του φαινομένου της μακροχρόνιας ανεργίας τόσο για τις «νέες» άνεργες γυναίκες όσο και τους «παλαιούς» ανέργους άνδρες. Η σταθεροποίηση του ποσοστού της ανδρικής ανεργίας πάνω από 8% και της γυναικείας πάνω από 16,5% στην Περιφέρεια Αττικής έχει συνοδευτεί από παράλληλη επέκταση της μακροχρόνιας ανεργίας στις «παλαιές» άνεργες γυναίκες και τους «νέους» άνεργους άνδρες.

Ο μακρόχρονος αποκλεισμός των «νέων» ανέργων από την είσοδο στην αγορά εργασίας γίνεται όλο και εντονότερος, αγγίζοντας τμήματα του εργατικού δυναμικού που νωρίτερα δεν είχαν διανοηθεί ότι μπορεί να πληγούν από αυτόν. Παράλληλα, η μακροχρόνια ανεργία πλήττει εκείνα τα τμήματα του εργατικού δυναμικού που λόγω της αναδιάρθρωσης των επιχειρήσεων και της περιοριστικής κρατικής πολιτικής καθίστανται πλεονάζοντα και άρα δεν μπορούν να επανενταχθούν εύκολα στην αγορά. Ο χρόνος που μεσολαβεί εκτός της αγοράς είναι συχνά καθοριστικός για το αν οι «παλαιοί» άνεργοι θα ξαναβρούν ποτέ εργασία. Η θέση του μακροχρόνια ανέργου συνδέεται με έντονα αισθήματα αποστέρησης, απογοήτευσης και απελπισίας που συχνά ωθούν σε – και συνεργούν με – μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.

Δε θα πρέπει να παραβλέψουμε να τονίσουμε εδώ ότι η αναζήτηση εργασίας περνά μόνο περιθωριακά μέσα από «επίσημα δίκτυα». Τα ανεπίσημα ή άτυπα δίκτυα είναι αυτά που φέρουν το κύριο βάρος ανταλλαγής πληροφοριών και εμπειριών σχετικά με την αγορά εργασίας και διασύνδεουν αυτούς που ζητούν απασχόληση με τις επιχειρήσεις που ζητούν προσωπικό (Καβουνίδου, 1996:45). Επισημαίνεται ότι η πιο υψηλή απόλυτη επιδείνωση αφορά στις γυναίκες ηλικίας 25-44 ετών, ενώ η πιο υψηλή σχετική επιδείνωση παρατηρείται στις γυναίκες 45 ετών και άνω: ο αριθμός των άνεργων γυναικών αυτής της ηλικίας που παραμένουν άνεργες πέραν των 12 μηνών αυξάνεται μεταξύ 1988 και 1995 κατά 138%. Από την άλλη μεριά, στην ίδια αυτή ομάδα ηλικιών οι μακροχρόνια άνεργες γυναίκες είναι περισσότερες από 61 στις 100.

Η ανδρική μακροχρόνια ανεργία αναφέρεται περισσότερο στους «παλαιούς» ανέργους, οι οποίοι αποτελούν το 58% του συνόλου. Παρ' όλα αυτά, η μακροχρόνια ανεργία στους «νέους» ανέργους κατά την οκτάχρονη περίοδο σχεδόν διπλασιάστηκε. Η γυναικεία μακροχρόνια ανεργία αφορά κυρίως τις νέες άνεργες, οι οποίες έχουν αυξηθεί κατά 40% περίπου (9.500 άτομα), ενώ αντίστοιχα οι «παλαιές» άνεργες έχουν αυξηθεί κατά 52% περίπου. Η ανδρική και η γυναικεία μακροχρόνια ανεργία, λοιπόν, ακολουθούν συγκλίνουσα αυξητική πορεία. Η μεν ανδρική μακροχρόνια ανεργία αφορά περισσότερο στους «παλαιούς» ανέργους, ενώ σημειώνεται σημαντική αύξηση των «νέων» ανέργων που μένουν πια για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός αγοράς εργασίας. Η δε γυναικεία μακροχρόνια ανεργία αναφέρεται κυρίως στις «νέες» ανεργίες που κατά την είσοδό τους στην αγορά δε βρίσκουν απασχόληση, ενώ σημειώνεται σημαντική αύξηση και των «παλαιών» ανέργων που ουσιαστικά αποκλείονται όλο και περισσότερο από τη δυνατότητα απασχόλησης. Επιπλέον, για να τονιστεί η αύξουσα σημασία της μακροχρόνιας ανεργίας στην Περιφέρεια Αττικής σημειώνεται ότι το σύνολο της αύξησης των «νέων» ανέργων ήταν σχεδόν ίσο με τη συνολική αύξηση των μακροχρόνια ανέργων, ενώ το ήμισυ της αύξησης του συνόλου των «παλαιών» ανέργων αποτελείται από μακροχρόνια ανέργους.

7.1. Η Εξέλιξη της Ανεργίας στην Περιφέρεια Αττικής 1988-1995

- *Η συγκέντρωση της ανεργίας*

Η Περιφέρεια Αττικής παρέχει το 37% περίπου των θέσεων εργασίας ενώ συγκεντρώνει το 44% περίπου των ανέργων της χώρας. Η οκταετία 1988-1995 χαρακτηρίζεται από μια εντυπωσιακή αύξηση του εργατικού δυναμικού της Περιφέρειας

- *Η ανεργία επικεντρώνεται περισσότερο στο γυναικείο φύλο*

Το ότι η ανεργία αφορά περισσότερο τις γυναίκες, επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής, αφού το 56% περίπου των ανέργων είναι γυναίκες. Και αυτό παρά το ότι

ο ρυθμός συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό είναι περίπου ο μισός έναντι αυτού των ανδρών. Κατά συνέπεια, το ποσοστό της ανδρικής ανεργίας είναι περίπου το μισό σε σύγκριση με το ποσοστό ανεργίας των γυναικών.

- *Ο διπλασιασμός των ανέργων άνω των 45 ετών*

Ενώ η ανεργία παραμένει ως πρόβλημα που πλήττει κυρίως τους νέους κάτω των 25 ετών, αφού σχεδόν ένας στους τρεις είναι άνεργος, στη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε, αξίζει να επισημανθεί η εντυπωσιακή αύξηση της συμμετοχής των ανέργων άνω των 45 ετών. Ο αριθμός τους διπλασιάζεται και το ποσοστό ανεργίας σε αυτή την ομάδα ηλικιών περνά από το 3,9% στο 6,3%.

- *Ο διαχωρισμός 'παλαιών' και 'νέων ανέργων'*

Οι άνεργοι διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες : α) τους 'νέους άνεργους' δηλαδή αυτούς που δεν έχουν εργαστεί ποτέ στο παρελθόν και β) τους 'παλαιούς' άνεργους δηλαδή αυτούς που 'έχασαν τη θέση εργασίας που κατείχαν (Ε Σ Υ Ε , 1995:11)

«Η αύξηση του αριθμού των ' παλαιών ' ανέργων κατά την οκταετία 1988-1995 υπήρξε αρκετά σημαντική και ουσιαστικά αντιπροσωπεύει τα δύο τρίτα της συνολικής αύξησης των ανέργων . Η αύξηση των ' παλαιών ' ανέργων μοιράστηκε εξίσου ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες , ενώ η αύξηση των ' νέων ανέργων ' αφορούσε κυρίως τους άνδρες. .

7.2. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Συνοψίζοντας, διατυπώνουμε τις ακόλουθες παρατηρήσεις:

- Η αύξηση της ανεργίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της γυναικείας ανεργίας, η οποία συνεχίζει να έχει σε όλη την περίοδο τα χαρακτηριστικά της μακροχρόνιας ανεργίας και, επιπλέον, αφορά προοδευτικά όλο και περισσότερο στο εργατικό δυναμικό άνω των 45 ετών.
- Η αύξηση της ανδρικής ανεργίας, που όξυνε παραπέρα το πρόβλημα της ανεργίας στην Αττική, συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την αύξηση των μακροχρόνια ανέργων και των άνω των 45 ετών και έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του μεριδίου των ανέργων ανδρών στο σύνολο των ανέργων της Περιφέρειας.
- Η γυναικεία ανεργία έχει μετατραπεί ουσιαστικά σε μακροχρόνια ανεργία δείχνοντας έντονα σημάδια καθήλωσης των γυναικών σε αυτή την κατάσταση.

Η αγορά εργασίας της Περιφέρειας Αττικής αντιμετωπίζει έντονα σημάδια «ωρίμανσης» και «κορεσμού» που εκδηλώνονται με ένταση της μακροχρόνιας ανεργίας και του φαινομένου της περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων και τμημάτων του εργατικού δυναμικού μέσα από την αναπαραγωγή και επέκταση διαφόρων άτυπων μορφών απασχόλησης που με τη σειρά τους δυσκολεύουν την ένταξη/επανένταξη στην αγορά εργασίας, αποτελώντας ένα κατώφλι μονιμοποίησης των εκφάνσεων του κοινωνικού αποκλεισμού (βλ. Clerc 1995). Βέβαια, η ένταση και ο χαρακτήρας της ανεργίας στην Αττική θυμίζει σε κάποιο βαθμό τα τεκταινόμενα στη Δυτική Ευρώπη (Γεωργιάδου, 1992:56), αλλά αποτελεί τμήμα ενός «ελληνικού μοντέλου» αποκλεισμού από την αγορά εργασίας.

Τέλος, σημειώνεται ότι μέσα από την περιγραφή των χαρακτηριστικών της επέκτασης της μακροχρόνιας ανεργίας στην Περιφέρεια Αττικής, απορρέει η ανάγκη της συστηματικής αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου. Και με αυτό δεν εννοείται βέβαια απλώς η κατάρτιση των μακροχρόνια ανέργων ή η υποβοήθηση της εξεύρεσης άτυπων (ευέλικτων) μορφών απασχόλησης. Οι μακροχρόνια άνεργοι τροφοδοτούν τις ομάδες του κοινωνικού αποκλεισμού, αφού ουσιαστικά αποτελούν εύκολη λεία για την επέκταση της άτυπης απασχόλησης.

Στην πραγματικότητα, το πέρασμα του μακροχρόνια ανέργου από την προσωρινή, μη-μόνιμη, περιπτωσιακή απασχόληση είναι ένδειξη στην αρχή και έπειτα χαρακτηριστικό της «αστάθειας» του στην αγορά εργασίας όπως και «εθισμού» του στην υποχρεωτική αποχή από την πλήρη απασχόληση και το σταθερό ωράριο. Η περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού των μακροχρόνια ανέργων αποτελεί σύμπτωμα μιας μορφής ρύθμισης της κοινωνικής συνοχής. Ο κοινωνικός έλεγχος των μακροχρόνια ανέργων εξασφαλίζεται τόσο μέσα από την προσδοκία της κατάρτισης-επανεκπαίδευσης όσο και της μερικής-άτυπης απασχόλησης. Καθιερώνεται, λοιπόν, ένας φαύλος κύκλος (ένα «διαβολικό» τετράγωνο) που περιλαμβάνει τη μακροχρόνια ανεργία, που υποστηρίζεται από την κατάρτιση και την άτυπη απασχόληση, και τον κοινωνικό αποκλεισμό που ανατροφοδοτείται από την πρώτη.

Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού παραπέμπει στην διάρρηξη αυτού του κύκλου μέσα από τη λήψη ειδικών μέτρων που θα στοχεύουν στην καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας. Η δέσμη των ζητούμενων μέτρων εντάσσεται στη λογική μιας πολιτικής απασχόλησης και όχι την απλή εξουδετέρωση των κινδύνων που εγκυμονεί η μακροχρόνια ανεργία για την κοινωνική συνοχή.

8. Γυναίκες και Μεταβολές στη Διάρθρωση της Απασχόλησης

Όσον αφορά την εξέλιξη της γυναικείας απασχόλησης, ενώ παρατηρούμε κάποια άνοδο σε απόλυτους αριθμούς κατά την τελευταία 10ετία, τα ποσοστά οικονομικής δραστηριότητας παραμένουν σταθερά γύρω στο 30-35%, καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο 1951-1994, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης, όπου σημειώθηκε σημαντική άνοδος.

Το γεγονός αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνικό-οικονομική εξέλιξη της χώρας κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Ανάμεσα στους παράγοντες επιρροής, η περιορισμένη βιομηχανική ανάπτυξη, η ελλειμματική παρουσία του Κράτους Πρόνοιας, η έντονη εξωτερική και εσωτερική μετανάστευση, αλλά και η ανελαστική δομή της αγοράς εργασίας, επέδρασαν σημαντικά όχι μόνο στη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, αλλά και στη διάρθρωση της απασχόλησης κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας και θέση στο επάγγελμα.

Οι μεταβολές στη διάρθρωση της απασχόλησης, λόγω της έντονης αστικοποίησης κ.α. παραγόντων, οδήγησαν σε αύξηση της αμειβόμενης απασχόλησης, ενώ ο αγροτικός τομέας, όπου οι γυναίκες εργάζονται κυρίως ως «συμβοηθούσα και μη αμειβόμενα μέλη οικογένειας», περιορίζεται συνεχώς. Η σχετική αύξηση στον τριτογενή τομέα δεν αντισταθμίζει τη μείωση αυτή, ενώ ο δευτερογενής τομέας παραμένει συρρικνωμένος.

Παρά το χαμηλό ποσοστό οικονομικής δραστηριότητας των γυναικών, το ποσοστό ανεργίας τους είναι σχετικά υψηλό και ισοδυναμεί σχεδόν προς το διπλάσιο των ανδρών. Ωστόσο υψηλή είναι η συμμετοχή των γυναικών στην παραοικονομία, όπου εργάζονται με χαμηλές αμοιβές και συχνά ανασφάλιστες, ενώ αντίθετα ιδιαίτερα χαμηλά εμφανίζονται τα επίσημα ποσοστά μερικής απασχόλησης των γυναικών.

Η εξαιρετικά ανεπαρκής παρουσία του Κράτους Πρόνοιας κάθε άλλο παρά συντελεί στην «εναρμόνιση της οικογενειακής και εργασιακής ζωής των γυναικών» και οι πολιτικές απασχόλησης (σχετική νομοθεσία και μέτρα, προγράμματα κατάρτισης) απέχουν κατά πολύ από το να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα στη γυναικεία – αλλά και στην ανδρική – απασχόληση.

Η νομοθεσία υπέρ των γυναικών συχνά δεν εφαρμόζεται – ιδιαίτερα στην παραοικονομία – ενώ οι καταρτιζόμενοι δεν βρίσκουν, μετά το πέρας της κατάρτισης, εργασία. Εξάλλου, τα προγράμματα κατάρτισης είναι περιορισμένης κλίμακας και σε καμιά περίπτωση δεν καλύπτουν τις υπάρχουσες ανάγκες.

Η Λευκή Βίβλος χρεώνει το θέμα της ανεργίας στην επιλογή ακατάλληλων μακρο-οικονομικών πολιτικών. Σύμφωνα δε με προβλέψεις του ΟΟΣΑ, η ανεργία θα αυξάνεται κατά τα επόμενα χρόνια.

Τα μέχρι τώρα προγράμματα αντιμετώπισης του προβλήματος έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικά. Το ουσιώδες ζήτημα παραμένει η ενσωμάτωση των στόχων της ανάπτυξης και της πλήρους απασχόλησης στη μακρο-οικονομική πολιτική και η εφαρμογή αποδοτικών καινοτομιών σε όλες τις επιμέρους συνιστώσες του συστήματος απασχόλησης.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ το ποσοστό οικονομικής δραστηριότητας των γυναικών παραμένει χαμηλό, ο αριθμός των εργαζόμενων γυναικών «ακολουθεί την κίνηση ενός ακορντεόν: μειώνεται σε περιόδους άνθησης και αυξάνεται σε εποχές ύφεσης» (Βεργόπουλος, 1986).

Όσον αφορά τη μισθωτή απασχόληση, στην Ελλάδα εμφανίζεται εξαιρετικά χαμηλή σε σύγκριση με τις λοιπές χώρες της Ε.Ε., ενώ, αντίθετα εξαιρετικά υψηλά εμφανίζονται τα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων (Eurostat 1996). Είναι δε γνωστό ότι η αυτοαπασχόληση ευνοεί την πολλαπλή απασχόληση και την παραοικονομία. Ειδικά σε τομείς όπου κυριαρχεί η γυναικεία απασχόληση, όπως η υφαντουργία, ο τουρισμός, το λιανικό εμπόριο, υπάρχει ιδιαίτερα έντονη παραοικονομία (Cavouriaris, Karamessini, Symeonidou 1994).

Οι γυναίκες εργάζονται «με το κομμάτι» στο σπίτι με ιδιαίτερα χαμηλές αμοιβές και τις περισσότερες φορές ανασφάλιστες. Σύμφωνα με υπολογισμούς του Συμβουλίου της Ευρώπης (1991) με βάση στοιχεία του υπουργείου Εργασίας, το 1984 υπήρχαν 225.000 εργαζόμενες στο σπίτι «με το κομμάτι» στον τομέα της μεταποίησης, ενώ οι εκτιμήσεις της Γ.Σ.Ε.Ε. ανεβάζουν τον αριθμό σε πολύ περισσότερες (150.000-200.000 εργαζόμενες το 1986, μόνο στον κλάδο του ενδύματος και της βιομηχανίας υποδημάτων, όπου οι επίσημα εργαζόμενες ήταν περίπου 114.000 άτομα). Μπορούμε λοιπόν και στην περίπτωση αυτή να μιλήσουμε για μία άλλη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών.

Όσον αφορά τη μερική απασχόληση, δεν συντελεί στην αύξηση της απασχόλησης και στην κατ' αναλογία μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών, εφόσον τα ποσοστά εμφανίζονται εξαιρετικά χαμηλά στην Ελλάδα και για τα δύο φύλα (2,8% για τους άνδρες και 8,4% για τις γυναίκες το 1995), για δε τις γυναίκες είναι τα χαμηλότερα σε σύγκριση με όλες τις χώρες της Ε.Ε. Αντίθετα, τα επίσημα ποσοστά ευκαιριακής και προσωρινής απασχόλησης είναι σχετικά υψηλά (από τα υψηλότερα ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε.) (Eurostat 1996).

Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί ότι τα υψηλά ποσοστά μη αμειβόμενης απασχόλησης στις οικογενειακές, κυρίως γεωργικές, επιχειρήσεις, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη ύπαρξη παραοικονομίας και εργασίας των γυναικών στο σπίτι «με το κομμάτι», συρρικνώνουν κατά πολύ

την αμειβόμενη απασχόληση των γυναικών στην Ελλάδα και λειτουργούν ως παράγοντες περιθωριοποίησης, φτώχειας και έμμεσου κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών.

Εξετάζοντας την εξέλιξη της ανεργίας των γυναικών κατά τη περίοδο 1983-1995, αφ' ενός με βάση τα στοιχεία της έρευνας Εργατικού Δυναμικού της Ε.Σ.Υ.Ε., όπως παρουσιάστηκαν στα πλαίσια του δικτύου απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Cavouriaris, Karamessini, Symeonidou 1995), αφ' ετέρου με βάση τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΣΥΕ (1995), παρατηρούμε ότι τα ποσοστά ανεργίας των γυναικών είναι διπλάσια από τα ποσοστά των ανδρών, ειδικά δε για το 1995 υπερδιπλάσια. Πρόκειται για άμεσο αυτή τη φορά αποκλεισμό των γυναικών από την αγορά εργασίας.

Ειδικά για την εξέλιξη του εργατικού δυναμικού, της ανεργίας και της απασχόλησης για το διάστημα 1983-1987, παρατηρούμε ότι ενώ ο αριθμός των άνεργων γυναικών παρουσιάζει αύξηση, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται ελαφρά, επειδή η αύξηση στα ποσοστά ανεργίας είναι βραδύτερη (3,9%) από την αύξηση του γυναικείου εργατικού δυναμικού (7,4%). Ωστόσο, μεταξύ 1987-1992 το ποσοστό αύξησης των άνεργων γυναικών ανέρχεται σε 33,8% και είναι κατά πολύ ανώτερο από την αύξηση του εργατικού δυναμικού των γυναικών (7,1%). Μεταξύ 1992-1995 παρουσιάζεται κάποια επιβράδυνση στην εξέλιξη της ανεργίας των γυναικών που πιθανόν να οφείλεται στην αύξηση της «κρυφής» ανεργίας των απογοητευμένων άνεργων γυναικών. Τα ποσοστά ανεργίας των ανδρών σημείωσαν εντελώς διαφορετική εξέλιξη. Μετά από μείωση κατά την περίοδο 1983-1987 παρουσίασαν ελαφρά αύξηση μεταξύ 1987-1992, ενώ ιδιαίτερα σημαντική αύξηση παρουσιάστηκε κατά την περίοδο 1992-1995.

Αναλύοντας κατά ομάδες ηλικιών και πάλι για την περίοδο 1983-1995, η ανεργία των νέων, 14-29 ετών, είναι πολύ υψηλότερη από την ανεργία των λοιπών ομάδων ηλικιών, ενώ ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά συναντώνται στην ομάδα 14-19 ετών για τις γυναίκες (συνδυασμός δύο κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων: νέων και γυναικών) και στην ομάδα 14-19 και 20-24 ετών για τους άνδρες. Γενικά για όλες τις ομάδες ηλικιών τα ποσοστά ανεργίας των γυναικών είναι υψηλότερα από τα ποσοστά ανεργίας των ανδρών.

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας, παρατηρείται αύξηση της ανεργίας μακράς διάρκειας καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Ωστόσο, η αύξηση στον αριθμό των άνεργων γυναικών για διάστημα 12 μηνών και άνω, υπήρξε πολύ ταχύτερη από των ανδρών και κατά τις δύο περιόδους (1983-1987 και 1987-1992). Για το 1995 η ανεργία μακράς διάρκειας, ανέρχεται σε 57,8% για τις γυναίκες και σε 42,3% για τους άνδρες (Eurostat 1996/3). Βλέπουμε λοιπόν ότι οι νέες γυναίκες αποτελούν ομάδα με υψηλότερο κίνδυνο αποκλεισμού από την αγορά εργασίας που διαρκεί και μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε σύγκριση με τους άνδρες.

Αντίθετα, η εξέλιξη της βραχυπρόθεσμης (μικρότερης των 6 μηνών) και μεσοπρόθεσμης (6-11 μηνών) ανεργίας, ακολούθησε διαφορετικές τάσεις. Μειώθηκε μεταξύ 1983-1987 και αυξήθηκε

μεταξύ 1987-1992 και για τα δύο φύλα. Για το 1995, η βραχυπρόθεσμη ανεργία είναι 21,7% στις γυναίκες και 35,7% στους άνδρες, ενώ η μεσοπρόθεσμη είναι 20,5% για τις γυναίκες και 22% για τους άνδρες. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η ανεργία μακράς διάρκειας εξελίσσεται ανεξάρτητα από τη βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη ανεργία. Η ανεργία μακράς διάρκειας θα πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τις περιορισμένες ευκαιρίες για τις γυναίκες όπως και για άλλες ομάδες του εργατικού δυναμικού, να επανενταχθούν ή να ενταχθούν για πρώτη φορά στο εργατικό δυναμικό.

Πράγματι, αναλύοντας τους λόγους ανεργίας, ως κυριότερος λόγος και για τα δύο φύλα εμφανίζεται η για πρώτη φορά αναζήτηση εργασίας. Αλλά, τα ποσοστά ανεργίας, τόσο λόγω αναζήτησης πρώτης εργασίας, όσο και λόγω επιθυμίας επανένταξης στο εργατικό δυναμικό, είναι υψηλότερα στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες. Το γεγονός αυτό πρέπει να οφείλεται κυρίως στην αρνητική στάση των εργοδοτών στον ιδιωτικό τομέα για προσλήψεις γυναικών. Τις αντιμετωπίζουν ως υποψήφιες μητέρες, άρα ως υποψήφιες διεκδικούσες άδεια μητρότητας, καθώς και ως λιγότερο ικανές να αναλάβουν υπεύθυνες θέσεις, ως μη συμβατές με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, ενώ αρνητικό ρόλο παίζει και η υπάρχουσα προκατάληψη για «μειωμένες διοικητικές ικανότητες των γυναικών». Η διαδικασία λοιπόν μέσω της οποίας οι γυναίκες οδηγούνται σε αποκλεισμό από την αγορά εργασίας είναι η υφιστάμενη ή η «επαπειλούμενη» μητρότητα, που κάθε άλλο παρά «συμφιλιώνεται» με την εργασιακή ζωή, εφόσον υπάρχει απουσία ή μόνο κατ' όνομα παρουσία κοινωνικής προστασίας. Το αντίθετο συμβαίνει στις περιπτώσεις απόλυσης, λήξης συμβολαίου εργασίας και παραίτησης: τα ποσοστά για τους άνδρες είναι υψηλότερα σε σύγκριση με τα ποσοστά των γυναικών.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο παρατηρείται αυξητική τάση στα ποσοστά των γυναικών που αναζητούν εργασία για πρώτη φορά: 44,6% το 1983, 52,8% το 1987 και 56,4% το 1991. Αντίστοιχη δε τάση παρατηρείται και για τους άνδρες. Ελαφρά αύξηση μεταξύ 1987-1992 παρουσιάζουν και τα ποσοστά ανεργίας λόγω απόλυσης και για τα δύο φύλα, ενώ λόγω λήξης συμβολαίου, παραίτησης ή επιθυμίας σύνταξης παρουσιάζουν μείωση.

Επιπλέον, η μερική και ευκαιριακή απασχόληση δεν διαδραματίζουν ρόλο μείωσης της ανεργίας. Τα ήδη χαμηλά ποσοστά μειώνονται μεταξύ 1983-1992. Βέβαια, τα επίσημα ποσοστά παραγνωρίζουν το ρόλο της παραοικονομίας, όπου οι γυναίκες συνήθως απασχολούνται με μερική/ευκαιριακή απασχόληση.

Τέλος, όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης, στον ιδιωτικό τομέα, το μορφωτικό επίπεδο του γυναικείου εργατικού δυναμικού είναι υψηλότερο από το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών, ενώ για το σύνολο του πληθυσμού ισχύει το αντίθετο. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει έντονη σχέση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, που οδηγεί σε χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής των γυναικών και σε σχετικά ανώτερο μορφωτικό επίπεδο του γυναικείου εργατικού δυναμικού.

Αντίστοιχα, όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων, ανδρών και γυναικών, δύο ακραίες κατηγορίες, οι απόφοιτοι πανεπιστημίου και όσοι είναι απόφοιτοι δημοτικού ή δεν έχουν πάει καθόλου στο σχολείο, παρουσιάζουν και τα χαμηλότερα ποσοστά. Το γεγονός αυτό αντανακλά την τάση των ελληνικών βιομηχανιών να χρησιμοποιούν κυρίως ανειδίκευτους ή ημειδίκευμένους εργάτες.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΚΟΙΝΩΠΕΥΣΗ

1. Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι η έννοια μέσω της οποίας περιγράφονται, ορίζονται και ερμηνεύονται σήμερα τα κοινωνικά προβλήματα. «Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού «κατάγεται» από την γαλλική φιλοσοφική - θεωρητική παράδοση για την φτώχεια που έχει τις ρίζες τις στο έργο του Durkeim. Σύμφωνα με αυτή την παράδοση αυτή η κοινωνία μπορούμε να ειδωθεί σαν μια ιεραρχία θέσεων, η οποία αποτελείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες που συνδέονται μεταξύ τους με αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις στη βάση κοινών αξιών και μιας ευρύτερης ηθικής τάξης».(Φερόνας,2005:293). Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού επηρεάζει τη συγκεκριμένη κοινωνία σαν να «μπάζει»τους κοινωνικούς δεσμούς τις και να δημιουργεί πρόβλημα στους φτωχούς να ενσωματωθούν στην κοινωνία . Σε αυτή τη περίπτωση οι φτωχοί αντιμετωπίζουν την ανεπάρκεια εισοδήματος η οποία αποτελεί μόνο τη μια διάσταση από τις σύνθετες καταστάσεις αποστέρησης που βιώνουν οι κοινωνικά αποκλεισμένοι. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι σημαντικό είναι για το άτομο να μπορεί να έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην στέγαση, και στις υπηρεσίες πρόνοιας κ λ π (Levitas,1996:5, Petmezidou, 1996:4). « τη σύγχρονη εκδοχή της, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζεται για πρώτη φορά σε επιστημονικό κείμενο της δεκαετίας του '60 στο έργο του Pierre Masse,γενικού γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας « Les dividendes du progres » και λίγο αργότερα, το 1965, στο έργο ενός άλλου Γάλλου, του J. Klanfer , με τον τίτλο « L' Exclusion sociale » . (Παπαδοπούλου , 2002:45) . Ωστόσο, η πατρότητα του όρου αποδίδεται στον Rene Lenoir, ανώτατο στέλεχος της γαλλικής κρατικής διοίκησης (Garnier, 1996: 52), που τον χρησιμοποιεί για πρώτη φορά το 1974, αναφερόμενος σε διάφορες κατηγορίες πληθυσμού που δεν καλύπτονταν από την κοινωνική ασφάλιση όπως τα Α Μ Ε Α, οι ηλικιωμένοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες κ λ π . (Gore, 1995:1, Silver, 1995:63)» . (Παπαδοπούλου,2002:293) .

Όπως αναφέραμε παραπάνω , η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού έχει την καταγωγή της από την γαλλική φιλοσοφική –θεωρητική παράδοση για την φτώχεια, παρ' όλα αυτά η γρήγορη εξάπλωση της οφείλεται στους θεσμούς της Ευρωπαϊκής ένωσης όπως επίσης και η διεθνή κυριαρχία της. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε κοινοτικό κείμενο το οποίο και δημοσίευσε το 1988 η επιτροπή. Το κοινοτικό κείμενο κάνει λόγο για « κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και νέες μορφές φτώχειας « Commision E . C , 1988). Αργότερα το Σεπτέμβριο του 1989 μια απόφαση του Συμβουλίου σημειώνει ότι « η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να θεωρείται , ως ένα σημαντικό μέρος της κοινωνικής διάστασης της κοινής αγοράς »(Συμβούλιο Ε. Κ . , 1989) . πρόκειται για το δεύτερο επίσημο κείμενο που περιέχει την έκφραση « κοινωνικός αποκλεισμός », επιβεβαιώνοντας έτσι την υιοθέτηση του όρου από την κοινότητα (Da Costa), 1994:3) . Επίσης χαρακτηριστικό είναι ότι στο

τρίτο κοινοτικό πρόγραμμα «φτώχεια 3» δεν υπάρχει πουθενά ο όρος φτώχεια και αυτό γιατί παρουσιάζεται ως «Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων. Το αποτέλεσμα είναι ότι από την στιγμή που ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» εμφανίζεται για πρώτη φορά στα κοινοτικά κείμενα, από τότε, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της χρήσης του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σαν όρου σε κοινοτικά κείμενα, όσο και σαν κατηγορία προγραμμάτων που ενισχύονται οικονομικά από την κοινότητα .

Όπως καταλαβαίνουμε, η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1989 αρχίζει να κάνει μεγάλες προσπάθειες για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού από την στιγμή που είδαμε ότι το Συμβούλιο Υπουργών ανέθεσε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την μελέτη και το σχεδιασμό μιας πολιτικής αντιμετώπισης του. « Γι' αυτό το λόγο μέσα σε ένα μικρό χρονικό διάστημα (1990) ιδρύθηκε το «Παρατηρητήριο για Εθνικές πολιτικές προς καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού» (Observatory on National Policies for combating Social Exclusion), το οποίο όρισε το «κοινωνικό αποκλεισμό» σε σχέση με τα « οινωνικά δικαιώματα των πολιτών ...με ένα βασικό επίπεδο διαβίωσης και συμμετοχής σε κοινωνικές και επαγγελματικές ευκαιρίες στην κοινωνία» (Room 1993:14). «Όπως καταλαβαίνουμε η έννοια της φτώχειας αντικαταστάθηκε από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και το ενδιαφέρον στράφηκε σε ορισμούς του προβλήματος που αντλούν από τις αρχές των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως αυτά ορίστηκαν από τον T.H Marshal (Strobel 1996, Walker and Walker, 1997). Από την άλλη μεριά οι κοινωνιολόγοι Silver (1994) και Levitas (1998) υποστηρίζουν ότι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί ένα αμάλγαμα φιλελεύθερων αγγλοσαξονικών προβληματισμών σχετικών με τη «φτώχεια», και μιας πιο συντηρητικής προσέγγισης προερχόμενης από την ηπειρωτική Ευρώπη, που τονίζει την κοινωνική τάξη και συνοχή (Levitas ibit : 22). Οι περισσότεροι επίσημοι ορισμοί του κοινωνικού αποκλεισμού έγιναν αντικείμενο ακαδημαϊκής κριτικής για παραμέληση ουσιώδους σημασίας ζητημάτων εξουσίας και ανταγωνιστικών συμφερόντων ανάμεσα σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Byrne, 1999) και με αυτή τη τακτική για ουδετεροποίηση της φτώχειας και της ανισότητας (Jordan 1996, Veit-Wilson) , 1998) . Αλλά ακόμη και εκείνοι οι ευρωπαϊκοί ορισμοί του κοινωνικού αποκλεισμού που λαμβάνουν υπόψη το πρόβλημα της φτώχειας, δεν κάνουν ρητές αναφορές στο πρόβλημα της «ανισότητας », παρά μόνο στο πλαίσιο των ανισοτήτων μεταξύ διαφόρων γεωγραφικών περιοχών» (Byrne, 1996) .

- Όσον αφορά την ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας

Η κρατούσα άποψη στην Ε.Ε. σχετικά με την ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας συνδέεται με την ανάγκη της άτυπης συνεχιζόμενης επιμόρφωσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού, η οποία με τη σειρά της θεωρείται ότι επιτρέπει την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και την αποδοτικότερη λειτουργία του εργατικού δυναμικού στην βάση ενός συνεχώς ανανεούμενου

τεχνικού και επαγγελματικού περιβάλλοντος. Οι πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης υπηρετούν την επιχειρηματική και εταιρική λογική, η οποία όμως δημιουργεί και αναπαράγει στρατηγικές απασχόλησης που απέχουν αρκετά από τη στήριξη της εργασίας και της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού (Λινάρδος-Ρυλμόν, 1995:45).

Ασφαλείς ενδείξεις για τη δομική αναποτελεσματικότητα της κοινοτικής πολιτικής καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν τα εξής στοιχεία: α) παγίωση του φαινομένου της ανεργίας διαρκείας, β) επέκτασή της σε κοινωνικές ομάδες πέραν του «παραδοσιακού» περιθωρίου και γ) επιμήκυνση της διάρκειας της ανεργίας.

Είναι κατά τη γνώμη μας ευνόητη η περιορισμένη εμβέλεια μιας πολιτικής αντιμετώπισης της ανεργίας διαρκείας, επικεντρωμένης σε μέτρα για την επαγγελματική κατάρτιση και την επανειδίκευση των ανέργων. Αρκεί γι' αυτό να αναλογισθεί κανείς ότι βασικό κριτήριο πρόληψης είναι η προϋπηρεσία (βιογραφικό) του ατόμου που αναζητά απασχόληση. Ένα βιογραφικό «επιβαρημένο» από την ανεργία και μάλιστα από την ανεργία διαρκείας προκαλεί την «υποψία» ή και τη «βεβαιότητα» ότι ο υποψήφιος δεν αποτελεί μια «καλή» επιλογή (Clerc 1995). «Η ανεργία μακράς διαρκείας στιγματίζει. (...) Όσο περισσότερο διαρκεί η περίοδος της ανεργίας, τόσο δυσκολότερη είναι η εξεύρεση εργασίας» (Λινάρδος, Ρυλμόν:15). Η κατάσταση της ανεργίας διαρκείας, εκτός από λειτουργικό προορισμό του κοινωνικά αποκλεισμένου, καθίσταται έτσι, αυτή καθεαυτή, και πεδίο αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού.

- Όσον αφορά την εκπαίδευση

Μέσα από την εκπαίδευση το άτομο αποκομίζει κάποια τυπικά προσόντα κι αν μάλιστα πρόκειται για την τριτοβάθμια εκπαίδευση τότε αποκτά κάποιο πτυχίο το οποίο αργότερα μπορεί να τους οδηγήσουν στην εύρεση επαγγελματικών θέσεων και τελικά σε οικονομικές απολαβές. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εκπαίδευση είναι ένα μέσο που βοηθάει κατά κάποιο τρόπο στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων ή ακόμα και στην αμφισβήτηση των ήδη υπάρχουσων .

Η Λευκή Βίβλος «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση» (Growth, Competitiveness, Employment) (1993) ήταν το πρώτο κείμενο που τόνισε τον κεντρικό ρόλο της εκπαίδευσης στη δημιουργία ενός νέου ευρωπαϊκού μοντέλου με έμφαση στην απασχόληση και την έντονη οικονομική ανάπτυξη. Από το 1990 περίπου, η εκπαίδευση και η τεχνική κατάρτιση φέρονται στα περισσότερα κείμενα της ΕΕ, ως τα κύρια μέσα για την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Από τότε, τα περισσότερα κοινοτικά κείμενα εμφανίζουν αυτό το θέμα. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή οργάνωσε συνέδριο με θέμα «Ενσωμάτωση των Νέων στην Κοινωνία μέσω Εκπαίδευσης και Κατάρτισης» (COM 2000). Στο Συνέδριο τονίστηκε, ότι η καταπολέμηση της ανεργίας (και κατά συνέπεια, και του κοινωνικού αποκλεισμού) των νέων έχει άμεση σχέση με την επιτυχία τους στο εκπαιδευτικό σύστημα .

Επίσης, το Άρθρο 125 της Συνθήκης του Άμστερνταμ ορίζει, ότι «Τα κράτη μέλη και η Κοινότητα εργάζονται ... για την ανάπτυξη συντονισμένης στρατηγικής για την απασχόληση, και για να προάγουν τη δημιουργία εξειδικευμένου, εκπαιδευμένου και ευπροσάρμοστου εργατικού δυναμικού, και αγοράς εργασίας ανταποκρινόμενης στις εξελίξεις της οικονομίας ...» (Σαχπεκίδου, 1999:122). Όπως καταλαβαίνουμε μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η δημιουργία ενός καλά καταρτισμένου και ευπροσάρμοστου εργατικού δυναμικού, μαζί με εκείνες της απασχόλησης και δημιουργώντας μια αγορά εργατικού δυναμικού που να μπορεί να ανταπεξέλθει στις οικονομικές αλλαγές. Όσον αφορά τα επίσημα κείμενα, που δημοσιεύθηκαν από την Επιτροπή στις αρχές και τα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο κοινωνικός αποκλεισμός φέρεται ως αποκλεισμός από την αγορά εργασίας, ενώ η εκπαίδευση, ή μάλλον η έλλειψή της, θεωρείται ως ο κύριος λόγος αποκλεισμού από τις υπάρχουσες ευκαιρίες. Η εκπαίδευση συχνά φέρει το βάρος και την ευθύνη της αποτυχίας:

«... η αποτυχία της εκπαίδευσης ... είναι ιδιαίτερα σημαντικός και ολοένα αυξανόμενος παράγοντας της περιθωριοποίησης, του οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού. Στην Κοινότητα, το 25-30% των νέων ανθρώπων, που είναι θύματα της αποτυχίας, Εγκαταλείπουν το εκπαιδευτικό σύστημα χωρίς την προετοιμασία που χρειάζονται για τη σωστή ενσωμάτωσή τους στην εργάσιμη ζωή» (Λευκή Βίβλος:1993, κεφ.7).

«Το 1995 η Επιτροπή έδωσε στη δημοσιότητα μια Λευκή Βίβλο με θέμα «Διδασκαλία και Μάθηση» (White Paper on Teaching and Learning, 1995). Στην εισαγωγή αναφέρεται, ότι «η επένδυση στη γνώση παίζει σημαντικό ρόλο στην απασχόληση, την ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική συνοχή». Η ίδια Βίβλος τονίζει τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης στην ισότητα των ευκαιριών αλλά επίσης προωθεί την ιδέα μιας «νέας» μορφής κοινωνικής διαστρωμάτωσης που θα εξαρτάται αποφασιστικά από την ατομική επένδυση στη μάθηση. Έτσι, για άλλη μια φορά ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται ως πρόβλημα «έλλειψης γνώσεων».

Η θέση του κάθε ατόμου σε σχέση με τους συν-πολίτες του θα εξαρτάται όλο και περισσότερο από την ικανότητά τους να αποκτούν σημαντική γνώση ... Η θέση του καθενός σε σχέση με τους συν-πολίτες του στο πλαίσιο των γνώσεων και των ικανοτήτων θα είναι για το λόγο αυτό αποφασιστική. Η θέση αυτή που θα μπορούσε να ονομαστεί «σχέση μάθησης» θα καταστεί σταδιακά το κυρίαρχο στοιχείο στη δομή της κοινωνίας μας.

«Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει πάρει τόσο απaráδεκτες διαστάσεις, ώστε το χάσμα ανάμεσα σ' αυτούς που έχουν γνώσεις και αυτούς που δεν έχουν, πρέπει να μειωθεί» (White Paper on Teaching 1995:30).

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας κοινωνικής τάξης η Βίβλος συνεχίζει συζητώντας την ιδέα της «ανταγωνιστικής ευκαιρίας».

«... το επίπεδο ικανοτήτων που μπορεί να επιτευχθεί από τον καθένα και απ' όλους, θα πρέπει να μετατραπεί σε μηχανισμό αξιολόγησης της ατομικής επίδοσης κατά τρόπο που θα εξασφαλίζει ίσα δικαιώματα στους εργαζόμενους, στο μέτρο του δυνατού ... Όλοι πρέπει να είναι σε θέση να δράσουν τις ευκαιρίες για βελτίωση στην κοινωνία αλλά και για την εκπλήρωση των προσωπικών φιλοδοξιών, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους προέλευση και το επίπεδο εκπαίδευσής τους». (White Paper on Teaching 1995:3).

Από την παραπάνω παράγραφο καταλαβαίνουμε ότι, ανάλογα την εκπαίδευση που μπορεί να έχει κάποιος και ανάλογα την πρόσβαση στις ευκαιρίες και τις γνώσεις αυτά τα δύο αποτελούν καθοριστικούς συντελεστές της κοινωνικής θέσης. Ο κοινωνικός αποκλεισμός παρουσιάζεται ως πρόβλημα έλλειψης γνώσεων, ενώ η ατομική εκπαιδευτική επίδοση βοηθάει να υπάρχει ισότητα ανάμεσα στους εργαζομένους, είναι σαν να λειτουργεί σαν δικλείδα ασφαλείας για την ισότητα δικαιωμάτων μεταξύ των εργαζομένων. Η έννοια της ισότητας που προωθείται στο πιο πάνω κείμενο αντλεί από φιλελεύθερα πολιτικά πλαίσια, όπου ουσιαστικά αναγνωρίζεται μόνον η «τυπική» μορφή ισότητας, βασισμένη στο δικαίωμα του ατόμου να ανταγωνίζεται σε μια (νομικά) ίση βάση για κοινωνικές ευκαιρίες.

Όπως τονίζει η Brine (1997), η ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα της ισότητας ευκαιριών βασίζεται στις αρχές της «ίσης πρόσβασης και ευκαιρίας» και της ατομικής αξιοκρατίας. Η εκπαίδευση και οι κοινωνικές ευκαιρίες που παρέχει λειτουργούν μέσα σ' αυτό το εξατομικευμένο πλαίσιο.

Η Βίβλος του 1995 σε κάποια σημεία της προτείνει τη στρατηγική νομής των ευκαιριών ανάλογα με το επίπεδο του μη-προνομιακού περιβάλλοντος. Στην περίπτωση αυτή, ίσα δικαιώματα στην εκπαίδευση θεωρούνται κεντρικής σημασίας στη συμβολή τους προς «ίσες ευκαιρίες» και περιλαμβάνουν μέτρα υποστήριξης ατόμων και ομάδων που προέρχονται από περιβάλλον με δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Οι θεωρητικές και πρακτικές δυσκολίες στη συνύπαρξη φιλελεύθερων οικονομικών επιλογών και ισότητας γίνονται ξεκάθαρες στη Βίβλο του 1995, όταν οι πολιτικές που προτείνονται στο παραπάνω πλαίσιο της εξισορρόπησης δικαιωμάτων για ίσες ευκαιρίες αντλούν πρωταρχικά από το πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς και του σχολικού μικρο-μάνατζμεντ.

Τέτοιες φιλελεύθερες και λειτουργιστικές αντιλήψεις για την εκπαίδευση αλλά και για την κοινωνική ενσωμάτωση είναι συμβατές με τη συζήτηση στην Κοινότητα για την υπηκοότητα. Το 1993, η ευρωπαϊκή υπηκοότητα απέκτησε συνταγματικό status με την υπογραφή της Συνθήκης για την ΕΕ και την ίδρυση μιας πολιτικής (παράλληλα με την οικονομική) Ένωσης. Οι επίσημες ευρωπαϊκές ιδέες για την υπηκοότητα έγιναν αντικείμενο κριτικής διότι ασχολούνται κυρίως με τα πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα της πρόσβασης και της συμμετοχής, ενώ εκείνες που

καλύπτουν κοινωνικά δικαιώματα προωθήθηκαν μόνο ως μέσα υποστήριξης της οικονομικής ενσωμάτωσης (Ollikainen, 2000).

Εξάλλου, το Νοέμβριο του 2001, μια νέα Λευκή Βίβλος δόθηκε στη δημοσιότητα με τίτλο «Νέα Ώθηση για την Ευρωπαϊκή Νεολαία» (White Paper: “A New Impetus for European Youth”, 2001). Η εν λόγω Βίβλος ορίζει ξεκάθαρα τη νεολαία ως «ανθρώπινο δυναμικό» (human resource) και προσδιορίζει το περιεχόμενό της ως τμήμα της οικονομικής πολιτικής:

«Η επένδυση στη νεολαία είναι επένδυση στον πλούτο των κοινωνιών μας, σήμερα και αύριο. Συνιστά λοιπόν ένα από τα κλειδιά για την επίτευξη του πολιτικού στόχου που έθεσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισσαβόνα: να καταστήσουμε την Ευρώπη την πιο ανταγωνιστική και δυναμική, θεμελιωμένη στις γνώσεις, οικονομία στον κόσμο. Η Βίβλος αναγνωρίζει τον ευρύτερο ρόλο της εκπαίδευσης, πέραν της συμβολής της στην αγορά εργασίας. Δίνει μεγάλη σημασία στη δια βίου μάθηση και γενικά στην εκπαίδευση που πρέπει να έχει ένας νέος γιατί η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση μπορεί να καταστήσει τους νέους ικανούς να βρίσκουν εργασία (employable). Μεγάλη έμφαση δίνεται σε μια προσπάθεια για αναμόρφωση στις προσεγγίσεις της μάθησης και της διδασκαλίας και προώθηση των ιδεών της «συμμετοχής» των νέων ανθρώπων στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της. Βέβαια η συνεισφορά των νέων στους παραπάνω τομείς αντιμετωπίζεται σε σχέση με την ευεργετική συνεισφορά τους στον τομέα της απασχόλησης.

Σε όλο το κείμενο, η απασχόληση θεωρείται ως προϋπόθεση της κοινωνικής ενσωμάτωσης, με την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση ως τα κύρια μέσα επίτευξής της. Τούτο δεν εκπλήσσει, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική «είναι απόρροια της ενοποιημένης αγοράς και λειτουργικά εξαρτάται από αυτήν. Ο λόγος ύπαρξής της είναι οι ελευθερίες της αγοράς του οικονομικού πολίτη» (Leidfried, 2000: 45).

«Τα τελευταία τρία χρόνια στόχος της ΕΕ είναι η κοινωνική ενσωμάτωση και η κοινωνική συνοχή. Στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Λισσαβόνας (Μάρτιος 2000), της Νίκαιας (Δεκέμβριος 2000) και της Στοκχόλμης (Ιούνιος 2001), Τα κράτη μέλη προσπάθησαν να προωθήσουν μια μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη και μια ποιότητα απασχόλησης, ώστε να μειωθούν οι κίνδυνοι που μπορεί να οδηγήσουν τα άτομα στη φτώχεια και το κοινωνικό αποκλεισμό ενώ ταυτόχρονα θα ενισχύσουν την κοινωνική συνοχή στην ΕΕ κατά την επόμενη δεκαετία (2001-2010). Από την άλλη μεριά ο αγώνας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για να υποστηρίξει αυτή την προσπάθεια ανέπτυξε τους ίδιους σχεδόν στόχους κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Συμφωνήθηκε ότι τα κράτη-Μέλη θα λαμβάνουν υπόψη τους, τους στόχους αυτούς από το 2001 όπως επίσης και τα διετή προγράμματα Εθνικής δράσης (National Action Plans) τους κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Κατά το έτος 2002, με βάση τα Προγράμματα Εθνικής Δράσης, δημοσιεύτηκε από τη Ευρωπαϊκή επιτροπή μια «Κοινή Έκθεση για την Κοινωνική Ενσωμάτωση» (Joint Report on Social Inclusion), που αποτελεί το πρώτο κείμενο πολιτικής για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό που επίσημα έχει υιοθετηθεί από την ΕΕ. Μέσω της Έκθεσης αυτής υποστηρίζεται η «ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου» αλλά και «ο στρατηγικός στόχος που θέλει να επιτύχει η ΕΕ για μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». Το εν λόγω κείμενο αποδέχεται ως μια από τις κύριες προκλήσεις της ΕΕ το «πώς να επιτύχουμε την κατανομή των πλεονεκτημάτων της σχετικά υψηλής ευημερίας σε όλο τον πληθυσμό, και να αποφύγουμε τα ελάχιστα επίπεδα διαβίωσης, που απαντούν σε άλλα μέρη του κόσμου».

Η παραπάνω κοινή «Κοινή Έκθεση» συνδέει θέματα «ισότητας» στην εκπαίδευση με «δίκαιη κατανομή του αποτελέσματος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» (σ.48). Θα πρέπει να πούμε ότι η έκθεση αυτή μας επισημαίνει μια εναλλακτική προσέγγιση όσον αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό σε σχέση με προηγούμενα ευρωπαϊκά κείμενα. Όπως είδαμε η Κοινή Έκθεση δίνει περισσότερο βάρος στο να προσπαθεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας και υψηλού επιπέδου απασχόλησης, στη ρύθμιση της αγοράς με τρόπο που να επιτρέπει αυτή τη δημιουργία, καθώς και στην εξάλειψη προβλημάτων δυναμικών ανισοτήτων (σε σχέση με φύλο, φυλή, γλώσσα, θρησκεία και εισόδημα), έτσι ώστε η «ισότητα ευκαιριών» να έχει βαθύτερη και πολυδιάστατη παρουσία πέραν της τυπικής/νομικής έκφρασής της.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η εκπαίδευση από μόνη της δεν μπορεί να καθορίσει την κοινωνική διαστρωμάτωση των 30τελευταίων χρόνων. Παρ' όλο αυτά επικρατεί η λειτουργιστική ιδέα ότι η εκπαίδευση από μόνη της αποτελεί τον βασικό θεσμό που καθορίζει την κοινωνική διαστρωμάτωση, αυτή όμως είναι μια αφελής ιδέα

1.1. Η προστασία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ανάλυση του κανονιστικού πλαισίου που διέπει την παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας αποδεικνύει ότι η νομική προστασία των ατόμων που πλήττονται από τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού είναι περιορισμένη. Οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζονται συνήθως σε ένα πλήθος προπαρασκευαστικών πράξεων (Ανακοινώσεις, Συστάσεις, Ψηφίσματα, Προγράμματα Δράσης) ή συνάγονται από την τελολογική ερμηνεία συγκεκριμένων διατάξεων του Πρωτογενούς Κοινοτικού Δικαίου.

1. Με άξονα διερεύνησης τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Maastricht, 1992) που τέθηκε σε ισχύ το Νοέμβριο του 1993, συνάγεται ότι οι δράσεις πρόνοιας εξυπηρετούν τους στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που τίθενται στο άρθρο Ζ-2 της Συνθήκης «εξασφάλιση ενός

υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής, οικονομική και κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.

Ειδικότερη αναφορά πρέπει να γίνει στο Πρωτόκολλο της Συνθήκης σχετικά με την κοινωνική πολιτική και στη Συμφωνία μεταξύ των κρατών-μελών πλην του Ηνωμένου Βασιλείου για την κοινωνική πολιτική. Η Συμφωνία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Συνθήκης και ρητώς ορίζει στο άρθρο 1 ότι: «Η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη έχουν ως στόχο να προωθήσουν την απασχόληση, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, την παροχή της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, τον κοινωνικό διάλογο και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τέλος, αναφορά μπορεί να γίνει και στο Πρωτόκολλο σχετικά με την Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή και ειδικότερα στα σημεία εκείνα όπου τα κράτη-μέλη:

- Επιβεβαιώνουν ότι η προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής έχει ζωτική σημασία για την ακέραια ανάπτυξη και σταθερή επιτυχία της Κοινότητας και υπογραμμίζουν τη σημασία της συνυπαγωγής της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στα άρθρα 2 και 3 της Συνθήκης.

- Δηλώνουν την πρόθεσή τους να δώσουν μεγαλύτερα περιθώρια ελαστικότητας όσον αφορά τη διάθεση πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία για ειδικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από τις σημερινές ρυθμίσεις των διαρθρωτικών ταμείων (η δήλωση αυτή αποτελεί μάλιστα το κατάλληλο ερμηνευτικό εργαλείο για την αποδοχή της επιλεξιμότητας των δράσεων πρόνοιας και ένταξής τους στις ενέργειες που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

2. Η αναθεώρηση των Κανονισμών των Κοινοτικών Διαρθρωτικών Ταμείων τον Ιούνιο του 1993 επικύρωσε συμβολικά αλλά και ουσιαστικά τις προτεραιότητες της Ένωσης. Ανάμεσα στους πρωταρχικούς στόχους των Ταμείων περιλαμβάνονται:

- Η προώθηση της ανάπτυξης και διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών (στόχος 1).
- Η καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας και η διευκόλυνση της επαγγελματικής αποκατάστασης των νέων και των προσώπων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (στόχος 3).

Η ανάπτυξη κοινωνικών υποδομών και η δημιουργία υπηρεσιών για την κάλυψη των λιγότερο ευνοημένων ομάδων του πληθυσμού που υφίστανται τις συνέπειες του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας εντάσσονται βέβαια στις εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών. Από τη στιγμή όμως που εξασφαλιστεί η συνέργεια με τις κοινοτικές δράσεις για την εξυπηρέτηση των στόχων της Ένωσης, οι ενέργειες αυτές αποκτούν ένα ιδιαίτερο ρόλο που επιτρέπει την υπαγωγή τους στο αναθεωρημένο μοντέλο παρέμβασης στον κοινωνικό τομέα.

3. Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων και η ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της ενιαίας αγοράς έχουν αποτελέσει αντικείμενα ενδιαφέροντος όλων των οργάνων της Κοινότητας (Συμβούλιο, Κοινοβούλιο, Επιτροπή, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο). Οι σπουδαιότεροι κανονιστικοί μηχανισμοί που επικυρώνουν ένα παρόμοιο ενδιαφέρον καταγράφονται ως εξής:

- Τα Τρία Κοινοτικά Προγράμματα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας (1975-1980, 1985-1988, 1989-1994).
- Το Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με την κατάρτιση του πρώτου Προγράμματος Δράσης για την επαγγελματική αποκατάσταση των μειονεκτούντων ατόμων (EE C 80/30-9.7.1974).
- Τη σύσταση και τα αποτελέσματα εφαρμογής του Κοινοτικού Δικτύου Κέντρων Αποκατάστασης (1974 – βλ.COM [79] S 72 τελικό).
- Το Ψήφισμα του Συμβουλίου της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1981 σχετικά με την κοινωνική ενσωμάτωση των μειονεκτούντων ατόμων (EE C 347-31.12.1981).
- Το Ψήφισμα του Συμβουλίου της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1989 σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (EE C 277/1-31.10.1989).
- Τον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων που υιοθετήθηκε στο Στρασβούργο στις 9 Δεκεμβρίου 1989. Αν και στερείται νομικής δεσμευτικής ισχύος, ο Χάρτης περιέχει διατάξεις που αποτελούν κατευθυντήριες οδηγίες για τις εθνικές πολιτικές στον τομέα της κοινωνικής προστασίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αρχές των άρθρων 10 και 26:

α) «Κάθε εργαζόμενος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έχει δικαίωμα επαρκούς κοινωνικής προστασίας και πρέπει να έχει, ανεξάρτητα από το καθεστώς εργασίας του ή το μέγεθος της επιχείρησης στην οποία ασχολείται, επαρκή κοινωνική ασφάλιση.

Τα πρόσωπα τα οποία αποκλείονται από την αγορά εργασίας, διότι δεν μπόρεσαν είτε να εισέλθουν είτε να επανενταχθούν σ' αυτήν και τα οποία δε διαθέτουν επαρκή μέσα διαβίωσης, πρέπει να δικαιούνται παροχών και επαρκών βιοτικών πόρων, ανάλογα με την προσωπική τους κατάσταση» (αρ.10).

β) «Κάθε ανάπηρο άτομο, ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαύει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξή του.

Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν ιδίως, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία» (αρ.26).

- Το Πρόγραμμα Δράσης της Επιτροπής για την Εφαρμογή του Κοινοτικού Χάρτη (COM (89) 568 τελικό 29.11.1989).

- Το Πρόγραμμα εφαρμογής για τα άτομα με ειδικές ανάγκες HELIOS 1 (1988 – 1991: ΕΕ L 104/23.4.1988) και τη συνέχεια του HELIOS 2 (1993-1996: ΕΕ L 56/9.3.1993).
- Την Κοινοτική Πρωτοβουλία HORIZON για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας των αναπήρων και των μειονοτήτων (1990-1993).
- Τη Σύσταση του Συμβουλίου της 24^{ης} Ιουνίου 1992 σχετικά με τα κοινά κριτήρια που αφορούν την επάρκεια πόρων και παροχών στα συστήματα κοινωνικής προστασίας (ΕΕ L 245/46-26.8.1992).
- Τη Σύσταση του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιουλίου 1992 για τη σύγκλιση των στόχων και των πολιτικών κοινωνικής προστασίας (ΕΕ L 245/49-26.8.1992). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επισήμανση του κεφαλαίου της Σύστασης σχετικά με την ανικανότητα προς εργασία μέσα στα κράτη μέλη .

α) Να εξασφαλίζουν (σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύστασης της 24^{ης} Ιουνίου 1992) ένα στοιχειώδες επίπεδο βιοτικών πόρων σε όλα τα άτομα με ειδικές ανάγκες που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους,

β) να υποβοηθούν την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των ατόμων που πάσχουν από μακροχρόνιες ασθένειες ή αναπηρίες». (Αμίτσης, Κατρούγκαλος, 1998:57)

2. Στρατηγικές για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό

Ο όρος *κοινωνικός αποκλεισμός* είναι σχετικά νέος που πρόσφατα άρχισε να χρησιμοποιείται στην ανάλυση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής και ο οποίος ελάχιστα έχει μελετηθεί στην Ελλάδα. Αρκετές φορές χρησιμοποιείται σαν συνώνυμο της φτώχειας ακολουθώντας αγγλοσαξονικές και γαλλικές παραδόσεις, αλλά πρόσφατα – και ειδικά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής – χρησιμοποιείται για να αποδώσει και άλλα (όχι αμιγώς οικονομικά) φαινόμενα κοινωνικής αποστέρησης. Έτσι, συνδέεται με τις έννοιες της κοινωνικής ενσωμάτωσης, της πρόσβασης σε κοινωνικά δικαιώματα και πλήρους συμμετοχής στην κοινωνία (Room 1995). έχουμε ήδη σημειώσει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυδιάστατο πρόβλημα

Όπως καταλαβαίνουμε τα άτομα ή οι ομάδες που αντιμετωπίζουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού δεν αποστερούνται μόνο σε ένα τομέα, η αποστέρηση σε έναν τομέα συνδέεται με αποστερήσεις και σε άλλους τομείς με αποτέλεσμα οι κοινωνικές πολιτικές που ενδείκνυνται να είναι πολυδιάστατες που ασχολούνται με όχι μόνο μια αποστέρηση αλλά με αρκετές αποστερήσεις που συνδέονται μεταξύ τους. «Στην Ελλάδα όμως οι κοινωνικές πολιτικές που έχουν ασκηθεί παραδοσιακά είναι μόνο μονοτομεακές πολιτικές δηλαδή στοχεύουν στα προβλήματα ενός μόνο

τομέα, όπως της εκπαίδευσης της απασχόλησης της υγείας ή της στέγασης. Σίγουρα αυτές οι πολιτικές βοηθούν κατά κάποιο τρόπο το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά τη μεγαλύτερη βοήθεια στο συγκεκριμένο πρόβλημα την δίνουν οι πολυδιάστατες πολιτικές . Αυτό σημαίνει ότι οι φορείς που έχουν ασκήσει μονοδιάστατες τομεακές πολιτικές θα πρέπει να συνεργαστούν μεταξύ τους ή κάποιοι καινούριοι φορείς να αναλάβουν να εφαρμόσουν πολυδιάστατες τεχνικές.

Στην Ελλάδα, ο κρατικός τομέας είναι ένας από τους φορείς όπου ασκεί τομεακή πολιτική .Για παράδειγμα το υπουργείο παιδείας έχει ευθύνη για την εκπαιδευτική πολιτική, το υπουργείο εργασίας για την πολιτική απασχόλησης. πρέπει όμως να αναφέρουμε ότι οι φορείς του κρατικού τομέα δεν είναι οι πιο κατάλληλοι για να πετύχουν μια καλή συνεργασία μεταξύ τους ώστε να ασκήσουν πολυδιάστατες κοινωνικές πολιτικές.

Στην ελληνική έκθεση για το συντονισμό που ετοιμάστηκε για το κοινοτικό παρατηρητήριο για τις εθνικές πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρθηκαν διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν Οι κρατικοί φορείς στις προσπάθειες τους για να συνεργαστούν . Επισημάνθηκαν κάποια χαρακτηριστικά της λειτουργίας των φορέων του κρατικού τομέα που δυσχεραίνουν την συνεργασία μεταξύ τους με αποτέλεσμα τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αργότερα να δημιουργούν πρόβλημα στην σωστή και αποτελεσματική άσκηση κοινωνικών πολιτικών».(Καβουνίδη,2005:70)

Πρώτα, ο συγκεντρωτισμός και ο έντονος ιεραρχικός χαρακτήρας του κρατικού τομέα θέτει μεγάλα προβλήματα στη δημιουργία συνεργασιών. Ένα παράδειγμα είναι το εξής : όταν συγκεντρώνεται η εξουσία και οι αρμοδιότητες στις κεντρικές υπηρεσίες των υπουργείων και οι δυνατότητες πρωτοβουλιών από τις περιφερειακές υπηρεσίες είναι περιορισμένες τότε δημιουργούνται πολλά προβλήματα. Μάλιστα ένα άλλο παράδειγμα που έχει να κάνει με κάποια προβλήματα που προκαλεί ο συγκεντρωτισμός είναι το εξής: οι εκπρόσωποι των υπηρεσιών που πηγαίνουν στις δια-υπηρεσιακές συναντήσεις βρίσκονται συνήθως ψηλά μεν στην ιεραρχία των υπαλλήλων της υπηρεσίας, αλλά δεν έχουν το δικαίωμα να πάρουν αποφάσεις. Πρέπει πρώτα να συμβουλευτούν τους ανώτερους τους πριν από την επόμενη συνάντηση. Αλλά στην επόμενη συνάντηση πάντα υπάρχουν νέες εξελίξεις, έτσι πριν παρθεί πάλι απόφαση πρέπει να γίνουν καινούριοι κύκλοι διαβουλεύσεων στην κάθε υπηρεσία .

Άλλο χαρακτηριστικό του κρατικού τομέα , που έχει αρνητικές επιπτώσεις για την δημιουργία συνεργασιών, είναι η κυριαρχία γραφειοκρατικών κανόνων με έμφαση στο νομικισμό και την φορμαλιστική προσέγγιση προβλημάτων. Οι διαδικασίες που απαιτούνται για να υλοποιηθούν κάποια σχέδια είναι χρονοβόρες και εξουθενωτικές με αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται συνεργασίες. Μάλιστα λέγεται ότι οι υπηρεσίες του κρατικού τομέα ενδιαφέρονται

πολύ περισσότερο να διεκπεραιώσουν κάποιους γραφειοκρατικούς κανόνες παρά να πραγματοποιήσουν κάποιους ουσιαστικούς στόχους.

Ένα άλλο στοιχείο της λειτουργίας του κρατικού τομέα που εμποδίζει την δημιουργία συνεργασιών σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και την άσκηση μιας σωστής κοινωνικής πολιτικής είναι οι πρακτικές στελέχωσης που εφαρμόζονται. Οι συγκεκριμένες πρακτικές έχουν άμεση σχέση με κριτήρια πολιτικά. Για παράδειγμα οι προσλήψεις στο δημόσιο τομέα συνήθως δεν γίνονται αξιοκρατικά αλλά έχουν να κάνουν με τις ανάγκες κομματικών συμφερόντων και με τις πελατειακές σχέσεις. Όταν μάλιστα διορίζεται κάποιος σαν νέος π. χ διευθυντής σε σε υπουργείο ή υπηρεσία, συχνά οι αρμοδιότητες και οι θέσεις των υπαλλήλων αλλάζουν και με αποτέλεσμα όταν αυτές οι αλλαγές συμβαίνουν συχνά στα πρόσωπα που έχουν σημαντικές ευθύνες ,γενικά στα πιο ικανά στελέχη, τότε χάνεται η συσσωρευμένη εμπειρία και αυτές οι συχνές εναλλαγές των υπευθύνων προσώπων αποτελούν εμπόδιο για την δημιουργία συνεργασιών.

Τα κριτήρια επιλογής κοινωνικών πολιτικών είναι συνδεδεμένα με κομματικά συμφέροντα . Μάλιστα υπάρχει κάποιος δισταγμός στο να αναγνωρίσουν τυχόν λάθη που μπορεί να υπάρχουν στο σχεδιασμό ή στην εφαρμογή κάποιων μέτρων και αυτό γιατί πολλές φορές αυτό θα έχει αρνητικές συνέπειες στο κόμμα ή στον πολιτικά διορισμένο επικεφαλής της υπηρεσίας. Γι ' αυτό το λόγο γίνονται προσπάθειες να εφαρμόζονται διαδικασίες αξιολόγησης αλλά οι πολιτικά διορισμένοι και οι ανώτεροι τους προβάλλουν σημαντική αντίσταση. Χωρίς τις διαδικασίες αξιολόγησης πολλές φορές δεν αποφασίζονται οι κατάλληλες κοινωνικές πολιτικές και έτσι δεν υπάρχει αποτελεσματικότητα .

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά του κρατικού τομέα είναι αλληλένδετα Και για αυτό το λόγο όλα μαζί αποτελούν ένα σύνολο που εμποδίζει την δημιουργία συνεργασίας αλλά και τον σωστό σχεδιασμό και εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής .

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του κοινωνικού αποκλεισμού που μας βοηθάει στο καθορισμό, κατά κάποιο τρόπο της κοινωνικής πολιτικής που πρέπει να εφαρμόσουμε για την αντιμετώπιση του είναι η μεγάλη ποικιλία των μορφών του και από περιοχή σε περιοχή, και στο εσωτερικό μιας περιοχής. Αυτό σημαίνει ότι για τις ομάδες που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού τα μέτρα που θα εφαρμοστούν θα πρέπει να μελετηθούν σε τοπικό επίπεδο σύμφωνα με τις ανάγκες των συγκεκριμένων ομάδων ή ατόμων και τις ιδιαιτερότητες του τόπου τους και φυσικά όχι σε εθνικό επίπεδο. Όμως και σε αυτό το θέμα μάλλον το κράτος υστερεί και αυτό γιατί σε τοπικό επίπεδο οι κρατικές υπηρεσίες είναι δύσκολο λόγω της απόστασης να γνωρίζουν τις ανάγκες και τα προβλήματα που υπάρχουν σε τοπικό επίπεδο και ποια μέτρα θα μπορούσαν να επιτύχουν. Αλλά ακόμα και αν στους τομείς που υπάρχουν υπηρεσίες του κράτους σε τοπικό επίπεδο και πάλι δεν γνωρίζουμε εάν θα μπορούσαν να δράσουν αποτελεσματικά.

Με λίγα λόγια ο κρατικός τομέας ενώ ήταν ο μόνος φορέας που μπορούσε να ασχοληθεί με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω των διαφόρων χαρακτηριστικών λειτουργίας του κρατικού τομέα, τελικά πιθανόν να μην είναι ο πιο κατάλληλος φορέας γιατί είναι αμφίβολο αν μπορεί να οικοδομήσει συνεργασίες πολυδιάστατων τα προβλήματα πολιτικών λόγω των παραπάνω χαρακτηριστικών στη λειτουργία του, τα οποία εμποδίζουν την δημιουργία συνεργασιών μεταξύ των φορέων που ασχολούνται με μονοδιάστατες πολιτικές. Επίσης είναι αμφίβολο αν ο κρατικός τομέας μπορεί να εντοπίσει αλλά και να αντιμετωπίσει σε τοπικό επίπεδο τα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού όπως χρειάζεται .

«Στην Ελλάδα, η τοπική αυτοδιοίκηση έχει μπει σχετικά πρόσφατα στο χώρο της κοινωνικής πολιτικής. Το γεγονός ότι είναι εξ ορισμού τοπικός φορέας σημαίνει ότι είναι σε πλεονεκτική θέση να εντοπίζει τις ομάδες ή τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και να βοηθάει για την σωστή επανένταξη τους. Ο τρόπος με τον οποίο ασκείται μια κοινωνική πολιτική σε τοπικό επίπεδο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο που λειτουργούν συνήθως οι συγκεντρωτικές κρατικές υπηρεσίες που έχουν μια και μοναδική επαφή με τα άτομα που έχουν ανάγκη ενώ η συνεχής επαφή βοηθάει τους κοινωνικούς λειτουργούς στο να καταλάβουν τις διαστάσεις των προβλημάτων των ομάδων ή ατόμων και να τις αντιμετωπίσουν συνολικά»(Καβουνίδη,2005:74)

Γενικά η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να βοηθήσει στον αγώνα ενάντια του κοινωνικού αποκλεισμού και μάλιστα πολύ καλή θα ήταν η δημιουργία συνεργασιών σε τοπικό επίπεδο, ανάμεσα σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων φορέων που όλοι μαζί μπορούν να σχεδιάσουν ένα σύνολο κοινωνικών μέτρων και υπηρεσιών για την συγκεκριμένη περιοχή που έχει το πρόβλημα.

Βέβαια όποιος και αν είναι ο φορέας που θα αναλάβει το σχεδιασμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων θα πρέπει να υπάρχουν και οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να αξιοποιήσει τους πόρους που θα διατεθούν για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού όπως 1) να εντοπιστούν οι ομάδες και τα άτομα που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη και στη συνέχεια να καθοριστεί σε ποιο πρόγραμμα θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα χρηματικά. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι φορείς, λόγω της έλλειψης ερευνών έχουν ελάχιστες γνώσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό και για αυτό το λόγο είναι πολύ σημαντικό να τις εμπλουτίζουν συνέχεια όχι μόνο από τις έρευνες αλλά και μέσα από αυτά τα προγράμματα δράσης που εφαρμόζουν ώστε να μπορούν να βοηθήσουν πιο εύκολα στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Επίσης βασική προϋπόθεση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι και η διαδικασία αξιολόγησης που αναφέραμε παραπάνω . Η συγκεκριμένη διαδικασία στο χώρο της κοινωνικής πολιτικής είναι πολύ χρήσιμη και αυτό γιατί μπορεί να εμποδίσει την σπατάλη

σημαντικών πόρων εφαρμόζοντας κάποια ακατάλληλα προγράμματα από ακατάλληλους φορείς από ακατάλληλους φορείς.

Στη συνέχεια, ο κ. Παναγιώτης Καραγιάννης, πρόεδρος του Ελληνικού Ινστιτούτου Διαχείρισης Ανθρώπινου Πόρου και Πρόεδρος του Εθνικού Οργανισμού Διαχείρισης Ανθρώπινου Πόρου και Πρόεδρος του Εθνικού Οργανισμού Διαχείρισης Ανθρώπινου Πόρου, ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα. Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Το θέμα της διαχείρισης των πόρων της ΕΕ στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό και αφορά όλους τους πολίτες της χώρας. Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Καθημερινά στη χώρα μας υπάρχουν εκατοντάδες προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Ποσοτή που αντιστοιχούν στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικές και πρέπει να διαχειριστούν με συνέπεια και διαφάνεια. Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

Εάν οι πόροι της ΕΕ διαχειριστούν με συνέπεια και διαφάνεια, θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια μεγάλη ευκαιρία για την ανάπτυξη της χώρας. Ο κ. Καραγιάννης ανέφερε ότι ο ΕΟΔΑΠ είναι ο κύριος φορέας που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της χώρας και είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ στην Ελλάδα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Στην παρούσα εργασία περιγράψαμε τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού και τις επιδράσεις του στα παιδιά. Αναλύσαμε τον όρο κοινωνικό αποκλεισμό, ερευνήσαμε τις διαστάσεις του και αναφερθήκαμε στις αιτίες του. Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται σαν μια μορφή αποστέρησης.

Όταν ένα άτομο στερείται των δικαιωμάτων του και έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά, κοινωνικά, οικονομικά, επαγγελματικά ή πάσχει από οργανική, πνευματική ή ψυχική αρρώστια τότε γίνεται θύμα του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολλαπλά , η μόνιμη ανεργία , η εξέλιξη των οικογενειακών δομών, οι νέες μορφές μετανάστευσης, ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση, οι μετακινήσεις του πληθυσμού και τα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος, η έλλειψη στέγασης, η ανεπαρκής εκπαίδευση.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν σημαίνει μόνο ανεπαρκές εισόδημα. Ένα φτωχό άτομο δεν είναι απαραίτητα και κοινωνικά αποκλεισμένο.

Καθημερινά στη χώρα μας όλο και περισσότεροι άνθρωποι και ακόμα περισσότερα παιδιά ζουν στο περιθώριο. Μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, στην αφάνεια εκατοντάδες εκατομμύρια παιδιά υφίστανται συνεχώς την κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων τους .

Βασική αιτία των φαινομένων της εκμετάλλευσης των παιδιών αλλά και της εμπορίας ανθρώπων θεωρείται η παγκόσμια φτώχεια

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι επτά περίπου στους δέκα έλληνες κρίνουν την νομοθεσία που υπάρχει στη χώρα μας γύρω από το θέμα της παιδικής εκμετάλλευσης ως ανεπαρκή. Βασική αιτία για την οποία θεωρούν οι πολίτες ότι ανθούν τα φαινόμενα της παιδικής εκμετάλλευσης και εμπορίας ανθρώπων είναι η επιδίωξη για φθηνό εργατικό δυναμικό και δευτερεύοντος η ικανοποίηση σεξουαλικών ορέξεων στη χώρα προορισμού. Εδώ πρέπει να τονιστεί πως οι μετανάστες που ζουν στη χώρα μας θεωρούν ότι η βασική αιτία αποτελεί και η διαφθορά στη χώρα προορισμού για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών έχουν συσταθεί διάφορα σημαντικά κείμενα (συμβάσεις), μεταξύ αυτών το πιο σημαντικό κείμενο είναι η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και αρκετές κοινωνικές οργανώσεις, εκ των οποίων η μεγαλύτερη και με το

ποιο σημαντικό έργο όπου καθοδηγείται από την σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού είναι η UNICEF

Κατά την ανάλυση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού διαπιστώσαμε ότι είναι πάρα πολλοί οι παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν σε αυτό το φαινόμενο με αποτέλεσμα να δημιουργούνται καταστάσεις στις οποίες παρατηρούμε διαφορές ως προς την μορφή τους, την ποικιλία τους και την έκτασή τους.

Αυτή η ανομοιογένεια των καταστάσεων έχει οδηγήσει σε δυσκολίες τον ορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού, με αποτέλεσμα αν και είναι γνωστές οι διαδικασίες που τον προκαλούν και μάλιστα αποδεκτές και γνωστός ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του, δεν υπάρχει ακόμα συμφωνία σε ένα συγκεκριμένο ορισμό. Επίσης, διαπιστώσαμε ότι αλλού περιγράφεται ως κατάσταση που βιώνουν κάποια άτομα ή ομάδες ατόμων και αλλού ερμηνεύεται ως διαδικασία χωρίς να διαφοροποιείται απόλυτα από τις έννοιες της φτώχειας και της περιθωριοποίησης και χωρίς να αναφέρεται κάποιο κοινό, ενοποιητικό στοιχείο των καταστάσεων και των αιτιών που τον προκαλούν. Μάλιστα τις περισσότερες φορές στις συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό διάφοροι επιστήμονες και πολιτικοί συχνά προσπαθούν να επιβάλλουν το δικό τους ορισμό και χαρακτηρίζουν τους άλλους ορισμούς λανθασμένους. Καταλαβαίνουμε ότι γενικά, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ένας επιστημονικά αμφισβητούμενος όρος που περιβάλλεται με πολλές ασάφειες.

Σύμφωνα με την οικονομική και κοινωνική Επιτροπή, κάποιες από τις αιτίες στις οποίες οφείλονται ορισμένες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να είναι ψυχολογικές, κοινωνικές θρησκευτικές πολιτισμικές και πολιτικές ενώ κάποιες άλλες μορφές να οφείλονται σε φυσικές μειονεξίες. Όταν οι άνθρωποι είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι μπορεί να αποκλείονται από διάφορες πλευρές της κοινωνίας στην οποία ζουν και μάλιστα πολλοί από αυτούς που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό να ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Ιδιαίτερος λόγος δε, γίνεται για την σχολική αποτυχία η οποία διαπιστώσαμε ότι σχετίζεται στενά με τον αποκλεισμό και δεν είναι ένα φαινόμενο ποσοτικά και ιστορικά διαπιστωμένο μόνο μετά την έξοδο από το σχολείο όλων όσοι αποτυγχάνουν. Και πριν από την έξοδο οι σχολικά «ευπαθείς» παραμένουν για ένα διάστημα, άλλοι μεγαλύτερο και άλλοι μικρότερο, «εντός», αλλά έχουν ήδη μπει σε περισσότερο ή λιγότερο ορατή τροχιά αποτυχίας. Όσοι αποτυγχάνουν στο σχολείο, δηλαδή όσοι δε φτάνουν σε ένα από την αγορά προσδιορισμένο επίπεδο γνώσεων και ειδίκευσης, ώστε να μπορούν να διεκδικούν μια θέση εργασίας, στερούνται συνήθως και των άλλων υποστηρικτικών της διεκδίκησης δυνατοτήτων και συνιστούν μια ειδική κοινωνική κατηγορία ατόμων που απορριπτόμενα από το σχολείο εισέρχονται στις ζώνες εργασιακής αβεβαιότητας, δηλαδή στον προθάλαμο του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η σχολική αποτυχία, επειδή αφορά τουλάχιστον το 30% του μαθητικού πληθυσμού, καθίσταται σημαντικότατο κοινωνικό πρόβλημα, ιδιαίτερα σε περιόδους αυξημένης ανεργίας, αφού οδηγεί αργά ή γρήγορα σε ζώνες εργασιακής αβεβαιότητας, κοινωνικής ευπάθειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Όπως καταλαβαίνουμε το σχολείο μπορεί από τη φύση του να λειτουργεί ως παράγοντας κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξης παιδιών ειδικών ομάδων και μειονοτήτων, αλλά πολύ συχνότερα λειτουργεί ως ισχυρός μηχανισμός κοινωνικού αποκλεισμού.

Όμως, παρ' όλο το ενδιαφέρον που έχει σημειωθεί για την καταγραφή του αποκλεισμού και παρά τη δημοσιοποίηση του μεγάλου αριθμού των θυμάτων του, η καταγραφή του αποκλεισμού έχει συχνά δημοσιογραφικό χαρακτήρα, η δημοσιοποίησή του παίρνει πολλές φορές μορφή ευκαιριακής καταγγελίας, ενώ οι αιτίες του εμφανίζονται πολύ συχνά σαν «μαύρο κουτί», αφήνοντας να φαντάζεται κανείς ως αιτίες γενικότητες όπως «το πολιτικό σύστημα» ή/και «η κοινωνία». Συχνά ο κοινωνικός αποκλεισμός κατονομάζεται χωρίς να κατονομάζονται θύτες, και μερικές φορές μάλιστα τα ίδια τα θύματα του κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζονται να είναι οι θύτες. Γενικά ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια μορφή αποστέρησης για την οποία οι φορείς που σχεδιάζουν τις κοινωνικές πολιτικές δεν γνωρίζουν πάρα πολλά και αυτό γιατί όπως έχουμε ήδη αναφέρει η ερευνητική υποτονικότητα της Ελλάδας είναι πολύ έντονη στο χώρο των κοινωνικών προβλημάτων, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πλήρης και συστηματική γνώση της έκτασης, έντασης και διαχρονικής εξέλιξης των αιτιών, που δημιουργούν και αναπαράγουν τα κοινωνικά προβλήματα (π.χ. ανεργία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, εγκληματικότητα κ.λπ.). Παρόλο την μεγάλη έλλειψη ερευνών για τον κοινωνικό αποκλεισμό γίνονται προσπάθειες από τους φορείς να εμπλουτίζουν συνέχεια τις γνώσεις τους για τον κοινωνικό αποκλεισμό όχι μόνο από τις έρευνες που είναι ελάχιστες αλλά και μέσα από αυτά τα προγράμματα δράσης που εφαρμόζουν ώστε να μπορούν να βοηθήσουν πιο εύκολα στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ήδη τα τελευταία χρόνια ο αποκλεισμός αποτελεί το αντικείμενο μελέτης στο πλαίσιο διαφόρων προγραμμάτων, κυρίως επειδή η αντίστοιχη ενασχόληση χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κατά συνέπεια, οι πολιτικές είναι αποτέλεσμα συγκυριακών προσεγγίσεων, με αποτέλεσμα την χαμηλή αποδοτικότητά τους. Η αναδιοργάνωση ή ανασυγκρότηση του κράτους πρόνοιας, αν λάβουμε υπόψη μας τη φύση των νέων αναδυόμενων αναγκών, δεν μπορεί να προσδιορισθεί χωρίς τη θεμελίωση μιας συνεκτικής στρατηγικής για το ρόλο και το χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής στο νέο εξελισσόμενο περιβάλλον. Υπ' αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ότι η σχετική συζήτηση στην Ελλάδα πρέπει να αντιμετωπίσει το ζήτημα της διαμόρφωσης μιας κατάλληλης στρατηγικής για τον επαναπροσδιορισμό του συστήματος κοινωνικής πολιτικής με την αξιολόγηση των πιθανών εναλλακτικών προτάσεων.

Η ανάγκη για μια νέα προσέγγιση με στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα φαίνεται αποδεκτή και μεταξύ αυτών που ασχολούνται με τη

διαμόρφωση της πολιτικής. Μεταξύ άλλων, η κυβέρνηση έχει κατά καιρούς εκφράσει την άποψη της καθιέρωσης ενός κοινωνικού δικτύου ασφαλείας για όλο τον ελληνικό πληθυσμό και της ανάγκης επαναπροσδιορισμού του κράτους πρόνοιας. Παρ' όλα αυτά, ούτε η φύση και οι απαιτήσεις των νέων κοινωνικών αναγκών έχουν επαρκώς αναλυθεί, ούτε οι ισχύουσες πολιτικές κοινωνικής προστασίας έχουν έστω και μερικώς αξιολογηθεί, ούτε η στρατηγική του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας έχει τύχει έστω και μερικής επεξεργασίας.

Σκοπός της εργασίας είναι η έναρξη της συζήτησης των προβλημάτων αυτών δίνοντας ξεχωριστή έμφαση στο ελληνικό πλαίσιο, σε μια προσπάθεια κατανόησης του ισχύοντος συστήματος κοινωνικής προστασίας και διατύπωσης μιας εφικτής μελλοντικής στρατηγικής. Η έννοια του κοινωνικού δικτύου, ασφαλείας αναλύεται ιδιαίτερα σαν μια πολιτική καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και εξετάζονται τα εννοιολογικά και μεθοδολογικά προβλήματα της προσέγγισης αυτής.

Πρέπει να τονιστεί εδώ, όμως, ότι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρειάζεται περαιτέρω ανάλυση και λεπτομερή επεξεργασία για να οδηγήσει σε μετρήσιμες, πραγματοποιήσιμες και λειτουργικές κοινωνικές παρεμβάσεις. Η έννοια είναι νέα και ήρθε στο επίκεντρο της συζήτησης της κοινωνικής πολιτικής κυρίως μέσω των πρωτοβουλιών για την κοινωνική προστασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το αποτέλεσμα των πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η εμπειρία που συγκεντρώθηκε από τις έρευνες των Προγραμμάτων της Φτώχειας οδήγησε στην καλύτερη γνώση των πλεονεκτημάτων και των ορίων του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού, και ευνόησε την εισαγωγή της έννοιας στην συζήτηση της κοινωνικής πολιτικής. Όπως παρατηρεί ο Berghman (1995), τώρα είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός πρέπει να ερμηνεύεται ευρύτερα από την έννοια της φτώχειας. Η έννοια της φτώχειας ερμηνεύεται ως έλλειψη διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός ερμηνεύεται σαν ένα ευρύτερο φαινόμενο πολυδιάστατου χαρακτήρα και δυναμικής φύσης. Όσον αφορά τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του, ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού φαίνεται να περιλαμβάνει μια ευρεία σειρά συνθηκών διαβίωσης, όχι μόνο το διαθέσιμο εισόδημα. Η παραδοχή του δυναμικού χαρακτήρα του κοινωνικού αποκλεισμού υπονοεί ότι και η εξέλιξη διαδικασίας της κοινωνικής αποστέρησης θα έπρεπε να αποτελεί ένα σαφή ερευνητικό στόχο.

Αυτή η εξέλιξη καθιστά την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρηστικό εργαλείο για τους κοινωνικούς ερευνητές στην προσπάθεια κατανόησης των βασικών μηχανισμών για συστήματα κοινωνικής προστασίας. Θα έπρεπε να τονιστεί, παραταύτα, ότι η βελτίωση της λειτουργικότητας της έννοιας για το σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών δεν είναι ακόμα επαρκής. Οι μέχρι τώρα προσεγγίσεις στερούνται ενός σαφούς θεωρητικού πλαισίου τόσο ως προς

την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των εξεταζόμενων παρεμβάσεων όσο και ως προς την ανάπτυξη ενός πλαισίου για τον καθορισμό των δεικτών για την μέτρηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών κατά του κοινωνικού αποκλεισμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται σημαντικό να αναπτυχθεί μια στρατηγική κοινωνικής πολιτικής, με βάση την οποία θα μετρηθεί η έκταση των κοινωνικών αναγκών, θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων πολιτικών και θα αναπτυχθούν υλοποιήσιμες και αποτελεσματικές πολιτικές κατά του κοινωνικού αποκλεισμού..

Στρατηγικές και προτάσεις που έχουν εισαχθεί ή σχεδιάζονται από διάφορους φορείς υλοποίησης προτείνουν την καθιέρωση του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας, εντατικότερη και ακριβέστερη αποτύπωση των ομάδων του πληθυσμού με τη μεγαλύτερη ανάγκη, ιεράρχηση των αναγκών μεταξύ των ομάδων και απονομή παροχών σε ομάδες με ειδικά κοινωνικά χαρακτηριστικά (targeting), αυξανόμενη χρήση μηχανισμών ελέγχου της ύπαρξης και της έκτασης των κοινωνικών αναγκών σε ομάδες πληθυσμού ως προϋπόθεση για τη χορήγηση παροχών (means testing). Παράλληλα, εξερευνούνται νέες δυνατότητες διεύρυνσης του προνομιακού πλουραλισμού (welfare pluralism) με τη συνεργασία κρατικών, ιδιωτικών (κερδοσκοπικών ή μη), οικογενειακών και άτυπων μορφών κοινωνικής προστασίας. Η καθιέρωση ενός δικτύου ασφαλείας είναι μια από τις πιθανές πολιτικές που θα μπορούσαν ν' ακολουθηθούν σαν τμήμα της αναγκαιότητας για την αναδόμηση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βλάχος Σ., Κυρίτση Κ., (2003), Κοινωνικός Αποκλεισμός – Ευπαθείς Ομάδες, εκδόσεις ΣΕΚΑΠ.

Γαλανάκη Ε., (2003), Θέματα Αναπτυξιακής Ψυχολογίας: Γνωστική – Κοινωνική – Συναισθηματική Ανάπτυξη, εκδόσεις Αράτος.

Γιαννοπούλου Ι., Κορρές Γ., Τσομπάνογλου Ο., (2005), Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης, εκδόσεις Παπαζήση.

Διεθνές Συνέδριο, (2001): Κοινωνία των 2/3 – Διαστάσεις του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος, Αθήνα.

Ε.Κ.Κ.Ε., (2005), Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, Αθήνα.

Ίδρυμα Καράγιωργα Σ., (1998), Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός, εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ.

Κουμάντου Γ., (1989), Οικογενειακό Δίκαιο, εκδόσεις Σάκκουλα.

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος, www.anthropos.gr/show_mko.asp

Τα Δικαιώματα των Παιδιών και η UNICEF, www.paidiatros.gr

Κέντρο Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας, www.anthropos.gr/show_mko.asp

Κοινωνικός Αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία, www.eled.auth.gr

Ειδικά χαρακτηριστικά του Κοινωνικού Αποκλεισμού στο Νομό Κυκλάδων, www.inegsee.gr

Μετανάστες – Υγεία και Κοινωνικός Αποκλεισμός, www.inegsee.gr

ΑΡΣΙΣ, www.koagari.gr/active.aspx

Το Χαμόγελο του Παιδιού, www.lostchild.gr/hamogelor.asp

UNICEF – ΕΚΘΕΣΗ INNOCENTI, το κείμενο είναι διαθέσιμο στην www.unicef.gr/reports

UNICEF – Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ 2000, το κείμενο είναι διαθέσιμο στην www.unicef.gr/reports

UNICEF – ΝΕΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ & AIDS, το κείμενο είναι διαθέσιμο στην www.unicef.gr/reports

UNICEF – Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, το κείμενο είναι διαθέσιμο στην www.unicef.gr/reports

UNICEF – ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ, το κείμενο είναι διαθέσιμο στην www.unicef.gr/news

